

VISSZA AZ ŐSI ALKOTMÁNYHOZ

ÍRTA
KEMENCZY GÁBOR

BUDAPEST 1936
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

A kiadásért felelős: Kemenczy Gábor.

24.673. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest, (F.: Thiering Richárd.)

*»Akik néked hízelegnek, én nemzetem,
azok csalnak meg és veszítenek el tégedet«.*

Zrínyi

ELŐJÁRÓBAN.

A nemzet lázas és beteg. Ez a láz és betegség nem új, nem a közelmúlt, de hosszú évtizedek kísérő tünete. Hol erősebben, hol gyengébben, de állandóan rázza és emésztí a nemzetet. A magyar nép, amelyben tagadhatatlanul annyi őserő, alkotóképesség rejlik,... tétovázva, döcögve halad; nem egyszer megakad, céltalanul ingadozik s mindezek mellett más népek versenyében lemarad.

Ezek a tünetek már akkor is megvoltak, amikor egy nagyhatalmi állás minden tekintélye, fénye és védelme alatt egy félszázad adatott a magyar nemzetiség megerősítésére s hatalmi pozíciójának megépítésére. A nemzet vezetői azonban sokat, nagyon sokat mulasztottak. Energiájukat nem a magyarság nagy kérdéseinek megoldásában, a milliós kivándorlás megakadályozásában, a telepítés és helyes földbirtokpolitika erőteljesebb végrehajtásában; nem a magyarság kulturális, egészségügyi intézményeinek észszerű kiépítésében, a napról-napra veszedelmebbé váló nemzetiségi kérdés rendezésében és a Monarchia nagyhatalmi állásának erősítésében élték és tombolták ki, de oly terméketlen közjogi harcokban, amelyek bár hízelegtek a magyar hiúságnak, de megtévesztették, félrevezették s minden görögtűz mellett kérlelhetetlenül összeomlásba sodorták a magyar hazát és nemzetet.

Montesquieu mondja: *Egy ország alkotmányos berendezésének és törvényeinek szükségképen kapcsolatban kell állaniok az illető ország speciális viszonyaival. Ezekkel a viszonyokkal kell a törvényhozónak számolni, mert e viszonyokban rejlik a törvények ereje és szelleme.*

És kérdezzük: Vájjon az 1848 utáni magyar alkotmányos berendezés kapcsolatban állott-e a magyar nép sajátos lelkületével, társadalmi tagozódásának és szükségleteinek adottságával? Számolt-e az az ország nemzetiségi viszonyaival, valamint a nemzetiségek kívánalmaival és törekvéseivel? Vájjon miért kellett a magyar kormányoknak évtizedeken át a közjogi párharcok folytonos s csak néha-néha szünetelő pergőtüzében az obstrukció ellen küzdeni, vagy például a választójog és nemzetiség kérdésének becsületes megoldását elkerülni? Miért omlott össze 1918-ban s oszlatta fel szégyenteljesen és jogellenesen önmagát a „*harcokban megedzett*” képviselőházunk és menekült a hatalomtól parlamentáris kormányunk? Miért kellett a magyar nemzetnek megérnie, hogy olyan kérdések felvetésével (földbirtok-reform, választójog, nemzetiségi kérdés), amelyeket már évtizedekkel előbb meg kellett volna oldani, vagy legalább is azok becsületes megoldását a világzivatárban küzdő tömegeknek meg kellett volna ígérni, a politikai hatalom azok kezébe csússzék át, akik — *többek között* — nemcsak a fegyvert ütötték ki döntő órákban a hadsereg kezéből, nemcsak a haza pénzén szerelték fel a nemzetiségi gárdákat, de különvonatokon ingyen szállították Gyulafehérvárra az erdélyi románság vezetőit Erdély leszakításának proklamálására? ... És vájjon miért mutat a jelen-

legi magyar közélet is annyi sötét foltot és a jövőt illetőleg kétségbeejtő tünetet?

Hol vannak a bajok gyökerei — kérdezheti joggal minden magyar! A magyar lélekben, a magyar népben vagy annak vezetőiben? ... Nem rejlik-e a magyar szenvedések, megpróbáltatások és katasztrófák gyökere, szülő oka alkotmányos berendezésünkben? És vájjon nem ez az utóbbi teszi a nemzetet lázassá, beteggé és nem egyszer, éppen a nemzet sorsdöntő óráiban, tehetetlenné?

Vizsgálódásunk erre a térre fog összpontosulni, mert úgy látjuk, úgy érezzük, hogy a nemzet 1848 utáni alkotmányos berendezése semmi tekintetben sem felelt és felel meg Montesquieu előbb említett irányelveinek. Nem állott az kapcsolatban s sajnos, ma sem áll az ország sajátos viszonyaival. Idegen volt s idegen az ma is a nemzet lelkiségétől, mert annak rugóit, titokzatos szerkezetét sem a nemzet, sem pedig annak vezetői nem voltak s ma sem képesek megérteni. Azt következetesen nem a nemzet javára, de érdekei ellen használták és használják. Megfertőzték vele nemcsak a magyar közéletet, a tiszta magyar erkölcsöket, de a magyar nemzetet könnyelműen félrevezették és katasztrófákba sodorták.

S bár ma divatos ősi alkotmányról beszélni, nem egyszer ősi alkotmányt védeni, meg kell őszintén mondanunk, hogy úgy az összeomlás előtt, mint pedig az Összeomlás után felépített magyar közjogi rend, minden, csak nem ősi. Hiszen a politikai nemzet tagjainak akaratomegnyilatkozása évtizedeken át nem lehetett s ma sem lehet tiszta; az államfő és a felsőház jogköre ősi alkotmányellenesen erősen

csonka s mindez bele volt s bele van szorítva abba a pártérdek által eltorzított parlamentáris kormányzati rendszerbe, amelynek alapelveit, a nemzet tragikumára, 1848-ban ültették át a magyar Corpus Jurisba.

Ez az úgynevezett „angol rendszer” már kétszer katasztrófába sodorta a nemzetet s mai tüneteivel és jelenségeivel újabb katasztrófát készít elő. A világháború előtti közéleti vezéreinknek ezen az érthetetlen „politikai instrumentumon” keresztül sikerült megvakítani, megtéveszteni és álmokképekbe ringatni a nemzetet, amelynek ereje, szervezete az első keményebb próbánál, éppen kormányzati rendszere miatt, kártyavárként omlott össze. Ma hasonló a helyzet. A köz- és pártéletünk beteges tüneteket mutat, de azért hangoskodunk, egymás ellen kardot csörtetünk, izgatunk, furcsa pártkolosszusokkal, azoknak minden kinövésével kormányzunk, törvényt hozunk; folytonosan javulást, haladást hirdetünk, — holott egész közjogi berendezésünk s ezzel együtt a nemzet politikai, társadalmi és gazdasági élete alapjában beteg, nem ősi alkotmányunk szilárd pillérein, becsületes elvein, de olyan „szerkezeten” nyugszik, amelynek összeomlása minden külső fény, görögtűz, szóbeszéd ellenére, egyik napról a másikra, a nemzettel együtt bekövetkezhetik.

A nemzet nem habozhat tovább! Nem tétovázhat közéletünknek s ezzel együtt a magyar életnek egészségesebb, szilárdabb alapokra helyezése felett, mert minden ingadozás csak további sorvadást, minden késedelem újabb veszedelmet, sőt könnyen katasztrófát is jelenthet.

Budapest, 1936. évi október hava.

ELSŐ RÉSZ.

**A KATASZTRÓFÁK
KORMÁNYZATI RENDSZERE.**

I.

Hogyan torzult el az ősi magyar alkotmány 1848-ban.

Az 1848. évi törvényhozás fordulópontot jelent a magyar nemzet alkotmánytörténetében. Nemcsak azért, mert — többek között — a közteherviselés bevezetésével, az úrbériség és az ősiség eltörlésével, valamint a népképviselési rendszer törvénybeiktatásával lebontotta a rendi állam és társadalom berendezéseit, de azért is, mert ősi közjogi intézményeink közé bevezette a parlamentáris kormányzati rendszert.

Már maga az a tény, hogy az 1848: V. t.-c. és az erdélyi 1848: II. t.-c. népképviselési alapon rendeli szervezni az országgyűlés alsótábláját, amelynek addig főalkateleme a köznemesség, illetőleg a törvényhatóságok és a szabad kir. városok utasításos köveitől állott, nagy alkotmányjogi jelentőségű volt, mert széles néprétegek képviselését és közreműködését tette lehetővé az ország törvényhozásában. Igaz, hogy a fenti két törvény — mint azt később látni fogjuk — nem követte a 48-as francia és porosz törvényhozások radikális példáját, nem adott általános választójogot, de az ország akkori nemzetiségi és kulturális viszonyaira való tekintettel, a

politikai közjogok gyakorlását, nyílt szavazás formájában, vagyoni és értelmi cenzushoz kötötte s azt is Erdélyre a szűkebb Magyarországtól eltérőleg szabályozta.

A népképviselési rendszer bevezetése még nem változtatta meg ősi alkotmányos intézményeinknek: nevezetesen a kétkamarás országgyűlésnek szerkezetét. A nemzet szélesebb rétegeinek a törvényhozásba való bevonása ugyanis csak demokratikusabbá formálta az országgyűlést. A törvényhozó hatalom továbbra is úgy, mint addig, a nemzet és a király között megosztott hatalom maradt. De nem így az 1848: III. t.-c. Ez már nagy horderejű és gyökeres változást jelentett a magyar alkotmányban, mert a parlamentáris kormányzati rendszer alapelveit vezet be s ezzel új alapokra helyezi nemcsak a kormányzást, de a magyar törvényhozást is.

Az 1848: III. t.-c. ugyanis többek között a következő alkotmányjogi alapelveket deklarálja:

„Ő Felsége a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében a független magyar minisztérium által gyakorolja s bármely rendeletei, parancsolatai, határozatai, kinevezései csak úgy érvényesek, ha a Budapesten székelő miniszterek egyike által is aláíratnak.” (3. §.)

„A minisztériumnak mindegyik tagja mindenmű hivatalos eljárásért felelős.” (4. és 18. §.)

A miniszterek az országgyűlés mindkét házában ülésel bírnak s nyilatkozni kívánván meghallgandók. Viszont kötelesek a ház kívánatára a megkívánható felvilágosításokat megadni; de szavazati joggal csak akkor bírnak, ha a felsőháznak törvényszerint, vagy az alsónak képviselői mandátum alapján

tagjai. (28., 29., 31. §.) Törvénysértés esetében felelősségre vonhatók és vád alá helyezhetők. (32., 33. §.)

A minisztérium az ország költségvetését és zárszámadását évenként az alsótáblánál bemutatni köteles. (37. §.)

A 48-as törvényhozásnak főképen ezek a hézagos rendelkezései, amelyeket különben részben és szükségképen kiegészítenek vagy módosítanak az 1867: VII., VIII., X. stb. törvénycikkek s az ezek alapján kifejlődött gyakorlat, *képezik a magyar parlamentáris kormányzati rendszernek alapját.* A törvény megalkotásánál a nagy reformkorszak vezető egyéniségei előtt — Széchenyi kivételével — az angol parlamentáris kormányzati rendszer gondolata lebegett. Ezt a kormányzati rendszert ugyanis, mint a demokratikus kormányzat egyik hathatósaként vélt biztosítékát, a XVIII. század végén és a XIX. században az európai államok nagy része recipiálta, sőt a francia forradalom is gyakran hivatkozott Angliának e sajátos kormányzati rendszerére.

Nálunk a recepció, illetőleg annak terméke az 1848: III. törvénycikk, nem sok dicséretet érdemel. *Magán viseli ez a törvény a 24 óra alatt készült jogszabály minden hiányát s bántó fogyatékoságát.* Nemcsak azért, mert a sajátos magyar viszonyokat nem veszi figyelembe s többek között Horvátország sajátos helyzetéről sem intézkedik, de a közös ügyeknek nem egy vonatkozású nyitvahagyása mellett — lehet mondani — a harangot is megkongatja magyar talajon nőtt és évszázadokon át a magyar lélekhez forrt ősi nádori intézmény felett. E törvény által teremtett bizonytalanságnak s ebből eredő vélt és jogos sérelmeknek lett a következménye, hogy a magyar-

ság, ősi kormányzati intézményeinek romjain, egy időben került szembe nemcsak a dinasztiaával, de összes nemzetiségeivel is.

A nemzetnek 1848/49-ben és 1918/19-ben súlyosan kellett megfizetni, ma pedig keményen kell megszereznie a 48-as törvényhozásnak a nagy lelkesedés tüzeiben tett azért a lépéséért, amellyel Anglia sajátos alkotmányjogi intézményét: a parlamentáris kormányzati rendszert, Magyarország egészen speciális nemzetiségi, politikai, kulturális és gazdasági viszonyainak — lehet mondani — figyelmen kívül hagyásával s még hozzá ősi kormányzati rendszerünk intézményeinek lerombolásával, a magyar alkotmányba átültetni törekedett, *ahelyett*, hogy kiépítette volna azt a kormányzati rendszert, amelynek egészséges és magyar alapjai már adva voltak és a nemzeti lélekben gyökereztek.

És itt valóban csak a nemzeti hiúság és a nemzetnek való hízélgés alapján, de nem kellő jogi komolysággal lehet hivatkozni arra, hogy a magyar alkotmány, az 1848-as törvényekbe lefektetett nagy reformok előtt, a parlamentáris kormányzati rendszernek elemeit, csiráit már magában hordozta s Kossuth, valamint a befolyása alatt álló országgyűlés — hogy úgy mondjuk — annak már csak virágba szökkenését segítette elő. Hiszen a központi kormányzat és igazságszolgáltatás nemcsak a Szent István létesítette államszervezetben, de a szent korona államszervezetének korában is a király személyén nyugodott s az egész kormányzat, amely a jogszolgáltatástól még nincs elválasztva, királyi jellegű.

Igaz ugyan, hogy a III. Endre-féle 1298. évi (23. c.) ú. n. tanácstörvény a királyi tanácsosok egy részét

már törvényileg megállapítja s ennél fogva a király nem választhatja teljesen szabadon tanácsosait; továbbá kimondja azt is, hogy a király minden fontosabb államügy intézésénél a királyi tanácsot meghallgatni köteles. Kétségtelen az is, hogy II. Ulászló 1507. évi tanácstörvényei megújítják az 1498. évi dekrétumnak a királyi tanácsra vonatkozó rendelkezéseit s kimondják, hogy a király az ország ügyeit tanácsosainak tanácsával intézze „és amit az ő iudtukon kívül tenne, annak semmi ereje és hatálya se legyen”; kimondják továbbá azt is, hogyha valamelyik főúr vagy nemes a tanácsban *nyíltan és vakmerően* az ország szabadsága és közjáva, valamint annak törvényei ellen merne cselekedni, *a többi tanácsosok* kötelesek őt a legközelebbi országgyűlésen névszerint bejelenteni; az országgyűlésnek pedig jogában áll, mint az ország szabadságának árulóját és a közrend megzavaróját, *személyében és vagyonában megbüntetni*.

Ezek a törvények, bár közülük az 1298. évi dekrétum csak rövid időre nyert gyakorlati alkalmazást, mert III. Endre halála után az Anjou-királyok abszolutisztikus törekvései megakadályozzák e törvénynek állandó érvényre emelését, alkotmányjogi szempontból kétségtelenül jelentősek, nemcsak azért, mert a királyi tanács szervezetét törvények állapítják meg, de azért is, mert a király rendelkezéseinek érvényességét, éppen a királyi abszolutizmus korlátozása s a nemesség hatalmának érvényesülése érdekében, *a királyi tanács meghallgatásához* kötik s a tanács tagjainak bizonyos vonatkozásban *jogi, de nem politikai felelősségét* az országgyűléssel szemben megállapítják.

De ezen törvényekre visszavezetni és azokban keresnie a magyar parlamentáris kormányzati rendszernek alapjait, illetőleg előzményeit s az azt követő 340 év jogtörténeti fejlődését figyelmen kívül hagyva, kísérletezni annak bizonyításával, hogy az ú. n. parlamenti felelős minisztérium gyökerei ott vannak az ezeréves magyar közjogban, merő szemfényvesztés, amely csak arra jó, hogy a nálunk nemcsak be nem vált, de többszörös katasztrófát okozó, a nemzet fejlődésére és jövőjére pedig egyenesen káros és veszedelmes kormányzati rendszer fennállásának jogosságát jogtörténeti alapon igazolja s nemzeti hiúságunknak hízelegjen.

Ez nem jelentheti e törvények vagy a magyar ősi alkotmány értékének és jelentőségének lebecsülését, de helyes értelmezését. Ezek a törvények igenis előzményét, csiráját képezik egy sajátos, eredeti magyar alkotmányos kormányzati rendszer kialakulásának, de távolról sem szolgálhatnak alapul arra, hogy a magyar lélektől idegen angol kormányzati rendszernek ősi közjogi intézményeink közé való átültetését igazolják s az 1848: III. t.-ç.-t olyan törvénynek tüntessék fel, amely nálunk már történelmileg kifejlett alkotmányos elvnek ad határozottabb, most már törvényesen is szankcionált parlamentáris formát és tartalmat.

Különben is a mohácsi veszedelem után, I. Ferdinánd megválasztásával, a királyi tanács teljesen elveszti alkotmánybiztosító jelentőségét s ismét úgy, mint a Szent István létesítette államszervezet korában, a királyi hatalomnak kormányzati és törvénykezési szervévé válik, amelyből azonban lassan-lassan kialakul a király mellett működő s magyar taná-

csosokból álló legfőbb kormányzati hatóság: a magyar udvari kancellária. (Lásd az 1588. évi dekrétum 3., 4., 8. és 9. cikkeit, valamint az udvari kancelláriára vonatkozó törvényeket.)

A törökök kiűzése után pedig elkerülhetlenné vált *az ősi nádori intézmény mellett egy állandó országos kormányzati szervnek a létesítése is*. Ez hosszas tanácskozások után, *királyi helytartótanács* név alatt, az 1723. évi XCVII. t.-c. által fel is lett állítva.

A királyi helytartótanács, amelynek hatásköréről különben a törvények egész sora intézkedik, a nádor elnöklete alatt az országbíróból, tárnokmesterből, esztergomi érsekből, horvát bánból, valamint a főpapok, mágnások és nemesek rendéből a király által kinevezett tanácsosokból állott, akik díjazásukat a királyi jövedelmekből nyerték. *Mint Magyarországon a nádor elnöklete alatt működő központi kormányzótestület, végrehajtó hatalmi szerv*, határozatait szavazattöbbséggel tanácsülésben hozta. Hatásköre kiterjedt a közigazgatás minden ágára, kivéve a pénzügyeket és a hadügyeket. Feladata volt a törvények és kormányrendeletek végrehajtásáról gondoskodni, e tekintetben a megyei és városi önkormányzatot ellenőrizni s a visszaélések orvoslásáról a királyhoz intézendő előterjesztések által gondoskodni.

A királyi helytartótanács azonban nem érintkezett közvetlenül a királlyal, hanem a magyar udvari kancellária útján, amelynek élén a főkancellár állott. A király a kancellária meghallgatásával hozta határozatait s ezáltal a kancellária olyan orgánummá fej-

lődött, amely közvetlenül résztvett a király mellett a legfelsőbb kormányzati hatalom gyakorlásában.

Az államháztartás és a kincstár mai fogalma ebben az időben még nincs kifejlődve. Ezt pótolja a Habsburgok trónralépése óta *a magyar kir. kamara*, mint a regálékból és más forrásokból eredő királyi jövedelmek kezelője. Tagjait a király nevezi ki, nem áll az országgyűlés ellenőrzése alatt, mert e korban a költségvetés a hivatalos titkok közé tartozott s nincs még költségvetési és zárszámadási jog. Egyedüli kivételt a *hadiadók megajánlása képezett*, amely nálunk is az országgyűlés költségvetési jogának kiindulási alapja. A magyar kir. kamara, mint pénzügyi főhatóság működött s független volt a kir. helytartótanáctól.

A hadügyek és külügyek az egész birodalomra nézve egységes szervezetek (udvari haditanács, titkos tanács) által intézettek, de ezek hatóságát a magyar törvények elvileg Magyarországnak sem belügyeiben, sem külügyeiben el nem ismerték. Törvényeink csak annak hangsúlyozására szorítkoznak, hogy a király e felségjogokat magyar tanácsosok közreműködésével tartozik gyakorolni.

Ez a kormányzat tehát dicasteriális volt, amely azt jelentette, hogy nem volt kabinet, összminisztérium, vagyis az összes kormányzati ágaknak egy közös szervbe összefoglalása, ami a szükséges egységet lehetővé tette volna. Ezek a hatóságok egymásról nem egyszer tudomást sem vettek s közöttük az egységet csak az államfő személye biztosította.

Az említett kormányzések (dicasteriumok) mellett, nem egyszer felett, osztrák kormányzések, mint összbiradalmi kormányzat szervei is szerepel-

tek, amelyeknek magyar ügyekbe való beavatkozása ellen törvényeink hosszú sora tiltakozott.

Amint láthatjuk, 1848 előtt, a királyt is kötelező jogszabályok alkotása a királyt és az országgyűlést együttesen illette, vagyis a törvényhozó hatalom megosztott hatalom a király és a nemzet (országgyűlés) között. *A végrehajtó hatalom ellenben teljesen a király kezében összpontosult, aki azt — a had- és külügyek kivételével — a magyar udvari kancellária, a kir. helytartótanács és a magyar kir. kamara, illetőleg a központi kormányzat és törvénykezés egyes közegei: a nádor, az országbíró, a kancellár, a tárnokmester, a kamarai elnök és a bán útján gyakorolta.*

A végrehajtó hatalmi jogkörnek e merev és tökéletlen elválasztása állandó súrlódást s összeütközést váltott ki az államfő és az országgyűlés között. Míg ugyanis a király a szentesítési jogánál fogva az országgyűlés határozataira befolyást gyakorolhatott, addig az országgyűlés vádat nem emelhetett a kormányzások (minisztériumok) törvénytelen eljárása miatt, sem pedig befolyást a költségvetés összeállítására, az utalványozás ellenőrzésére nem gyakorolhatott. Éppen ezért az országgyűlés nem egyszer hadiadót például csak a kormányzás folytán szenvedett sérelmek orvoslása fejében volt hajlandó megszavazni s így próbálta a végrehajtó hatalom törvények szerinti gyakorlását biztosítani. A rendszer tökéletlensége tehát abban volt, hogy a kormányzások az országgyűléstől és egymástól is teljesen függetlenül működhettek s a kormányzati közegek, illetőleg főszervek felelőssége csak az államfő, de nem egyúttal a törvényhozás irányában jutott elismerésre.

A helyes alkotmányjogi fejlődésnek az alapja s az országgyűlésnek a végrehajtó hatalom gyakorlására való befolyása azonban már adva volt annyiban, hogy a nádort, a comes palatinus-t, aki nemcsak a felsőtáblának, de egyben a végrehajtó hatalom egyik főszervének: a kir. helytartótanácsnak is elnöke, lehet mondani az ország első tisztviselője volt, a király által a rendek sorából kijelölt négy egyén közül az országgyűlés választotta. (1608 k. e. III. t.-c.) A nádori tisztség tehát már nem királyi tisztség, hanem országos jellegű köztiszttség.

Amikor az 1848. évi törvényhozás a rendi társadalmi és politikai berendezéseket lebontotta s az országgyűlés alsótáblájának, bár meglehetősen korlátozott formában, népképviselési alapon való szervezését rendelte, ez utóbbinak, illetőleg az országgyűlésnek hatáskörét nemcsak a költségvetési jog odaátalásával bővítette, de a parlamentáris kormányzati rendszer bevezetésével *a mindenkori végrehajtóhatalmi szervek alakításának, irányításának és működésének súlypontját az államfőről az országgyűlésre, illetőleg a parlamenti pártokra helyezte.*

S itt követte el a 48-as törvényhozás az alapvető hibát! Mert ahelyett, hogy az adott kormányzati rendszernek meglévő alapjait, az ősi nádori intézmény keretei között, helyesen kiépítette volna, olyan idegen talajon nőtt s Svájc, a Németbirodalom és az Északamerikai Egyesült Államok által a népképviselési rendszer bevezetése alkalmával joggal elvetett kormányzati rendszert ültette át a magyar közélet talajába, amely nálunk nemcsak *a becsületes népképviselési rendszer kiépítését aka-*

dályozta meg s akadályozza még ma is, de amelynek súlyos romboló következményeit — mint azt később látni fogjuk — úgy politikai, gazdasági, mint társadalmi és szociális téren viselnünk kellett.

A nemzet nem tudta s nem is tudhatta, hogy mi az a parlamentáris kormányzati rendszer. Hiszen az úgynevezett reformországgyűléseken erről szó még nem esik, sőt a köznemességnek a rendi társadalom lebontását célzó legszélsőségesebb programjában: a híres szatmármegyei tizenként pontban, amelyet a radikalizmus bibliájának neveztek, a népképviselőt csak szerényen hátul húzódik meg, a felelős minisztérium azonban még nem is említetik. — Csak 1847-ben, amikor a Széchenyi eszméit felkaroló liberális párt kebelében egy új árnyalat, a centralisták (vezetőik: Eötvös, Szalay, Csengery) csoportja tör vezető szerepre, amely programjával tűzi ki a népképviselőten nyugvó felelős kormány intézményének bevezetését, „... amely alapja leendő Magyarországon is az oly igen szükséges parlamentáris kormányoknak”, kezd a nemzet felfigyelni. Szalay minden alkalmat felhasznál, hogy a közfigyelmet Angliára és Franciaországra irányítsa. Deák és Kossuth, bár ez utóbbi — Kemény Zsigmond báró megállapítása szerint — a felelős kormányt 1847 elején még báró Eötvös József „vesszőparipájának” nevezte, a felelősséget pedig akként jellemezte, hogy az se nem használ, se nem árt, csatlakoznak az eszméhez s közvetlenül a választások előtt a szabadelvű párt részére egységes programot adnak, amelynek főbb pontjai: 1. felelős minisztérium; 2. népképviselő; 3. unió Erdéllyel; 4. szabad sajtó; 5. jobbágyság megszüntetése; 6. ősi-ség eltörlése stb.

A felelős minisztérium megvalósítása azonban — mint kitűnő történetírónk és 1849 kultuszminisztere: Horváth Mihály 1868-ban írja — „... *inkább a szép álmok, mint a valóságos célok körébe látszék tartozónak.* Még a legvérmesebb reményűek is, kik hajlandók kedvelt ábrándjaikat a valóság színében tekinteni, oly bizonytalan s távol jövő ködében látták azt lebegni, hogy csak általában, mint igen kívánatos dologról szoktak felőle beszélni. *Még az úgynevezett centralisták is, kik azt doktrínájuk alapkövének vallak* ... igen kevésbé bocsátkoztak alkalmazása részleteibe ...”

„Hogy azt mégis az alsótábla, az országgyűlés 1848 elején, a királyi előadásokra készült váiaszfeliratba felvételni sürgette: *nem volt egyéb parlamentáris taktikánál,* miszerint régtől fogva szokása volt az országgyűlésnek, mennél többször szóba hozni ama nemzeti célokat is, amelyeknek valósultát csak a távolabb jövőtől reményié. *Csak érlelni, a morális erő magasabb fokára emelni s mintegy népszerűsíteni kívánta az ilyenén kérdéseket a gyakori felemlítés által,* hogy ha majd létesítések ideje megérkezik, mint rég óhajtott, rég sürgetett célt követelhesse azokat a kormánytól. Most különösen, midőn az adminisztrátori rendszer a megyei kormányzat alkotmányosságát fenyegette, leginkább *azért tétetett e taktika mozgásba,* hogy a kormány könnyebben rábírathassék ama gyűlölt rendszer eltörlésére.”

Kossuth az 1848-i februári párizsi forradalom hírére nyomban elhatározta, hogy a felelős parlamenti kormányzat kérdését szőnyegre hozza.

„*A kísérlet* — mondja tovább Horváth — *oly tágas tért nyitott nagy agitátori tehetségének s rend-*

kívüli szónoklatának, hogy bizton reménylette: miszerint azzal nemcsak a nemzeti reformügynek nagy szolgálatot tehet; hanem saját hanyatló tekintélyét is a lehető legmagasabb fokra emelheti; mert a célnál, ha az sikerülne, magát eleve is miniszteri széken ülve szemlélhette képzeletében”

Bár Széchenyi a nála tartott tanácskozásokon a független felelős minisztérium kérdését *a házára nézve veszélyesnek látta* s javasolta annak elejtését Kossuth azonban március 3-án nagy beszéd keretében „felírást” indítványoz a királyhoz, amelyben a kollegiális kormányrendszerünk helyett nemcsak olyan független nemzeti kormány felállítását kéri, mely „*a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása*”, de a birodalmi kormányrendszernek is ilyen értelmű átalakítását javasolja.

S „*az ostobaság*” — mint azt Széchenyi naplójába 1848 március 4—5-én röviden följegyzi — a főrendiház rövid ellenállása után el lett fogadva, amihez még hozzáfűzhetjük Lónyay Menyhért 1848. évi naplójának sorait, amelyekben találóan mondja: „A rendek által elfogadott feliratban ki van mondva a felelős minisztérium, *de még azok is, akik megszavazták, sem igen értik és így nem is igen óhajtják.*”

A király március 16-án már felhatalmazta a nádort arra, hogy egy felelős minisztérium alakíttassék s egyszersmind az országgyűlés egy olyan törvényjavaslatot terjesszen szentesítés végett a király elé, amely a minisztérium hatáskörét megállapítja.

A független magyar felelős minisztériumról szóló törvényjavaslat szerkesztésével Kossuth *Ghytzy* Kálmán nádori ítélőmestert bízta meg, aki az ország-

gyűlésen elsők között foglalkozott a centralisták szellemében a felelős kormányrendszerrel.

Ghyczy emlékirataiban a törvényjavaslat szerkesztéséről a következőket mondja: „...*Kossuth a független magyar felelős minisztériumról szóló törvénynek sürgős szerkesztésére megkért; azonban a címet, az első szakaszokat — István nádor sérthetlenségéről — sa végső szakaszokat, a miniszteri felelősségről, már készen kaptam tőle. A többi szakaszokat, mert Kossuth igen sürgetett, egy éjjel készítettem el. Vélttem, hogy ezen törvényjavaslat Kossuth és a kerületi ülés által különben is bővebben meg fog vitattaini. Kossuth azonban azt igen csekély módosítással azon melegében bevitte a kerületi ülésbe s ott rögtön elfogadtatott.*

Ezen javaslatot így készítettem:

Délelőtt (március 21-én) kapván Kossuth megkérését, éjjelig papírra vetettem eszméimet. Egy szép-írása jurátusom, Kovács Pál, orosházi születésű és ott utóbb iskolamester, éjjelre lakásomra lévén rendelve, általa az első brouillont letisztáztattam s azt azután, miután leíratott, még az éj folyta alatt újra átnéztem és sokban javítottam. Ez a javított munka megvan írásaim között, s ezt — miután Kovács által — még hajnalban letisztáztatván, reggel 8 órakor átadtam Kossuthnak. Kitűnik ebből, hogy a közös viszonyoknak említése, ha ezért a szélső bal el is átkoz, az én tollamból került ki legelőször, s mint most is hiszem, a létező körülmények logikailag helyes felfogása folytán.

Így mentek akkor a dolgok.”

Ghyczynek nem egészen 24 óra alatt elkészített tervezetét Kossuth kézhezvétel után 22-én a kerületi

ülés elé vitte, amely azt igen csekély módosítással elfogadta. A kerületi ülésen elfogadott szöveget az országgyűlés is (a főrendek március 23-án tárgyalták) lényegtelen változtatásokkal elfogadta.

Ilyen körülmények között — mint Kaas Albert báró helyesen megállapítja — sem Ghyczytől, sem az országgyűléstől nem lehetett azt várni, hogy sikerrel megbirkózzon azzal a nehéz problémával, *hogy a 48-as korszaknak megfelelő új gondolatokat szervesen idomítsa a régi alkotmányhoz és úgy az eszmékben, mint a kodifikáció alakjában a magyar alkotmányos múlt szellemét tökéletes harmonikus egységbe tudja összefűzni. A gyors munka magával hozta, hogy kész formák után kellett nézni, amelyekben a koreszme már kikristályozódva volt feltalálható, ez pedig a recepciót jelentette.*

Magáról a törvényről közfelfogás az, hogy mintád járul az 1831. évi belga alkotmány szolgálta, amely a parlamentáris gondolatnak legjobban megfelelt. Ehhez nyúlt Ghyczy. Kaas Albert báró párhuzamba is állította a magyar törvény 1., 3., 4., 28., 29. és 31. §-ait a belga alkotmány 63., 64., 88. szakaszaival, mint fordításokkal. Nagy Miklós mindezekhez azonban még hozzáfűzi, hogy Ghyczy felhasználta az 1815—1831 között készült német alkotmányokat, továbbá a belga és német papirosalkotmányok ősforrásait: az 1879—1791. évi francia alkotmányokat, úgyszintén az 1814. és az 1830. évi francia chartákat, de tisztában volt az angol alkotmány alapelveivel is.

Ez a története annak a nagy liberális vívmánynak, amely mint 1848: III. t.-c. 48 órás előkészítés és tárgyalás után került be a magyar Corpus Jurisba, át-hidalhatatlan szakadékot vágva a 48-as törvény reci-

piált eszméje és a régi alkotmány intézményei között. A kormány székek egyik napról a másikra eltűntek. A közös ügyek Ausztriával, Horvátország sajátos helyzete, a nemzetiségek és az egyes közjogi autonómiák kérdése rendezetlen, megoldatlan maradt. Az ősi alkotmányunk egyik legszebb s fejlődésre hivatott intézménye: a nádori intézmény, ha névleg nem is, de a valóságban mégis lomtárba került. Erre vet legjobban világot az 1867: VII. t.-c., amely kimondja, hogy mindaddig, amíg a nádori méltóság hatásköre a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg törvény által szabályozva nem lesz: *a nádorválasztás elhalasztatik.*

A kettőt pedig összhangba hozni a nemzetnek mindmáig nem sikerült s a két intézmény sajátos természetét tekintve, nem is fog sikerülni.

A 48-as törvényeknek — mint ismeretes — súlyos harc lett a következménye. Harc, nemcsak a dinasztával, de a nemzetiségekkel is. Ennek felidézésében kétségtelenül oroszánrésze volt a nagy liberális vívmány: az 1848. III. t.-c. által teremtett helyzetnek. A küzdelem Világoshoz vezetett... s csak majdnem két évtizedig tartó magyar szenvedés és megpróbáltatás után jött a 67-es kiegyezés. A kiegyezésnek pedig magyar részről egyik kardinális feltétele volt azon törvények elismerése, amelyeknek szentesítésére a királyi család 1848. április 11-én a legnagyobb ünnepek között érkezett Pozsonyba. Ezek közé tartozott a már mindjárt kezdetben annyi bajnak és harcnak szülőke: a parlamentáris kormányzati rendszer bevezetését célzó 1848: III. t.-c. is.

II.

Mi is az a parlamentáris kormányzati rendszer?

Mi a parlamentáris kormányzati rendszernek a titka, vonzóereje és lényege? Miért ültette át a nemzetek egész sora ezt a csodálatos intézményt alkotmányos életébe? ... S végül, melyek azok a feltételek és láthatatlan rugók, amelyek e csodálatos kormányzati rendszernek zavartalan működését lehetővé teszik?

A parlamentáris kormányzati rendszer jelenti nemcsak az állami szuverenitás gyakorlásának megosztottságát, de egyben ezen szuverenitást hordozó és gyakorló főhatalmi szerveknek tökéletes összeműködését is. Vagyis:

1. a törvények alkotása és eltörlése az államfő és az országgyűlés (parlament) kölcsönös közreműködésével történik;

2. a végrehajtó hatalom az államfőt illeti, de annak kezelőit, vagyis a kormányt az államfő csakis az országgyűlés akarására és bizalmára való tekintettel választhatja s az így kinevezett kormány nemcsak jogilag, *de politikailag* is felelős úgy az államfő, mint a parlament irányában;

3. az államfő minden ténykedése csak úgy érvényes, ha az *a felelős* kormány valamelyik tagja által is aláíratik, vagyis összes, az állami életet érintő tényei miniszteri ellenjegyzésre szorulnak.

Az első feltétel, már ősi alkotmányunk egyik közjogi alaptétele, amely legszebben jut kifejezésre az 1790/91:XII. t.-c.-ben: „A törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának a joga Magyarországon a törvényesen megkoronázott királyt és az országgyűlésre törvényesen összesereglett karokat és rendeket közösen illeti meg s másként nem gyakorolható.*

A második és harmadik feltétel csak bizonyos vonatkozásban (pl. a kormánynak az államfő irányában való felelőssége, a nádor választása, a hadiadók megszavazása) volt meg a 48 előtti magyar alkotmányban, de azok is, éppen az ország sajátos viszonyainál fogva, nem a parlamentáris kormányzati rendszer, de a sajátos magyar alkotmányos kormányzat alapelemeinek tekinthetők s annak kiépítésére nyújtottak biztos támpontot és alapot.

Láthatjuk, hogy a parlamentáris kormányzati rendszernél mily finoman szövődik egybe az államfő, a kormány és a parlament működése. Éppen ezért a parlamentáris kormányzati rendszerben az állami főszerveknek egészséges és jótékony összműködése csak úgy érvényesülhet, ha a mérséklet és erkölcsi belátás hatja át azokat. Ez úgy értelmezendő, hogy egyik állami főszerv sem ragaszkodhatik mereven jogaihoz. Vagyis a parlament nem használja pl. a költségvetés megszavazási vagy megtagadási jogát, az államfő az országgyűlés feloszlatásához, a törvé-

nyek szentesítéséhez való jogát, a minisztérium pedig a kormányzathoz való jogát az állam eszméjére, a többi főhatalom jogaira és érdekeire való tekintet nélkül, mert e jogokkal való visszaélés a többi jogát sérti. Tehát *a parlamentarizmus a kompromisszumok folytonos láncolata*, ami magyarázata annak, hogy a parlamenti alkotmány jellege alig tűri gyakorlatának szigorú jogi szabályokba való foglalását.

Kétségtelen azonban, hogy a túlsúly a parlamentnél, vagyis annál a szervnél van, amely a politikai jogokkal bíró választó tömegek érzületét, óhaját van hivatva visszatükrözni. Az államfő ugyanis — mint Concha nagyon helyesen mondja — a legmagasabb döntő funkciói ellenére a parlament és a minisztérium befolyása alá kerül, éppen úgy, mint az állam minden más életnyilvánulása a minisztérium állása pedig a parlament bizalmától függ, amely utóbbi elfogadja a minisztérium vezetését a parlament teendőire nézve is, azaz részt enged a végrehajtó hatalomnak a törvényhozásban, sőt a minisztérium feje lesz a parlamentnek vezére is. Ez érthető is, mert ha a parlament, mint számos tagból álló testület, egyöntetű, határozott irányba akar működni, ezt csak egy természetes személy vezetésének alárendelve teheti. Ilyen módon, a szervek és funkciók elkülönítése mellett, közöttük a szellemnek oly egysége jöhet létre, aminőt csak az abszolút monarchiában vagy a primitív szerkezetű köztársaságban találni.

Bármily nagy legyen azonban a parlamentáris kormányzat értéke — s itt ismételtén utalunk Concha ragyogó fejtegetéseire —, szükséges, hogy a parlament *se túlságosan egynemű, se nagyon szétforgácsolt elemekből ne álljon, hanem az állami élet alap-*

elveire nézve megegyező s inkább a kivitel módozataira, a haladás mértékére nézve különböző két nagy pártot foglaljon magában; továbbá, hogy ez erkölcsi, nem pedig jogi szabályként tétessék az alkotmány elvévé s az államhatalmak szabad mérkőzésének eredményeként fogassék fel, amely mérkőzésben az államfő önálló hatalma érintetlen maradjon, a közgazgatási és bírói hatóságok működése pedig, a parlamenti változó felfogástól függetlenül, csak a már hozott törvények szerint folyjék.

A parlamentáris kormányzat tehát végeredményben *váltógazdaságon alapuló pártkormányzat*, mert az államfő azokat állítja a végrehajtó hatalom élére, akik egyszersmind a parlament többségének s ezzel együtt az ország közvéleménye többségének bizalmát bírják. így jön létre azután az egyes államhatalmak, azaz az államfő, kormány és parlament közötti szükséges összhang. A veszély azonban éppen itt rejlik, mert a parlamenti többség megszerzése lesz a politikai törekvések egyedüli célpontja s *a pártok*, ha a választó közönség a parlamentarizmusban rejlő erkölcsi erőket, rugókat és feladatokat felfogni és megérteni nem képes vagy pedig azoknak tisztelete a hatalmon levő pártoknak nem áll érdekében, *a korrupció minden neméhez, a választópolgárok, a képviselők, a végrehajtó közegek megvesztegetéséhez fognak folyamodni*, csakhogy *a formai többség*, a közvélemény színleges helyeslése s ezzel az uralkodó párt hatalmon létének belső, erkölcsi jogosultsága bebizonyíttassék.

A parlamentáris kormányzati rendszer követelménye és feltétele tehát az egészséges s a közvélemény akaratán nyugvó pártélet, amely lehetővé teszi

a közvéleményben megnyilatkozó különböző, de nem szétforgácsolt irányoknak, törekvéseknek az egész kormányzati rendszerben való *váltakozó érvényesülését, erőszak nélküli, szabad s szellemi fegyvereken alapuló megmérkőzését*. Éppen ezért az egész kormányzati rendszer eredményes működést csak úgy fejthet ki, „ha azon politikai párttal szemben, amely a kormány rúdját tartja a kezében, a parlamentben mindig egy másik párt is létezik s azon reményben működik, hogy mihelyt elég erős lesz ellenfelét megbuktatni és magára vállalni a kormányzásért való felelősséget, azonnal kezébe fogja keríteni a hatalmat is. Határozott elvek és szigorúan az alkotmány szabályai szerint járván el, mely iránt éppoly ragaszkodást mutat e párt, mint az annak hivatalos védői szokták állítani magukról. E párt híveit méltán nevezték el „Ő Felsége ellenzékének”. (Todd.)

A parlamentáris kormányzati rendszer Angliában fokozatos történelmi fejlődés eredménye s legnagyobb részben nem írott jogszabályokon alapszik, sőt néha éppen azoknak ellenére kifejlett gyakorlaton és szokásokon. A legtökéletesebb, de egyszerűsmind a legkényesebb kormányzati forma, amely a jogi és erkölcsi erőknek bonyolult összetételén nyugszik. „*Valóban csak nagy nemzetek, amelyekben az egyéni önzésnél erősebb a hazafias kötelességérzet, amelyeknek pártjait ellentéteik mellett is az állami életnek, a jognak közös elvei fékezik, csak olyan nemzetek, amelyek elég erősek a bíróságoknak, a közigazgatásnak a párturalom hatalmi körén kívül állását elviselni, valósíthatják meg a szabadságnak e legnemesebb alakját.*” (Concha.)

III.

A parlamentáris kormányzati rendszer hírnájába kerüli 67-es kiegészítés.

Vájjon a magyar nemzet s annak vezérei megértették-e 1848, illetőleg az alkotmányosság helyreállítása, 1867 óta ennek a csodálatos kormányzati rendszernek finom összetételét és főképen erkölcsi erőkön nyugvó szerkezetét? Adva voltak-e azok az állami, *nemzeti-ségi*, társadalmi, gazdasági és kulturális tényezők, amelyek a parlamentáris országlást nálunk lehetővé, az ország érdekében szükségessé tették? Alakulhattott-e nálunk pártdespotizmus s korrupció nélkül kormányképes politikai párt és parlamenti pártváltó-gazdaság, amely lelkét képezi és adja e finom, törekény országoló szerkezetnek? Az államhatalmi főszervek: az államfő, kormány és a parlament mutattak-e az együttműködés terén és jogaik gyakorlásában egymás irányában bölcs mérsékletet és erkölcsi belátást, amely főfeltétele az egészséges parlamentáris kormányzatnak? *El tudták-e viselni parlamenti kormányaink a bíróságoknak és a közigazgatásnak a párturalom hatalmi körén kívül állását és függetlenségét?* Vájjon nem mulasztottak-e parlamenti vezéreink semmit sem népünk gazdasági és szociális felemelése érdekében s nem terheli-e őket felelősség az

őseink által szerzett és védett örökségnek könnyelmű elvesztéséért? S végül, nem képez-e súlyos veszélyt e parlamentárisnak mondott, de a maga egészében *teljesen eltorzult kormányzati rendszer* a nemzet életére, a magyarság jövőjére s arra a politikára, amely a lelkek mélyén a Kárpátok koszorújára tekint s ott és nem egyedül a csonka határok között akar országolni, alkotni és építeni?

Vessünk mindenekelőtt egy rövid pillantást azokra az alkotmányjogi keretekre és kötelékekre, amelyek a magyarságot Ausztriához fűzték s nagyhatalmi állását voltak hivatva biztosítani. Hiszen a parlamentáris kormányzati rendszerünknek ezen keretek között kellett működni s a magyarság égető problémáit meglátni és megoldani.

1848-ban, amikor a magyar közjogba a népképviselői rendszer és a parlamentáris kormányzati forma, a rendi intézmények egyidejű lebontásával, törvényes bevezetést nyert, a *pragmatica sanctiónak* nevezett 1723. évi L, II. és III. t.-c.-ek, amelyek nemcsak a trónöröklés jogát és rendjét, de Magyarország és Ausztria viszonyát is szabályozták s ebből értelemszerűleg a kölcsönös védelem kötelezettségét megállapították, érintetlenül maradtak. A nemzet azonban, éppen a 48-as törvények értelmezését illetőleg, amely törvények, többek között, Magyarország és Ausztria közötti több fontos kérdést, nevezetesen: a hadügyi, külügyi és pénzügyi kérdések intézését, kezelését rendezetlenül hagyták s ezekkel kapcsolatban a birodalom érdekeit a felelős kormányzat elvével összhangba hozni elmulasztották, összeütközésbe került a dinasztiaival. A kellő előkészítés nélkül megszületett áprilisi törvények (összesen 31), illetőleg az

1848: III. t.-c. 13. §-a ezekről mindössze csak olyképp rendelkezik, hogy az egyik miniszter Ő Felseje körül lesz, befolyván mindazon viszonyokba, amelyek a házat az örökös tartományokkal közösen érdeklik.

Ezen rendezetlen kérdéseknek s az azokból származó összeütközéseknek szomorú következménye — mint tudjuk — az 1848/49. évi szabadságharc, Világos és az abszolutizmus lett.

Csak 1867-ben sikerült a nemzetnek a dinasztíával kibékülni s Magyarországnak Ausztriához való viszonyát újból rendezni. A helyzet azonban 48 óta lényegesen változott. A nemzet már nem állott szemben a hatalmas Habsburg-birodalommal, amely 1848-ban még a Németbirodalom területén vezérszerepet játszott, Lombardia ura volt s befolyása Olaszország nagy részén érvényesült. Cavour és Bismarck politikájának sikere ugyanis úgy Olaszország, mint a Németbirodalom területéről kiszorította a Habsburg-ház hatalmát, befolyását s ezzel együtt politikáját is. *1866 után a Habsburgok már nem képviselik Európában a germán eszméi, ezt a szerepet a Hohenzollernek veszik át. A Habsburg-ház politikai iránya és missziója ezzel lassan-lassan nyugatról keletre tolódik át s megadja a komoly lehetőségét Ausztria és Magyarország politikai kiegyezésének, valamint a jogok és erők paritásán alapuló dualisztikus államberendezés felépítésének.*

Ez nemcsak Ausztria, de Magyarország érdeke is volt. Hiszen már *Kossuth* is rájött arra az igazságra, hogy nemzetünk egymagában, szövetséges nélkül nem boldogulhat. *Konfederáció nélkül nem lehet nagyhatalom s csak vegetálhat mint másod-, harmadrendű hatalom s „könnyen Velence sorsára juthat.”*

Ő azonban keletre akart támaszkodni, hogy ellenállhasson nyugatnak, holott a történeti tradíciók és életérdekeink arra utalnak bennünket, hogy *„nyugatra támaszkodjunk és kelet ellen védekezzünk”*. Kosuth, aki — Kemény Zsigmond szavaival élve — valószínű szerencsejátékot üzött a politikával, először 49-ben, egy magyar küldöttség (Beniczky Lajos és Pöntenberg tábornok) által Paskievicshez juttatott államiiratban, *az orosz cári dinasztiának ajánlotta föl a magyar trónt és koronát*, majd későbbi koncepciójában egy Romániával és Szerbiával való államszövetséget célzott közös hadügy, külügy, vám- és kereskedelemügy mellett.

A nemzet azonban megmaradt a Szent István jelölte úton, nem szakadt el nyugattól s Széchenyi politikájának megfelelően, amely a magyarságnak a Monarchián belül elérendő szupremáciáját tűzte ki feladatul, elfogadta a feléje nyújtott békülést kereső kezét. Igaz, hogy Beust egy nagy-német politika érdekében ajánlotta fel Magyarországnak a kiegyezést, de Magyarország a kiegyezéssel nyert erejénél fogva minden nagy-német politika lehetőségét megakadályozta s ezáltal *a Monarchia politikájának irányát véglegesen keletfelé fordította*.

Az osztrák-magyar kiegyezés az 1867: XII. t.-c-ben nyert tételes szabályozást, amelynek 2. §-a többek között kimondja, hogy a *„közös biztonság együttes erővel leendő védelme és fenntartása oly közös és viszonyos kötelezettség, amely egyenesen a pragmatica sanctióból származik”*. E törvény által, ezeknek figyelembevételével, közös ügyeknek nyilvánítottak:

1. A külügynek az a része, amely az Ö Felsége uralma alatt álló összes országokat együtt illette.

2. A hadügy, de a közösség e téren csupán a közös haderő egységes vezérletére, vezényletére és beiszervezetére vonatkozólag Ö Felségének fenntartott alkotmányos fejedelmi jogkörre volt korlátozva.

3. A pénzügy, de csak annyiban, amennyiben a közös külügy és a közös hadügy szükségleteinek fedezésére vonatkozott.

Amde még a közösnek elismert ügyekben is csupán a kormányzat volt közös. Közös törvényhozó szerv nem létezett, mert a közös ügyekre vonatkozó törvényhozás a két állam külön-külön törvényhozó szervének volt fenntartva.

A közös ügyek terén jelentős szerepük volt a delegációknak, amelyeket mindkét állam országgyűlése ülésszakonként választott. Feladatuk volt a közösségi költségvetés megállapítása, a zárszámadások megvizsgálása s a közös miniszterek működésének ellenőrzése. A két delegációnál a paritás teljesen érvényesült s külön ülészetek. Elhatározhatták a közös miniszterek vád alá helyezését. A közös kormányzásért a magyar országgyűléssel szemben a magyar miniszterelnök tartozott jogi és politikai felelősséggel. Nem tartoztak a közös ügyek közé a közös vámterület és a közös jegybank, amely téren a közösség időnként megkötött szerződéseken alapult.

íme, a hazánk és Ausztria közötti közjogi és nemzetközi viszonynak a jogi konstrukciója, amelyről ifj. Andrássy Gyula klasszikusan írta, *hogy még elméletben sem akart jogot feladni,* de az állandó szövetséget, amelyre régi törvényeink (1723:1., II., III.) kötelezték a nemzetet s melyre létünk érdekei

is utalták, akképen alkalmazta az új viszonyokhoz, hogy *összbirodalmat nem alapított*, hogy a magyar államot más államnak alá nem rendelte s az ország teljes szuverenitását fenntartotta. Ez a kiegyezés, amidőn eleget tett a nagyhatalmi állás igényeinek... ugyanakkor csodás jogi élel és következetességgel fenntartotta a két állam teljes szuverenitását. Igaz, hogy *a közös érdekek megóvása végett* közös intézmények szerveztettek, de ezek nem egy felsőbb, harmadik állam szuverenitásának, hanem a két állam, szuverenitásának vannak alávetve. Nem a birodalom, mint az Északamerikai Egyesült Államokban, vagy Svájcban tart sereget és diplomáciát, „hanem a szuverén Magyarország és a szuverén Ausztria tartanak közösen sereget és diplomáciát s ezekre a pénzt szintén ők adják”. 48 és 67 között — mint Szekfü találoán mondja — nincs ellentét; 48 félbemaradt 67, ez pedig befejezett, kiépített 48.

S ez valóban így is volt nemcsak az elméletben és papíron, de a gyakorlatban is. Nem úgy, mint a múltban, amikor a jogi állapotok, vagyis a Corpus Juris és a tényleges állapotok között nem egyszer óriási ellentét állott fenn s amikor a „Corpus Juris világa igen gyakran csak ábrándvilág volt”. Joggal mondhatta a kiegyezési kornak egyik nagy politikusa, „hogy a mohácsi vész óta soha sem voltunk oly fokú élvezetében írott jogainknak, mint a kiegyezés óta”.

Ilyen keretek között s egy nagyhatalmi állás pajzsa alatt helyzetetett az ország kormányzata ismételtén az 1848. évi III. t.-c. által bevezetett parlamentáris kormányzati rendszer alapjaira.

A nemesi Magyarország helyébe most már a nép Magyarországnak kellett lépni s a parlamentáris el-

veknek megfelelően szükség volt olyan képviselőkből álló képviselőháza s abban olyan kormány- s ellenzéki pártokra, amelyek az állami élet alapelveire (kiegyezés) nézve megegyeznek s inkább a kivitel módzataira, a haladás mérvére nézve különböznek egymástól, hogy ezáltal a parlamentáris kormányzati rendszer éltető eleme, *az egészséges pártváltógazdaság* megvalósulhasson.

S ehelyett már nyomban az indulásnál beteges tünetekkel találkozunk. — Bár az 1830-as évek országgyűléseiben már megtalálhatók a magyar pártok egészségesnek mutakozó formátumai, mert hiszen a 48 előtti kormánypárt és ellenzék, azaz a konzervatív és liberális párt között kezdetben, a magyar állam és társadalom újjáépítése tekintetében, nem volt elvi különbség, csak a tempót illetőleg, mégis a 67 utáni pártalakulások, amelyeknek alapképződményei az erőszak korszakát képező abszolutizmus utolsó éveire (1861—67) nyúltak vissza, nagyon sokban hasonlítanak *a kuruc- és labanc-féle pártalakulásokra s azokon kétségkívül a Magyarország és Ausztria, a nemzet és a dinasztia közötti évszázados küzdelem jellemvonásai az uralkodók. A 47-esek, az ú. n. konzerv ativék, az 1847-i alkotmány alapján állottak, a nemzet zöme Deák Ferencsel az élén 48-at, a szélsőbal az emigrációval együtt pedig 49-et, azaz az Ausztriától való elszakadást képviselte.*

Hogy a *közjogi ellenzék*, a kiegyezés törvényté válása előtt, különösen annak kritikája érdekében, egy szükségesség volt, ahhoz kétség nem fér. De a kiegyezés után a nemzetet közjogi harcokba belevinni s ezen az alapon tagolni, részekre bontani, több mint veszedelmes volt.

A 47-es irányzat ugyan hamar eltűnt a magyar országgyűlésből. A 49 képviselője azonban makacsul tartotta magát, sőt bizonyos tekintetben — még a königgrätzi vereség hatása alatt — a balközépet (Tisza Kálmán pártja) is, amely eleinte határozottan a kiegyezés alapján állott, csak annak bizonyos módosítását kívánta s mint középpárt egészséges parlamenti ellenzék szerepére lett volna hivatva, a szélső közjogi opposzició felé sodorta. A híres „*bihari pontok*” (1868), amelyeket később Tisza Kálmán ugyan „szegre akasztott”, illetőleg közjogi programjának megvalósítását „kikapcsolta”, valóban már egy függetlenségi programot képeztek, amelyet a szélsőbal (1849) programjától csak egy hajszál választott el. Hiszen ezek a pontok nemcsak az ország függetlenségét deklarálták, de egyben kívánták a delegáció intézményének és a közös minisztériumnak megszüntetését, a magyar hadsereg és független diplomácia létesítését.

A közjogi alapra való helyezkedés nemcsak azért volt hihetetlenül káros, mert megghiúsította egy kormányképes ellenzék kialakulását s így az annyira üdvös parlamenti váltógazdaság lehetőségét, de azért is, mert *hamis vágányokra* terelte a közéletet, amelynek gazdasága, kultúrája és közigazgatása terén, éppen az abszolutizmusból és a passzív rezisztenciából kifolyólag, „ázsiai állapotok” uralkodtak. Hiszen a pártszenvédélyek rövid idő alatt már annyira elvadultak, hogy a Deák-pártról országszerte hirdették, hogy elárulta a hazát, Magyarországot Ausztriába olvasztotta. Az ebből természetesen kirobbant közjogi harc pedig felemésztette a kormányok java erejét s ahelyett, hogy a nemzeti nevelés, belső gazdasági

gyarapodás, a nemzetiségi problémák szövevényes kérdéseinek megoldásához foghattak volna, a közjogi alap védelme és az ellene mind hevesebbé váló támadások visszaverése vette igénybe erejüket és idejüket. Természetes, hogy az egész parlamenti élet és kormányzás nemcsak meddő „közjogi túrák”-ban forgácsolódott el, spekulációk és a korrupció ingoványába tévedt, de a folytonos harc a társadalomban is kiegyenlíthetetlen ellentéteket teremtett s az országot megint „*kurucok és labancok*” felekezetére osztotta, amely minden társadalmi mozgalomban, gazdasági egyesületben, községi képviselőtestületben termékeny talajra talált s odáig fajult, hogy polgár polgárban nem ellenfelet, de ellenséget, hazafit és hazaárulót látott.

Az ország közvéleményének ilyen megoszlásáért elsősorban a „magyar Mirabeau”: Kossuth Lajos felelős, aki fenntartva 48 jelszáva burkolt, de a valóságban 49-es állásfoglalását, „agitációjával” — lehet mondani — behajtotta a magyarság nagy részét abba a végzetes politikába, amely állandóan állami biztonságunk alapjait döngette. A kormányzónak — mint Szekfű mondja — csak a kezét kellett kinyújtania s máris elragadta a kiegyezéstől a népszerűséget, a tömegek szívét.

Ennek az agitációnak pedig kitűnő terepet és keretet nyújtott a parlamentáris kormányzati rendszer, sőt lehet mondani, annak a nemzetre végzetes sikerét egyenesen ez tette lehetővé.

E kedvezőtlen helyzetből talán a Deák-pártot — mint Szekfű is megállapítja — „egyedül egy hatalmas gazdasági, szociális és kulturális programm segíthette volna ki, ilyennek felállítása egyedül vette volna

el a közjogi ellentét élet, előbb-utóbb szétbomlasztotta volna a közjogi pártszervezeteket s lehetővé tette volna az országnak új világnézeti alapon való differenciálódását. Az egészséges pártalakulásnak és parlamentarizmusnak ez volt előfeltétele. S a Deák-párt alapvető hibája, hogy erőteljes, aktív programot nem nyújtott, sőt még liberális intézményekről, reformokról sem beszélt. Pozitív cselekvés helyett lusta tömegként várta be az ellenzék támadásait.”

Az 1872. évi választásokon már alkalmazták a hatalmi nyomás és a vesztegetés eszközeit, hiszen a kormány főcélja a kiegyezés fenntartása s a dinasztiaival és Ausztriával való harc elkerülése. Ezzel együtt kezdődik azután az ú. n. „közgazdasági tevékenység”, a „gründolási láz”, a korrupció, vasúti koncessziók, igazgatósági s felügyelőbizottsági tagságok gyors elszaporodása, mint a parlamentáris kormányzati rendszer beteges tünetei.

Tisza Kálmán, az 1875. évi fúzió után, ugyanolyan kényszerhelyzetben van, mint a Deák-párt. Mindenáron és eszközzel örködni kell a kiegyezés felett s vigyázni arra, hogy a 48-as magyar tömegek szóhoz ne juthassanak. Természetes, hogy ezzel a kormánytól függő egyének és érdekek egész tömege keletkezik.

A pártok programja pedig emellett mindig sivár maradt s nem felelt meg a nemzet, a társadalom igazi szükségleteinek. Hiszen a magyarság százezreinek kivándorlása, telepítési és egészséges földbirtokpolitika, a magyar nép iskoláztatásának kérdése, a veszedelmesen mérgesedő nemzetiségi kérdés, az ország területén élő idegen népfajok gazdasági és kulturális gyarapodása, magyarjaink erkölcsi és anyagi süllye-

dése, közigazgatási problémák mind háttérbe szorultak a hírhedt közjogi kérdések, így elsősorban a kiegyezés elleni kíméletlen harc („szélsőbal”, „balközép”, „48-as”, „függetlenségi” pártok), annak elismerése alapján pedig (nemzeti párt) pl. *az udvartartás reformja, a katonai oktatás magyarosítása, a király címerének és a lobogónak kiigazítása, az önálló vámterület stb. kérdések és az obstrukciók mesteri megrendezése mellett.* Ez utóbbi „parlamentari szám” pedig, amely annyi kormány tehetetlenségét és bukását idézte elő, valósággal válságba sodorta az egész kormányzati rendszerünket s a parlamenti színházban csak ritkán akadt olyan téma, amely a pártok közjogi dühét pillanatnyilag lecsillapította s a parlament munkáját helyes irányba terelte volna, mint pl. a házassági törvény tárgyalása. Ha ezek rövid időre el is terelték a pártok figyelmét a közjogi kérdésekről, ez mindig csak pillanatnyilag sikerült, hogy annál nagyobb erővel robbanjanak azután azok ki katonai, vám- és bankkérdések körül.

Sokszor hivatkoznak arra, hogy a Deák-párt, majd később a balközéppel való fúzió után, a szabadelvű párt közel félszázados uralma alatt sokat fejlődött az ország. Ez igaz, de nem fejlődött annyit, mint fejlődhetett volna egy a nemzet összetételének, sajátos jellegének megfelelően kiépített kormányzati rendszer mellett. *Az említett fejlődés ugyanis messze elmaradt Németország, Olaszország, Anglia stb. fejlődése mellett.* S ha fejlődés volt is, az csak a kiegyezés javára, de semmiesetre sem a parlamentáris kormányzati rendszerünk s az azt destruáló, ú. n. pártok javára írható, amelyeket és vezetőit a történelem ítélőszéke előtt súlyos mulasztás terhel nem-

csak a magyar nép gazdasági, nemzetiségi és kulturális megerősítésének elmulasztása, de a magyar államot és társadalmat fenyegető veszélyek agyonhallgatása s parlamenti elleplezése miatt is.

E tanulmány célja és keretei nem engedik meg, hogy végigvezessük az olvasót a világháború előtti magyar parlamenti élet és harcok fekete lapjain, ... az 1904. évi obstrukción, az ú. n. darabont-kormány, a híres nagy koalíció szomorú históriáján, sem pedig az 1912. évi obstrukció letörésének eseményein, amely sötét közjogi harcok s üres szónoki puffogatások a magyar állam kormányzatát csaknem megbénították s az anarchiába sodorták. De mellőznünk kell az 1918. évnek tehetetlenségbe, gyávaságba s végül szégyenteljes önfeloszlatásba fulladt szomorú parlamenti napjait is. Ezek a történelmi munkákban bőven fel vannak dolgozva és kommentálva s merjük állítani, hogy sohasem fognak a magyar parlamentáris kormányzati rendszer díszére, igazolására, fenntartására pedig alapul szolgálni.

Megállapíthatjuk ellenben, hogy a magyar pártok nem teljesítették s nem töltötték be azt a hivatást, amelyet egy parlamentáris kormányzati rendszer egészséges működése megkíván. *Nem teljesítették azt sem a Monarchia nagyhatalmi állásának kiépítése, megerősítése érdekében, sem pedig a magyar nemzetel szemben.* A nagy közjogi csatákban elfelejtették, vagy nem akarták észrevenni, hogy a kiegyezésre épített Kettős-Monarchia nemcsak a magyarság gazdasági, kulturális és nemzetiségi gyarapodásának, fejlődésének nyújtott hihetetlen lehetőségeket, de a Monarchia életében, éppen a magyarság számerejénél fogva, vezető s irányító szerepet is biztosított a

folytonos és súlyos nemzetiségi harcban álló osztrák-németekkel szemben.

Ennek a nagy nemzeti mulasztásnak és bűnnek talán éppen az a magyarázata, hogy pártjaink gyökerei, alapépítményei nem alapultak egyetemes társadalmi és nemzeti szempontokon és éppen a Monarchia és ezzel együtt a magyar társadalom szükségleteit hanyagolták el s minden erejüket, a sok hű-hóval s feneketlen lármával, az ú. n. közjogi politikába fektették. Ezáltal természetesen a mérsékelt, haladást kívánó pártokat összemorzsolták, megsemmisítették s a parlamentáris kormányzati rendszer éltető eleme, biztosítóka: a pártváltógazdaság helyett a „fúziók rendszerét”, a „mamelukságot”, a „pártmonopóliumot” és az obstrukciót termelték ki magukból, amely kártékony és veszedelmes tünetek a Monarchia nagyhatalmi állásának árnyékában s a nemzetiségi tömegek közepette nyugodtan pusztíthatták és gyengíthették a magyart.

Ha meglátták volna a Monarchia felrobbantására irányuló belső és külső erők veszedelmes seregét, a Monarchia határán gyülekező sötét felhőket (Conrad, a vezérkari főnök már 1906-ban, majd 1907-ben és 1908-ban, amikor Oroszország a japán-orosz háborúban szenvedett vereségét még nem heverte ki, emlékiratban követeli a praeventív háborút Olaszország és Szerbia ellen, mert jól látja, hogy a Monarchiát összes ellenségei egyszerre és közösen fogják megtámadni), ha meghallották volna a magyar társadalom égető bajait, kiáltó szükségleteit s nem látják a nemzet üdvét abban, hogy „a delegációba való bemenetel, vagy be nem menetel” s más hasonló kérdésekkel évtizedeket pazaroljanak el, talán helye-

sebb irányt vehetett volna a magyar politikai pártalakulás s a parlamentáris kormányzati rendszer fejlődése, amely nálunk különösen a két utolsó évtizedben már csak külszínre volt parlamentáris, belső tartalmában ellenben egymás életére törő pártok hangos arénája.

Talán nem lesz hiábavaló, ha még egy névtelen politikusnak a háború előtti fejtegetéseiből a következő sorokat idefűzzük:

„Ha visszatekintünk erre a majd két emberöltőt kitevő, páratlanul szerencsés korszakra, amelyhez hasonló, a nemzeti fejlődésre ilyen mértékben kedvező, ezeréves történelmünkben még soha nem fordult elő; nem szólal-e meg bennünk hazafias lelkiismeretünk, amely azt kérdi, vajjon eléggé felhasználtuk-e a kedvező időt a magyar állam intézményeinek kiépítésére, állami létünk megszilárdítására, betetőzésére, egy egységes magyar nemzet megteremtésére, nagy és egyetemes kulturális és történelmi küldetés betöltésére? *A nemzet nem dolgozott és nem alkotott annyit, amennyit dolgozhatott és alkothatott volna. A parlamentarizmus, amelytől az alkotmány helyreállítása idején csodákat vártak, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket s félszázados története szármalmas vergődés képét mutatja. Ázsiai indolenciával pazaroltuk azt a kincset, amely a legbecsesebb s ha elfecséreltetett, örökre visszahozhatatlan — az időt.*”

IV.

Az elhibázott nemzetiségi politika a magyar tragédiában.

Nem zárhatjuk le az összeomlás előtti magyar kormányzatról és kormányzati politikáról szóló fejtegetéseinket anélkül, hogy legalább futólag vissza ne tekintsünk a nemzetiségi kérdésre. Ezt indokolja többek között az a körülmény is, hogy e sokszínű és sokoldalú problémának sikeres megoldásától s az ahhoz simuló magyar bel- és külpolitikától függött nemcsak a nemzetiségekkel vagy legalább is azok nagy részével (tótok, rutének, horvátok, szászok) való testvéri, őszinte együttműködés, de a magyarság dunavölgyi politikájának súlya és nagyvonalúsága is.

Sajnos, sem 48, sem pedig a kiegyezési kor politikája e tekintetben nem hozott megnyugtató megoldást, mert nemcsak rendezni nem tudta, de elhibázott alapokra állított kormányzati rendszerével egyenesen elmérgesítette Magyarország egyik legégetőbb problémáját: a nemzetiségi kérdést. Pedig e kérdésnek jelentőségét nagyban fokozta az a körülmény is, hogy az Ausztriával való kapcsolatok körüli szerencsétlen közjogi harcok, amelyek a 67-es kiegyezés támadásában és védelmében merültek ki, a nemzet

és vezetőinek minden figyelmét magukra vonták s a kiegyezés frontján nyugalmi állapotot nem tudtak teremteni, ami annyit jelentett, hogy a nemzetnek egyidőben kellett megküzdeni Ausztriával és a hazai nemzetiségekkel.

Bár a nem-magyar nemzetiségek politikai törekvéseinek modern értelemben vett első nyomait már a XVIII. század utolsó évtizedében megtalálhatjuk, azok élesebb formákban azonban csak a múlt század első felében, még pedig az egyéni, társadalmi és politikai szabadság gondolatát magában foglaló liberális eszmék rohamos terjedésével és főként azok eredményeként jelentkeznek. A magyarság mellett akkor már — „a nemzeti eszmével kapcsolatos érzelmi alapon” — ott áll több más nemzetiség is. A hangulat a 40-es években mind forróbbá válik s annak hevét erősen fokozza nemcsak a nyelvkérdésnek elmérgesedése, de a bécsi kamarillának *divide et impera* politikája is.

A nemzetiségi kérdés pedig nem volt kis jelentőségű. Elég egy pillantást vetni Magyarország 1842. évi néprajzi adataira, nyomban szembetűnik az egész kérdés nagy hordereje. Magyarország és Erdély kerek 13,000.000 népességéből ugyanis — Fényes Elek statisztikai adatai szerint — csak 4,812.000 volt magyar (37%); a nemzetiségek száma pedig a következő: 2,202.000 román, 1,687.000 tót, 1,273.000 német, 1,257.000 szerb, 886.000 horvát, 442.000 orosz és 244.000 zsidó és még más egyéb nemzetiség.

Ilyen etnográfiai viszonyok között e kor magyar politikájában a kérdést illetőleg — lehet mondani — két ellentétes koncepció állott egymással szemben: a liberális irányzaté és a Széchenyié.

Kossuth és a liberális irányzat a rendi országból nemzeti államot akart alkotni s ennek érdekében magyarrá akarta tenni a közigazgatás és a közoktatás nyelvét, tekintet nélkül az ország lakosságának több mint felére. Ez kifejezésre jut a magyar nyelvről, illetőleg a magyar nyelv és nemzetiségről szóló 1840: VI. t.-c, illetőleg 1844: II. t.-c. azon rendelkezéseiből is, amelyek — amellet, hogy a törvényhozás, kormányzás, bíraskodás és a közigazgatás nyelvét magyarrá teszik — többek között úgy rendelkeznek, hogy az egyházi törvényhatóságok a világi törvényhatóságokkal magyar nyelven tartoznak levelezni; plébánosoknak, egyházi szónokoknak, káplánoknak, minden vallásbeli különbség nélkül, csak olyanok alkalmaztassanak, akik a magyar nyelvet tudják; *az ország határain belüli iskolákban a közoktatási nyelv a magyar legyen;* s végül a kapcsolt részek követeinek (horvátoknak) pedig abban az esetben, ha a magyar nyelvben jártasak nem lennének, 6 év engedtetik, hogy az országgyűlésen még szavazataikat latin nyelven is kijelenthessék.

Kossuthnak és a liberális irányzatnak a nyelvkérdésben elfoglalt teljesen antiliberális felfogásával szemben, amely különben törvényjavaslat formájában az 1847/48. évi országgyűlésen (január) nagy viharok közepette újból napirendre került, állott Széchenyi nemesveretű koncepciója. Széchenyi, akit Kossuth iskola és adminisztráció útján való magyarosító törekvései teljes joggal a legmélyebb hazafiúi aggodalommal töltöttek el, világosan látta a nyelv s ezzel együtt a nemzetiségi kérdés nagy horderejét s már az 1842. évi akadémiai beszédében óva inti a nemzetet a magyar nemzetiségnek külső eszközökkel

való terjesztésétől. Ő, aki a nemzetiséget helyesen belső, lelki tulajdonságnak fogta fel s hangsúlyozta, hogy „a nyelv pengése még korántsem dobogása a szívnek”, *a magyarokat kívánta az értelmiség tágitása s a nemzetiség kiművelése által magyarosítani.*

A két koncepció közül az érzelmekre épített koncepció: a Kossuthé és a liberális irányzaté győzött s maguk a 48-as áprilisi törvények, talán éppen azért» mert a Kossuth befolyása alatt álló országgyűlés a nyelv- s ezzel együtt a nemzetiségi kérdést az 1840: VI. t.-c. és az 1844: II. t.-c. rendelkezéseivel megoldottnak vélte, a nemzetiségeknek külön viszonyairól, nyelvhasználati jogáról meg sem emlékeznek, aminek az lett a szomorú következménye, hogy amikor a *pragmatica sancti*óból eredő közös ügyek rendezetlensége miatt a nemzet szembe került a dinasztíával, szembe került a horvátokkal és a többi nemzetiségekkel is.

Találóan írja Horváth Mihály, 49 kultuszminisztere: *„A politikai eszélyesség ellen vétett a magyar nemzet, amidőn maga nyelvét teljes joggal hivatalos közigazgatási s nevelési nyelvvé emelvén, egyszerűsmind a más fajbeliek méltányos kielégítéséről nem gondoskodott s eképen a nemzetiségi viszályokat, amennyiben tőle függött, idejében megszüntetni elmulasztotta.”*

Ma ga a Szemere-kormány is felismerte a nemzetiiségekkel szemben követett helytelen politikát s 1849-ben, Kossuth elveivel teljesen szakítva, már törvényjavaslatot terjeszt be a Szegeden üléselő országgyűléshez, amely a nem-magyar nemzetiségeknek nyelv, közigazgatás, sőt hadügy terén is lényeges engedményeket tesz. Ez azonban már későn történt s

a nemzetiségekkel szemben elkövetett súlyos és a nemzetre végzetes botlásokat nem enyhítheti Kosuthnak az emigrációs évek alatt vallott s a 48 előtti felfogásával homlokegyenest ellenkező nemzetiségi hitvallása és fantasztikus konföderációs terve sem.

Amint a kor liberális szabadság eszméi a magyar lelkekben is termékeny talajra találtak, ugyanúgy hatalmukba kerítették azok a nemzetiségek értelmiségét is. Fokozta ezt a bécsi udvar politikája is, amely a magyarság liberális követeléseit a nemzetiségek követeléseinek szításával óhajtotta mérsékelni.

A tótok az 1848 május 10-én Liptószentmiklóson tartott nagygyűlésükön már részletes politikai programot adnak s ennek eredményeképpen egy olyan országgyűlést követelnek, ahol minden nemzetiség számaránya szerint nyer képviselést. Ezenfelül külön tót tartománygyűlést, tót nemzetiséget, tót területeken tótnyelvű iskolákat, egyetemet és adminisztrációt stb. kívánnak. Sőt akadnak olyan törekvések is (Hurbán, Hodza, Stur), amelyek a tót törekvéseket már a cseh mozgalomba igyekeznek bekapcsolni.

A horvátok pedig a pesti márciusi bizottmány min-tájára nemzeti bizottságot alakítanak s az 1848 március 25-én összehívott nemzeti gyűlésen Jellasicsot kiáltják ki bánnak s követelik a „hárommegy királyság” megalakítását s a független minisztériumot. Április 19-én pedig főképen azért, mert a 48-as magyar törvények már nem veszik tekintetbe Horvátország önállóságát, kimondják Horvátország Magyarországtól való teljes elszakadását, sőt ennek a határozatnak érvényre juttatása érdekében Jellasics horvát csapatokkal átkel a Dráván, amivel a magyar szabadságharc kezdetét veszi.

A szerbek sem maradnak tétlenek s az egymást követő nép- és nemzetgyűlések, többé-kevésbé leplezett formában, autonóm szerb kerületet, vajdának a választását követelik. A május 13-án megtartott karlócai szerb nemzeti kongresszuson pedig, amelyen különben a belgrádi szerbek is megjelentek, kimondják — az osztrák ház és a magyar korona alatt — a szerb nemzet politikai függetlenségét. Az ügyek viteleire vajdát, pátriárkát és egy 48 tagból álló nemzeti bizottságot választanak s felajánlják a „háromegegy királyságnak” (Horvát-Szlavón- és Dalmátországok) a szerb vajdaság politikai szövetségét.

A román mozgalomra különösen erős hatása volt annak az értelmiségi rétegnek, amely már évtizedek óta a dákoromán álmokon nőtt fel. Az 1848. május 15-én megtartott balázsfalvi nemzeti gyűlés a román nemzet részére nemzeti és politikai függetlenséget, *az országgyűlésen való arányos képviselést, románnyelvű közigazgatást és iskolákat, évenként külön nemzeti gyűlést követelt, továbbá kívánta, hogy az erdélyi országgyűlés az unióról addig ne tanácskozzék, amíg abba a román nemzet egyenlő jogokkal be nem vonul és azon részt nem vehet.*

A szászok pedig, akik évszázadokon keresztül az erdélyi alkotmányon belül tökéletesen kiépítették a maguk politikai, gazdasági és kulturális szervezetét és mint külön politikai autonómiával bíró nemzet éltek, élesen szembe fordulnak az uniós törekvésekkel, amelyekben sajátos helyzetüknek és jogaiknak veszélyeztetését látják.

Ezekben a mozgalmakban már kibontakozik a 48-as idők egyik nagy botlása: a nemzetiségi kérdés jelentőségének okatlan lebecsülése s a józan meg-

oldás hiánya. Az 1848/49. évi magyar kormányok ugyan több ízben kísérletet tettek a nemzetiségi törekvések lecsendesítésére. Ezek azonban sikerre nem vezettek, mert a kor liberális szabadság eszméinek, szellemi áramlatának hatása alatt folytonosan erősödő, öntudatra ébredt nemzetiségi törekvéseket tartósan ki nem elégíthették, azok problémáit meg nem oldhatták. Hiányzott különben belőlük a nemzetiségek által követelt területi autonómia is, amelyet a magyarság akkori vezetői az állam egységének gondolatával ellentétesnek tartottak s nem is tudták beilleszteni a könnyelműen bevezetett s a népképviselői rendszerbe kapcsolt felelős kormányzati rendszer keretei közé.

Az 1849. március 4-i osztrák alkotmány, főképen politikai célokból, a birodalom összes nemzetiségeinek már területi autonómiát helyez kilátásba, amely még erősebb lökést adott a nemzetiségi aspirációknak. A románok politikai feje, Sagima püspök és más nemzetiségi vezérek által a bécsi kormányhoz benyújtott memorandumban a nemzetiségek már azt követelik, hogy a márciusi osztrák alkotmány alkalmazást találjon ne csak Ausztriában, de Magyarország egész területén is; továbbá a tótok, románok és szerbek által lakott területek Magyarországtól elszakítva, közvetlen a császári koronával hozandók függési viszonyba.

A 48/49. évi szabadságharc összeomlása után az osztrák abszolutizmus leszakította Magyarországot tétől Erdélyt, az ú. n. Vajdaságot, Horvát-Szlavónországot a Muraközzele és Fiumével együtt s a megmaradt területet öt kerületre osztotta. Az új uralom és berendezések azonban a nemzetiségeket nem elé-

gítették ki s mint Szekfű helyesen mondja, egy lépéssel sem tudta tovább vinni a nemzetiségi kérdés megoldását, a népek megnyugtatót, minthogy a kisebbségi kérdésekben fanatikus etatisztikus gondolkodása volt s politikai szempontokból bármikor feláldozta százazrek nyelvi s nemzeti öntudatát. Erre eklatáns példa az 1849 novemberében megalakított „szerb vajdaság és temesi bánóság”, ahol 407.000 ottlakó szerbnek többek között 241.000 magyart, 395.000 román és 325.000 németet szolgáltatott ki.

A tótok, az 1861. évi június 6-án Túrócszentmártonban tartott kongresszus határozatai alapján, ismét követelik egy Felső-Magyarország 13 vármegyéjéből álló külön tót tartomány szervezését, tót adminisztrációval és iskolákkal. Ezt a kívánságukat úgy az uralkodóval, mint a magyar országgyűléssel is közölték.

1863-ban pedig az uralkodó Erdélynek, mint koronatarománynak megszervezése céljából, összehívja az úgynevezett *nagyszzebeni tartománygyűlést*, amelynek tagjait bizonyos adócenzus alapján választották meg. A választások eredménye 42 magyar, 46 román és 32 szász képviselő volt. A tartománygyűlés, amelynek ülésein a magyarok nem vettek részt, első törvényében *a román nemzetet politikai nemzetnek deklarálja*, a másodikban pedig a három hivatalos nyelv használatát szabályozza. Ezenfelül új választójogi törvénytervezetet dolgozott ki s megkezdte Erdély közigazgatási és igazságszolgáltatási organizációjának munkáját a nemzetiségek egyenlőségének elve alapján. A tartománygyűlésnek azonban nem volt hosszú élete, mert annak üléseit az uralkodó, Schmerling federalisztikiis rendszerének bukásával, berekesztette.

Így állott a kiegyezés előtt a magyarországi nemzetiségek kérdése, amely törekvéseiben és célkitűzéseiben már letagadhatatlanul autonomisztikus volt, sőt nem egy esetben ezeken a kereteken is túlhaladt. Súlyos problémát képezett, amelynek rendezése s a magyar kormányzati rendszerbe való egészséges beillesztése nagy körültekintést és megfontoltságot igényelt. Ez érthető is volt, mert hiszen a szabadságharc eredménytelenségét sokan annak tulajdonították, hogy Magyarország egyidejűleg szállt szembe Ausztriával, Horvátországgal és a nemzetiségekkel.

A dolgok Ausztriával az 1867. évi kiegyezéssel rendeződtek, rendezni kellett tehát a nemzetiségi kérdést is. A magyar-horvát kiegyezés alapjait az 1868: XXX. t.-c. rakja le, amely azonban nem teremtett végleges megnyugvást, mert nemcsak a fiúmei kérdést, Dalmácia jogi helyzetét és a határőrvidék felosztását hagyta nyitva, de bőséges alapot nyújtott folytonos súrlódásokra és összeütközésekre is, az utolsó évtizedben pedig egy valóságos öngyilkos magyar politika inaugurálására.

A többi nemzetiség problémáinak rendezését az 1868: XLIV. t.-c. foglalja magában. A magyarság és a nemzetiségek álláspontjukat a törvény tárgyalásánál külön-külön fejtették ki azokban a javaslatokban, amelyeket a képviselőház elé terjesztettek.

A magyar többség javaslata, amely törvénnyé vált (1868: LXIV. t.-c), abból az alapelvből indult ki, hogy *„Magyarország összes honpolgárai politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, amelynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyen-*

jogú tagja”. Főcélja a nemzetiségeknek nyelvhasználatát a törvényhatóságoknál, községeknél, alsófokú bíróságoknál és az egyházaknál (hatóság előtti nyelvhasználat, jegyzőkönyvi és ügyviteli nyelv) méltányosan rendezni és biztosítani.

Ezzel szemben a nemzetiségek javaslata az ú. n. *történeti nemzetiségeket* (magyarokat, románokat, tótokat stb.) *önálló közjogi alanyoknak akarta minősíteni*, melyek egyenlő politikai jogokkal bírnak. Nemcsak széleskörű nyelvhasználati jogokat akart biztosítani (pl. az egyetemeken is), de kívánta többek között a megyéknek, járásoknak és a választókerületeknek nemzetiségek szerinti kikerekítését és a nemzetiségeknek megfelelő képviseltetését a törvényhozásban, kormányzatban, legfelsőbb bíróságokban és hivatalokban.

A törvénné vált magyar és a nemzetiségek álláspontja között tehát *hatalmas szakadék tátongott, amelynek áthidalása az ország parlamentáris kormányzati rendszere mellett nem látszott lehetségesnek*. A magyar törvényhozás megoldása, bár az, az európai viszonyokhoz képest, kétségtelenül nagy jelentőséggel bírt, *egyoldalú kiegyezés volt*. Éppen ezért *nem hozhatott kibékülést, meglegedettséget és testvéri együttműködést*. „*Lezárta látszólag a kérdést, különösen pedig annak jogi rendezését. Elhitette a nemzettel, hogy mindent megadott, amit megadhatott, holott e törvény egy eredménytelen kísérlet maradt, amely a nemzetiségeknek nem kellett, sőt hosszú passzivitásba s törvényhozáson kívüli agitációba sodorta azokat.*”

A szakadás a magyarság és a nemzetiségek között teljes volt. A passzivitást a magyarság nem foghatta

fel másként, mint hadüzenetnek a magyar nemzeti állam ellen s így meg lehet bizonyos mértékben érteni, hogy a magyarság sem tudta a nemzetiségekkel szemben betartani azt a békülékeny iránt, amelyet a nemzetiségi törvény megalkotásával meg akart teremteni. S hozzá — mint Gratz Gusztáv helyesen megállapítja — a magyar politika önmaga állított fel magának Potemkin-falvakat, amikor abból, hogy számos nem magyar többségű kerület a magyar fajhoz tartozó vagy legalább is a magyarsággal szolidáris képviselőket választott, valamint abból, hogy a kormány-páron egyes tót, vagy szerb származású egyének is helyet foglaltak, azt következtette, hogy a nemzetiségi mozgalom csak néhány túlzó agitátor agyréme. Ez a tévhit, a „rövidlátó önámítás” s a kérdés nagy horderejének lebecsülése hosszú időn át megakadályozta, hogy még csak kísérlet is történjék a magyar politikának a nemzetiségi kívánalmakkal való összeegyeztetésére s a szakadéknak legalább egyes nemzetiségekkel (tótokkal, horvátokkal, ruténekkal) szemben való áthidalására.

Hogy a kérdés megoldást nem nyert, semmisen bizonyítja jobban, mint azok a tünetek, amelyek a törvény megalkotása után jelentkeztek. A románok és tótok hosszas passzivitásba vonulnak; Müetics az 1875. évi felirati vitában tiltakozik az ellen, hogy Magyarországból egységes nemzeti államot akarnak alkotni; Nagyőrécénben, Túrócszentmártonban és Znióvárálján működő tót gimnáziumokat be kell záratni (1874); a Matica Slovenska néven működött iót irodalmi társaságot fel kell oszlatni (1875); az 1881-ben megalakult román nemzeti párt újból Erdély autonómiáját írja programjába s a román napi-

lapok féktelen agitációba kezdenek, amelyet az egyes kormányok a folyton szaporodó sajtóperekkel akarnak elfojtani és megoldani; majd jön a külföldön is annyi port felvert „Replika”- és „Memorandum”-pör (1893), amelyben a román nemzeti párt kétségbe vonja az erdélyi unió létrejöttének törvényességét és újból autonómiát kíván Erdély részére; a romániai kultúrliga szerepe; a román nemzeti párt feloszlata (1894); a magyarországi nemzetiségeknek 1895. augusztus 10-én Budapesten összeült kongresszusa, amely többek között a nemzetiségi törvénynek a nemzetiségi autonómiák szellemével való módosítását kívánja; a nemzetiségi törvény visszavonásával való fenyegetés; Ferenc Ferdinánd federációs elgondolása; Bánffy és Apponyi politikájának hullámai; a szomorú visszhangú csernovai eset; Kossuth Ferencnek a horvátoknál közfelháborodást okozó s a vasúti tisztviselők szolgálati pragmatikájára vonatkozó törvényjavaslata; Tisza Istvánnak 1913/1914. évi sikertelen tárgyalásai a román nemzeti párttal.

Sem Eötvös József és Tisza István megegyezésre törekvő nemzetiségi politikája, sem a Tisza Kálmán, Bánffy Dezső és Apponyi Albert uralmi iránya enyhülést és eredményt nem hozott. Nem is hozhatott, mert mind a kettő — mint Albrecht Ferenc is helyesen megállapítja — a közjogi harcokban eltorzult parlamentáris rendszer keretei közé szorítva, merőben egyoldalúan, parlamentáris és etatisztikus alapon nézte a nemzetiségi kérdést s magyar nemzeti államot akart alapozni, ahelyett, hogy a *magyar bivodalmat* helyes alapokon kiépítette s egyben az egységes magyar nemzeti társadalmat — gazdaságilag is meg- támasztva — megteremtette volna.

A magyarság 1914-ben, saját hibájából, már „üldözött vad” volt, amelynek „egyetlen segedelme önmagán kívül a dualizmus biztos fedele volt”, amelyet azonban eltorzult parlamentáris rendszerének keretei között tomboló közjogi harcokban versenyt rombolt ellenségeivel. *Kíméletlenül s minden dühünkkel támadtuk a 9'5 milliós osztrák-németet s uszítottuk ellene s a dualizmus berendezése ellen a magyar közvéleményt, amikor az osztrák kormányzat, a parlamentben dülő gyilkos nemzetiségi harcok közepette s az alkotmány a 14. §-ra támaszkodva, élet-halál harcát vívta a 16'5 milliós szláv nemzetiségi tömegek federalisztikus törekvéseivel,* amelyek már nemcsak szláv körökben, de Ferenc Ferdinándon, Renneren, Luegeren, Popovicin stb. keresztül osztrák és más nemzetiségi rétegekben is mind nagyobb teret hódítottak.

A magyarság nagy része pedig Rákosi Jenők, Hoitsy Pálok és Beksics Gusztávok szemüvegén át már 30 millió magyar és a nagy magyar birodalom illúziójában ringatta magát s nem akarta meglátni, hogy az ország 195 millió lakosságából csak 8*7 millió a magyar (1900) s a nemzetiségekkel vagy legalább is azok egy részével becsületesen és tartósan meg kell egyezni. Nem látta, hogy a nemzetiségi vidékeken magyarosítási célból tömegesen felállított, vagy pedig a magyar nyelv tanítása fejében segélyezett nép- és középiskolák a nemzetiségi intelligenciát növelik nagyra s a 48-as hangulatú magyar vidékek iskolaügyének szégyenteljes elhanyagolása pedig éppen a magyarság erejét gyengíti. Mocsáry Lajos komoly aggodalmait visszhangra nem találtak s a hangulat — mint Szekfű találóan mondja — bizonyos

hasonlatosságot mutatott ahhoz, amely Kossuth szerencsétlen politikája miatt 1848-ban uralkodott, amikor a magyar politika egyszerre kezdett ki Auszriával, Horvátországgal és valamennyi nemzetiséggel.

Igaz, hogy Magyarország 1868-ban megalkudott a horvátokkal, de az akkor létrejött kiegyezést olyan végleges rendezésnek tartotta, amelyhez nem lehet többé hozzányúlni. A horvátok pedig azt tágítani akarták. Éppen ezért két front ellen folytatták a harcot: „a magyarok ellen, akiktől jogaik tágítását kívánták és a szerbek ellen, akiktől szabadságukat és nemzeti önállóságukat féltették.”

A magyar politika megbocsáthatatlan hibája, hogy nem tudott olyan államférfiút adni, aki a horvát problémához bátran hozzá mert volna nyúlni s a független Horvátországnak a Monarchia keretei közé beillesztésétől való idegenkedésében évtizedeken át tudatosan favorizálta a horvátországi szerb elemet, 1917-ben pedig a Belgráddal összeköttetésben álló szerbeknek adja teljesen a horvátországi hatalmat s így a magyarság segédkezésével szolgáltatja ki Horvátországot Szerbiának. Hasonló a helyzet a tótoknál és a ruténeknél is, akik — lehet mondani — a magyar politika hibáiból lettek a cseh eszmének áldozatai.

A magyarság a parlamenti terepen, illetőleg a kiegyezési fronton vívott közjogi harcok és botrányok tüzeiben nem látta a Monarchia szétrobbantására irányuló belső és külső erőket: Szerbiának, Romániának, Oroszországnak és Olaszországnak magától értetődő törekvéseit; nem szentelt kellő figyelmet az urakodóház súlyos küzdelmeire, amelyeket a csehekkel, ukránokkal, a déli szlávokkal, sőt egyes osztrák pártokkal (keresztény szocialista párt, szociáldemokrata párt)

éppen a dualizmus fenntartása érdekében vívott, sőt bizonyos jóleső érzéssel fogadta azokat. Már pedig a magyarság előtt, az adott kül- és belpolitikai helyzetben, csak két eredményesen járható út állott nyitva: az Ausztriával vagy pedig a nemzetiségekkel való megegyezés útja. *Vagyis a harc beszüntetése az egyik fronton s annak teljes erővel folytatása a másikon.* Ehelyett azonban a nemzet nemcsak két táborra szakadva vívta tovább a dualizmus körüli hangos és terméketlen közjogi csatáit, de helytelen eszközökkel és politikával a nemzetiségi kérdést is elmérgesítette, holott úgy 1848/49, mint az ország nemzetiségi összetétele, valamint a körülöttünk keletkezett államok mind vészesen figyelmeztettek, hogy a magyarság legfontosabb problémája a nemzetiségi kérdés s erre, valamint a magyarság megerősítésére kell minden időt, pénzt és erőt fordítani. Sajnos, ez nem így történt. S valóban a sorsnak kegyetlen iróniája, hogy a nemzet minden figyelmét igénybe vevő közjogi harcok után a dualizmus frontján ellenfelünket nem mi vertük le, de a közbejött világháborúban az entente segítségével azok, akik nemcsak a dualizmusnak, de nekünk is halálos ellenségeink voltak. A dualizmus bukásával ugyan megkaptuk mindazt, amiért évtizedeken át közjogi harcaink tomboltak, de elvesztettük — lehet mondani a „függetlenségi” ajándék fejében — országunk területének és népességének majdnem kétharmadát.

Bár a magyar nemzetiségi problémák egészséges megoldásának útja már 1848 előtt adva volt, a magyarság vezetői azonban sem akkor, sem később nem léptek a helyes útra. Ez nemcsak a korszerű nemzeti eszmeáramlatok befolyásának volt következménye,

de főképen a bevezetett parlamentáris kormányzati rendszernek, amely kormányzati rendszer, a magyar sajátos viszonyok közepette, nemcsak az Ausztriával való békés együttműködést akadályozta, de szerkezeténél fogva már eleve lehetetlenné tette s teszi a jövőben is a nemzetiségekkel való becsületes és tisztességes megegyezés lehetőségét. Ennek a kormányzati rendszernek érdekében — fejlesztés és kiépítés helyett — lebontották nemcsak Erdély sajátos berendezését és abban a Király föld autonómiáját, de olyan választójogi rendszert vezettek be és tartottak hatályban, amelynek eredménye mindenkor biztosította ugyan az országgyűlésnek magyar színezetét, de elmergesítette, eltakarta, elfedte, sőt bátran lehet mondani: *elleplezte a nemzet szeme előtt a magyarság nagy és igazi problémáit, így többek között a nemzetiségi kérdést is.*

S hogy a magyar nemzetiségi politikának bukása még tragikusabb legyen, a belső összeomlás recsegésében Tisza István a képviselőház 1918. évi október 17-i szomorú ülésén, amikor vezető államférfiaink már tudhattak Wilson újabb 14 pontjáról, Románia és az entente között Londonban kötött s Erdély sorsát megpecsételő szerződésről, a Cseh-Szlovák államnak, mint hadviselő félnek stb. elismeréséről, még azt igyekezett fejtegetni, hogy Magyarországon fennálló nemzetiségi állapotok nem esnek messze a Wilson-féle elvektől s gyökeres módosulásra nem is fognak szorulni. Pár napra rá pedig a polgári radikális párt tagjának, a Dunai Egyesült Államok magyarországi apostolának: Jászi Oszkárnak kellett jönni tarkabarka kantonaival s a nemzet nagy tragédiájára éppen akkor, amikor a magyar kormányzatnak erős

kezet, hatalmat kellett volna úgy kifelé, mint a nemzetiségeivel szemben mutatni.

Ha a 48-as és a 67-es magyar politika, *az ősi magyar sajátos kormányzat helyes irányú továbbfejlesztésének törekvésével egyidejűleg*, fenntartja — megfelelő átalakítással — Erdély sajátos kormányzatát s ennek nemzetiségi egyensúlyát magyar területek hozzáadásával növeli s az erdélyi probléma megoldásával nem Budapestről kísérletezik, de azt a három nemzetiségre bízta; továbbá, ha a Felvidéket a magyarság számarányának emelésévei önkormányzat formájában illeszti be a Kárpátok koszorúzza magyar birodalomba s ezzel a tót és rutén kérdést a nagy politikából kikapcsolva lokalizálja; Horvátországot pedig, a szerbek minden vágyának: Bosznia-Hercegovinának odacsatolásával, a Monarchia keretébe méltó módon beilleszteni s ezáltal a szerbeket a horvátokkal végleg szembeállítani törekszik, nem következhetett volna be az 1918-hoz hasonló és szégyenteljes katasztrófa. Nem, mert a magyarság ezáltal nemcsak a nemzetiségek nagy tömegeit kapcsolta volna érzelmileg magához, *de a parlamentáris kormányzat viszásságaitól megkímélve*, éppen geográfiai és gazdasági helyzeténél fogva, kétségtelenül több időt fordított volna nemcsak az alföldi magyarság kultúrsvonalának emelésére, a magyar nemzetiség mélyítésére, a nemzetiségi vidékeken lakó magyarság számának odavándorlással, telepítéssel való erősítésére, de egy, az egész *Kárpátok medencéjét felölelő nagyvonalú katonai, gazdasági és pénzügyi politika végrehajtására is.*

Ezt, vagy hasonló törekvésű nemzetiségi s egyben birodalmi politikát, a népképviselői alapra épített

parlamentari kormányzati rendszer keretei között, a magyarság nem volt képes sem a múltban s nem lesz képes a jövőben sem megvalósítani. Nem, mert a nemzetiségi pártoknál éppen úgy, mint a közjogi pártoknál a keretek olyan merevségével találkozunk, amely a parlamentáris kormányzati rendszer lelkét képező pártváltógazdaságot kizárja s tág teret nyit arra, hogy a különböző nemzetiségi pártok a parlamentáris kormányzati rendszerrel úgy az ország, mint saját kárukra folytonosan visszaéljenek. Éppen ezért a parlamentáris kormányzati forma soha sem nyújthatja a nagyobb tömegű nemzetiségek testvéri együttélésének becsületes, őszinte megvalósítását s nem adhatja meg, nemzetiségi államban, a nyugodt törvényhozás és kormányzás lehetőségét.

V.

A csonkaország és a katasztrófák kormányrendszere.

Az általános belső, majd katonai összeomlás, amelyet a parlamentáris kormányzat sem nálunk, sem pedig Ausztriában nem volt képes elhárítani, sőt — lehet mondani — azt egyenesen előkészítette és lehetővé tette, 1918. év végén következett be. Az 1910. évi június hó 21-ikére összehívott országgyűlésünk képviselőháza, amelynek megbízatása különben a békekötést követő hatodik hónap végéig az 1915: V. t.-c. által meg lett hosszabbítva, 1918. november hó 16-án hozott *határozatával* — *nemcsak végső tehetetlenségében, de egyben alkotmányellenesen is* — magát feloszlottnak nyilvánította; az országgyűlés főrendiháza pedig ugyanezen a napon tartott ülésében tanácskozásait berekesztette. A király a beállott alkotmányválság következtében az államügyek vitelétől visszavonult (nem mondott le a trónról), az általa kinevezett kormány pedig tüntetően elhagyta a jogrend talaját, amikor hatalmát többé nem a király kinevezéséből, hanem a forradalmi helyzetből származtatta. Mindezek következtében Magyarországon 1918. november havában a *jogfolytonosság* megszakadt, közjogi jogrendünkben vacuum állott be, mert

az állami akaratképzés törvényes szerveinek (a király és országgyűlés) működése lehetetlenné vált.

A minden jogalap nélkül működő nép-, majd tanácsköztársaság bukása után a jogfolytonosság nem volt helyreállítható, mert a törvényes királyt főképen külpolitikai okok akadályozták abban, hogy törvényes hatalmának gyakorlását újból átvegye s annak is súlyos akadályai voltak, hogy az alkotmányellenesen szétrebbent törvényes országgyűlés, illetőleg annak képviselőháza tovább folytassa alkotmányos működését. Az ezer sebből vérző és megcsonkított ország akkori vezetői tehát a minden jog forrásához: a nemzethez fordultak, amely ideiglenes intézményeket (kormányzóság, nemzetgyűlés) létesített, hogy az állami életben felmerülő szükségletek és kérdések megoldást nyerhessenek. Az 1919. augusztus 7-én és az azután alakult kormányok, valamint az egymásután megválasztott két nemzetgyűlés azonban azt a célt is szolgálták, hogy a jogfolytonosság helyreállítását előkészítsék és előfeltételeit megteremtsék, hogy ezáltal az állami főhatalmat újra az állami akaratképzésnek alkotmányszerű szervei gyakorolhassák.

Ezek a törekvések az 1925: XXVI. t.-c. (választójogi törvény) és az 1926: XXII. t.-c.-ben (felsőházi törvény) találnak megnyilatkozást, amelyeknek megalkotásával s a kétkamarás országgyűlésnek életre hívásával ismét vissza lett állítva a törvényhozó hatalomnak ősi alkotmányunkban gyökerező szerve. A trón betöltésének kérdése s ezzel együtt a királyi hatalomnak restitválása azonban továbbra is rendezetlen maradt.

Az ideiglenes jogrendünk s az azt életrehívó törvények azonban csodálatosképen nem érintették az 1848: III. t.-c.-kel bevezetett parlamentáris kormányzati rendszert. Meghagyták ugyanis az országiásnak azt a rendszerét, amely nemcsak melegágya, nagyra-növesztője volt a 67 utáni esztelen közjogi harcoknak, de ugyanakkor legnagyobb akadályja a nemzeti-ségi kérdés megoldásának, a népképviselési rendszerrel kapcsolatos becsületes választójog bevezetésének, valamint a magyarság gazdasági, kulturális és politikai megerősödésének is.

A nemzet újból belekapaszkodott a parlamentáris kormányzati rendszer szekerébe és hozzá kormányzati rendszerét, a lehető legszélesebb népképviselési alapra helyezte. A Friedrich-kormány által 1919-ben statuált általános titkos választójog alapján pedig olyan — lehet mondani — nyers képviselőtömeget dobott be a parlamenti szerkezetre épített nemzetgyűlés gépezetébe, amely csak folytonos koalíciós tárgyalásokban és tehetetlenségben vergődő gyenge, színtelen kormányok sorát tudta a megcsontított országnak adni, ellenben sem a külső, sem pedig a belső nehézségekkel megbirkózni nem tudott.

A 2200/1922. M. E. sz. rendelet, éppen a fenntartott parlamentáris kormányzat színvonalának emelése, továbbá az egészségesebb pártalakulás és a törvényhozás működésének eredményesebbé tétele érdekében, megszorítja az aktív választójogot s *a nyílt szavazás intézményét* — a törvényhatósági jogú városok egy részének kivételével — az ország egész területére újra bevezeti. Ugyanezt lényegtelen változtatásokkal, tételesen intézményesíti az 1925: XXVÍ. t.-c. is.

Ha már most ezekkel kapcsolatban visszatekintünk az utolsó 17 év parlamentáris kormányzati életére s azt, valamint annak eredményeit, a nemzet nagy érdekeinek és céljainak síkjára vetítve, vizsgáljuk, azt fogjuk találni, hogy *az összeomlás utáni magyar politikai életet nem sikerült sem az igazi parlamentáris kormányzat alapjaira helyezni, sem pedig a nagy-magyar célok szolgálatába állítani.*

A dolgokat mindenekelőtt parlamentáris oldalról vizsgálva, nyomban szembeötlik, hogy a politikai pártok nem mutatnak a parlamentáris kormányzat követelményeinek megfelelő jelleget. A múlthoz képest nincs javulás, legfeljebb egyes tünetekben változás. A zajos közjogi harcok — igaz — 1919 óta elültek, az obstrukciós csatabárd is elásatott, a megcsonkított ország nemzetiségei sem veszélyeztetik a kormányzást és törvényhozást az ú. n. nemzetiségi pártokkal, amely tünetek a múltban, éppen a kormányzati anarchia elkerülése végett, kitermelték — lehet mondani — rendszerre fejlesztették a többségi kormánypártnak nem egyszer durva hatalmi eszközökkel való megválasztását.

Az első nemzetgyűlés beteges pártalakulásai, színvonala és a koalíciókkal való kínlódás ugyancsak erre a síkra taszította és készítette az ország akkori vezetőit, akik a parlamentáris úton való kormányzásnak és törvényhozásnak lehetősége érdekében a mammutszerű kormánypártok rendszeréhez folyamodtak. Ez a gyakorlat pedig hamar gyökeret vert és ma már állandó divattá vált a csonka-hazában. Megkönnyítette ezt kétségtelenül az a körülmény, hogy e kormányzási rendszernek módszerei, forte-

lyai már Nagy-Magyarország kormányzattörténetében is ismeretesek voltak.

A hatalmas mammutszerű kormánypárt tehát, a közigazgatás apparátusának sajnálatos igénybevételeivel és az újra bevezetett nyílt szavazás keretei között, nem egyszer pedig a nemzetnevelés és morál szempontjából valóban fájdalmas módon, mindig megszületik, az ellenzék pedig... elvérzik. A parlamentáris kormányrendszerhez és a pártváltógazdasághoz olyannyira szükséges kormányképes ellenzéki pártoknak a parlamenti arénában már alig-alig akad nyoma. Azok az ellenzéki párttöredékek is, amelyek a fényes dunai palotába sok vérveszteséggel s erősen megtizedelve bejuthattak vagy bejuthatnak, sohasem reprezentálnak olyan elitgárdát, olyan vezérkart, amelyre az országglás nehéz ügyét — a parlamentáris váltógazdaság szabályainak megfelelően — minden aggály nélkül rá lehetne bízni.

A hatalmas kormánypárt pedig, minden ügynevezett tiszta választás után, ugyanúgy, mint a háború előtt, diadalmasan tölti meg a parlamenti pad-sorokat. Nem kell félnie attól, hogy a könnyen s minden nagyobb erőfeszítés nélkül megszerzett hatalmat a parlamenti egészséges pártváltógazdaság értelmében egyszer át kell engednie a lehengetelt ellenzéknek. A párt tagjai a mindenkori vezéri hatalom árnyékában végzik a törvényhozás nehéz munkáját s védik meg a kormányt az igaztalan támadások mérgező nyilaitól. Szolgálatuk fejében pedig nem kérnek 5 és kívánnak egyebet, mint mandátumbiztosítást és néha-néha az ország közgazdasági érdekeinek istápolásában való „közérdekű” részvételt. Igaz, hogy ezzel a rendszerrel a cél eléretik. A nemzet nem

töredezik ezer és egy pártra, ami a becsületes titkosra helyezett parlamentáris rendszer mellett kétségtelenül bekövetkeznék s a kormánynak még döcögését is, éppen úgy, mint annak idején Olaszországban, Németországban, Lengyelországban stb. egyenesen lehetlenné tenné. A mammutpárttal a törvényhozás és a kormányzat menete biztosítva van. Az ország nem sínyli a koalíciókkal való kínlás és a sorozatos kormányváltások kríziseit, nem érzi a törvényhozás és az országzás folytonos kihagyásait, rázkódtatásait, amelyek egy nagy, erős államra nézve is ezer és egy veszedelmet rejtenek magukban.

De ezen kétségtelen előny mellett ott leselkedik a váltógazdaság nélküli mammutpártpolitika minden veszedelme. A komoly ellenzék nélkül álló s nyílt szavazással összetoborzott hatalmas kormánypárt ugyanis él, *de legtöbbször visszaél kiváltságos helyzetével*. A párt — a körülmények és lehetőségek diktálta mértékben — bekapcsolódik, nem egyszer pedig egyenesen ráfekszik az ország gazdasági életének egyes ágaira; ránehezedik az állami és önkormányzati tisztviselői karra, amely nem maradhat érzéketlen a párt nyomására. A nemzeti élet minden vonalán, úgy a magángazdasági életben, mint a kormányzatban és közigazgatásban diktálni, vezetni, szerepeltetni, parancsolni, kijárni és protezsálni akar. Elveti a korrupció magvait, érdekeit országos érdeké fűjja fel; *klikkek, csoportok formájában hangoskodik*, követel, nem egyszer terrorizál s hol itt, hol amott mutatja országos erejét.

Ez pedig a következőkhöz vezet:

Megakad a nemzeti közvélemény egészséges kialakulásának s a nemzet közéletére irányító behatásának szerepe.

A nemzet életében annyira fontos közjogok (választójog) *nyílt szavazás útján* való gyakorlása hihetetlen rombolást, mérgezést végez a nagy tömegek lelkében, nemcsak az állam intézményei, de az ország politikája és vezetői tekintetében is.

A kormányzat és közigazgatás tekintélyét, pártatlanságát aláássa; fejleszti és erősíti a szervilis szellemet.

A mammutpárt elkorruptálódását elősegíti.

Az értékes elemeket, úgy a pártonkívülieket, mint az ellenzékieket kirekeszti a kormányzás lehetőségéből, *amit egy kis ország nem engedhet meg magának*, annál kevésbé, mert nálunk különösen sok a tehetőségnek reklámozott átlagon aluli és középszerűség, *de nagyon kevés a törvényhozásra hivatott kiművelt fő és államférfiú.*

Elősegíti különösen ma, amikor az állami akaratképzésnek ősi alkotmányunk értelmében két fontos szerve: az államfő és a felsőház jogkörében indokolatlanul meg van csonkítva, *a burkolt és nyílt diktatórikus törekvéseket*, a nemzet érdekeinek és hivatásának félreismerését.

Akadályozza a nemzet egészséges anyagi és lelki megerősödését, a nemzet érdekeinek megfelelő jó törvényhozást és kormányzást.

Már eleve is kizár minden olyan sikeres kormányzást, amelynek feladata — a magyar célkitűzéseknek megfelelően — a nagy nemzetiségi tömbök által lakott Kárpátok medencéjében békét, testvéri őszinte együttműködést teremteni, erőt és hatalmat kép-

viselni, valamint a magyarságot történeti hivatottságának valódi síkjára állítani.

Hol vannak az ilyen rendszerben a parlamentáris kormányzatnak nélkülözhetetlen rugói: a közérdek, az egészséges pártalakulás, az önzetlenség, szellemi és erkölcsi felsőbbség, a pártoktól független köz-igazgatás és törvénykezés, valamint a közvélemény igazi hangjának, szavának, akaratának és kívánságának megnyilatkozási lehetősége? A parlamentáris kormányzati rendszer már eleve kizárja a mindenáron erőszakolt, valósággal mammuttá felfújtt egy-pártrendszert, amely mindig könnyen vezethet diktatúrához vagy erkölcsi anarchiához, de nem a nemzet igaz erőinek kibontakozásához és egészséges érvényesüléséhez.

De nem lehet célunk az 1920 óta végbement választások nem egyszer romboló erkölcsi hatását, azoknak a nemzetegészre gyakorolt szomorú következményeit, valamint a beteg pártpolitika kinövéseit papírra vetni, ezek még mindenkinek élénk emlékezetében élnek, de megállapíthatjuk, hogy ez a parlamentárisnak mondott, illetőleg parlamentáris alapokon és színekben kitermelt kormányrendszer Magyarországon nemcsak az összeomlás előtt nem felelt meg a nemzet lelkületének és érdekeinek, de ma sem hozható azokkal összhangba. Aminthogy veszedelmes és katasztrofális volt az az összeomlás előtt, ugyanúgy veszedelmes ez a rendszer ma is s könnyen katasztrofális lehet a közel jövőben. A nálunk divatozó kormányzat nem nagyszabású feladatok megvalósítását lehetővé tevő s egészséges pártváltógazdaságon nyugvó országglás, de váltakozó színezetű, többé-kevésbé kimondott és kicsinyes *pártidiktatúra*, amely

lehetővé teszi nemcsak a közéleti visszaéléseket, a párton belüli és kívüli klikkek, csoportok alakulását és politikai tobzódását, de a politikai huncutságok egész sorát is. Megtéveszti a nemzetet, a magyar népet, *mert sajátos rendszerével sem azt a törvényhozást, sem pedig azt a kormányzást és közigazgatást nyújtani nem tudja, amely a nemzetet nagy célok és feladatok megvalósítására nevelni, edzeni, erősíteni, valamint felhasználni képes és hivatott volna.*

És ezt a kormányzati rendszert nálunk sem a titkos, sem a nyílt szavazási móddal orvosolni, foltozgatni nem lehet. *Egyik is, másik is pusztulást okozó bacillus a parlamentáris kormányzati rendszerbe kényszerített magyar életre. Az egyik lassabban, a másik gyorsabban öl.* S a titkos és nyílt körüli ádáz, de megoldást nem jelentő vitában, bizonyos vonatkozásban meg lehet érteni azokat, akik éppen az úgynevezett parlamentáris kormányzás és törvényhozás biztosítása érdekében, a nálunk feltétlen pártelforgácsolódást, kormányzati anarchiát stb. jelentő titkosság pusztá bevezetésétől óva intik a nemzetet s a nyílt szavazást jobbnak tartják a titkosnál. De meg lehet érteni azokat is, akik a nyílt szavazás erkölcsileg romboló s az országnak úgy a jelen, mint a jövő politikájára ugyancsak káros rendszerét törölni akarják s azt, a parlamentáris rendszerrel összekapcsolt titkos szavazás minden veszedelménél rombolóbbnak és súlyosabbnak vélik.

Hogy az egyik vagy a másik szisztéma jobb-e, hogy *a titkosság vagy a nyíltság* közvéleményével tápláljuk, tartsuk-e életben az átültetett, nálunk torzzá fejlődött kormányzati rendszert, arról igazán meddő vitázni, mert a parlamentáris kormányzati rendszer

fenntartása esetén mind a kettő, más és más s az előbbieken kifejtett tünetei miatt, úgy a nemzetre, mint annak egész jövőjére feltétlenül káros, sőt egyenesen katasztrofális.

És csodálatos, majdnem érthetetlen, hogy a magyar közélet s annak vezérei még mindig ezen a kérdésen rágódnak. Ezzel fúrják-faragják egymás tekintélyét, ezzel paktumoznak s ütik egymást, nem egyszer pedig a nemzetet agyba-főbe; mozgósítják és gyengítik s egymásra uszítják a magyart, *amikor nyilvánvaló, hogy a valóságban nem a választójoggal van a baj, nem abban a hiba, de a kormányzati rendszerben, amely nálunk úgy a titkos, mint a nyílt szavazással — lehet mondani — összeférhetetlen s amelynek a magyar talajon, sem a titkos, sem pedig a nyílt választójogi rendszernek bekapcsolásával, nem tudunk angol lelket, angol szellemet, angol erkölcsöket adni.*

Nem meglepő tehát, ha ebben a politikai játékban a nemzet gyenge és erőtlen lesz, bizalma pedig úgy kormányzati rendszerében, mint önmagában megrendül. A nagy célok és feladatok megoldásához szükséges akaraterő, tett- és áldozatkészség, valamint a fiatalos rugalmasság és lelkesedés hiányzik belőle s *las-san-lassan kezd beletörődni, belefáradni és belemerevedni abba a kis-magyar, jobban mondva csonka-magyar politikába*, amely hosszú esztendőök óta megelégszik többek között annak hirdetésével, hogy az országban rend és nyugalom van, hogy a szociális kérdések társadalombiztosítás formájában megoldást nyernek, a földbirtok helyes megosztása és a telepítés előmozdítása érdekében túlzottan óvatos lépések történnek; továbbá, hogy az elhibázott és 120 kilométeres sebességgel haladó kultúrpolitika szellemi pro-

letárj ai 80 pengős kenyérhez jutnak; Budapest, Bugac, Lillafüred az idegen invázió szórakoztatására szolgál-
 nak; az államháztartás egyensúlya úgyahogy bizto-
 sítva van; a lélekmagyarosító mozgalom helyett meg-
 indított névmagyarosító mozgalom üdvös hatása kö-
 vetkeztében *legalább névben magyarosodunk s végül
 mindezek tetejében még a békés revízió: az új ma-
 gyar illúzió itt ragyog, azt nemcsak országszerte hir-
 detik, de csodák csodája, a kormány is hősieen
 programjába vette.*

Igen, ez mind elég arra, hogy itt a Duna-medencé-
 ben csonka-magyar politikát folytassunk s a nemzet-
 nek a csonkaország keretei között való tengődését le-
 hetővé tegyük. De távolról sem elég arra, hogy ezen
 az alapon nagy-magyar politikát inauráljunk és a
 nemzetet a nagy-magyar politika érdekében hozandó
*súlyos vér- és anyagi áldozatok elviselésére, sőt több:
 tudatos vállalására képessé tegyük és előkészítsük.*

Mert azzal egyszer legyünk tisztában, hogy a *békés
 revízió, kellő katonai erő és minden áldozatra kész
 nemzet nélkül, éppoly magyar illúzió, mint volt a
 világháború előtt a 30 millió magyar.* Ez a szó, hogy
 revízió, csak arra jó, hogy a nemzetet megtévessze,
 álmokba ringassa. A nemzet lelkének ezzel való telí-
 tése éppen ezért nemcsak veszedelmes, de — lehet
 mondani — bűn a magyar múlt és a magyar jövő
 tekintetében.

És érdekes, hogy éppen azon a területen, amelyen
 a legtöbbet tanulhattunk és vehettünk volna át Európa
 két szédítő gyorsasággal fejlődő nemzetétől: az olasz-
 tól és a némettől, nagyon-nagyon keveset tettünk. Ez
 az ifjúságnak s ezen keresztül a nemzetnek milita-
 rista szellemben való lelki átgyúrása és megreformá-

lása. A 120 kilométeres sebességgel haladó és hihetetlenül drága kultúrvonatunk vezetői — a nemzeti tragédiájára — nem ezen a vágányon haladnak, a tanítói és tanári kar nem erre a feladatra nyer kiképzést, hanem az egész drága apparátus és kultúrpolitika, az egyetemek, akadémiák, külföldi kollégiumok tömegével és azok elismerésreméltó, de horribilis pénzekbe kerülő luxuskultúr-eredményeivel akarja visszaszerzeni azokat a területeket, amelyekért a nemzetnek vérrel és materiával kell majd áldozni és megfizetni.

Hol látjuk például a levanteintézmények és versenyek, a lövész- és sportegyletek ezreinek, tízezeinek egészséges, erőteljes és kötelező megszervezését; a tanítói és tanári karnak ezekbe való eredményes bekapcsolását? Hol látjuk az erőteljes földbirtok- és munkásvédelmi politikát; a nagy tömegeknek, nem pedig ezreknek a nagy-magyar politika gondolatvilágába való bekapcsolódását? Vagy hol láthatjuk azt a politikát, amely a drága és szégyenteljes külföldi pénzügyi ellenőrzésen, továbbá a trianoni szerződésben megállapított s ma már nevetséges katonai rendelkezéseken nyíltan túl merné magát tenni s legalább is a kis Ausztria példáját követni. Végül, hol találhatjuk azt a kormányt, amely a nemzettel a háta mögött a kis-entente kénye-kedvének kitett s halálos szorításban fuldokló magyar testvéreink védelmét nem Genfben benyújtott papírokkal és szópuffogatásokkal, de a nemzet erejére, élniakarására támaszkodva keresné?

És kérdezzük: Képes lehet-e egy olyan kormány ennek a nagy-magyar politikának erőteljes képviselőtére és megvalósítására, amelynek minden ereje egy jól ismert nyíltszavazásos választáson megszületett

pártban, a párton keresztül pedig inkább a gazdasági, ipari, bank- és egyéb érdekeltségek szövvényes labirintusában, mint a nemzet nagy tömegeiben gyökerizik?

Folytathat-e erre a pártra támaszkodó kormány, a beteg parlamentáris kormányzati rendszerünk kereite között, olyan pénzügyi politikát, amely szakít a máshol már régen megbukott s nem a tömegek, de egyes érdekeltségek érdekeit szolgáló pénzügyi dogmákkal, s képes a pénzügyi politikát a nagy-magyar politika szolgálatába állítani?

A jelenlegi kormányzati rendszerünk mellett, erre magyar kormány vagy államférfi a legjobb akarat mellett sem vállalkozhat, mert a nyílt szavazás rendszere mellett, illetőleg a többségi párt megteremtése érdekében elszenvedett erkölcsi defektus és a párt-kormányzat érdekeltségi hínárja miatt, *eredményesen nem szegődhet szolgálójává annak a politikának, amely pedig egyedül vezethet feltámadáshoz és a magyar erők teljes kibontakozásához.*

Az últ pedig ehhez a politikához adva van. Azt azonban nem egyedül a titkos választójogban kell keresni, mint sokan teszik. A bajok egészséges orvoslásának lehetősége a kormányzati rendszerünknek szilárd alapokra fektetésében nyugszik, amelynek alapépítményei ősi alkotmányunkban adva vannak s nemcsak megfelelnek a magyar nép sajátos lelkialkatának, gondolkodásának, de egyben alkalmasak arra, hogy itt a Duna-medencében a nemzetet nagy célok megvalósításának szolgálatába állítsák. *Nekünk nincs szükségünk arra, hogy alkotmányos életünk bajait Olaszországból, Németországból vagy Ausztriából importált gyógymódokkal, intézményekkel és eszkö-*

zökkel orvosoljuk, amely országok a parlamentáris kormányzati rendszer mocsarából a nehezen leépíthető diktatúra karjaiba menekültek. Nekünk olyan kormányzati rendszerre van szükségünk, amely a szakszerű országlás és a jó törvényhozás mellett a magyar nép politikai, gazdasági és kulturális erőinek szabad és becsületes kifejlését, külpolitikai céljainak megvalósítását, a szellemi elit érvényesülését, kiválasztódását lehetővé teszi és biztosítja. Ez a kormányzat pedig az *ősi magyar kormányzatnak kiépítése*, kiterjesztett jogkörű kormányzóval és felsőházzal, valamint a titkos és becsületes választójogon nyugvó népképviseléssel.

MÁSODIK RÉSZ.

**A MAGYAR
»NYÍLT ÉS TITKOS« HARCA.**

I.

Miére ütközött akadályokba a titkos választójog bevezetése az összeomlás előtt?

Az 1848-as törvények megadták annak lehetőségét, hogy „a nemesi Magyarország helyébe a nép Magyarországá” lépjen. A 48-as törvényhozás ugyanis nemcsak a parlamentáris kormányzati rendszer törvényes alapjait rakta le, de egyidejűleg és bizonyos feltételek mellett a hon minden férfitpolgára részére a politikai jogok gyakorlását is biztosította.

Azóta pedig a magyar közéletnek valóságos tengeri kigyójává dagadt a választójog, amelyet évtizedeken át hol tágítani, hol szűkíteni akartak s sajnos, még ma is égető problémája a magyar politikának.

Miért? A válasz egyszerű: *a parlamentáris kormányzati rendszerünk miatt*. S szinte a bámulattal határos az a makacsság, amellyel egyesek úgy a gyakorlatban, mint az irodalomban a választójog kérdését megoldani akarták és akarják, anélkül természetesen, hogy legtöbbször a kormányzás nehéz problémáját behatóan érintenék vagy figyelembe vennék. Csak a választójog a fontos! Pedig, ha úgy bent, mint külföldön egy kissé körülnéznének s a bel- és külföldi tapasztalatok alapján szemügyre vennék a magyar törvényhozás és kormányzás, valamint ezek egyik elősegítő eszközének, a képviselőház összetéte-

lét produkáló választójognak a mibenlétét, másképen ítélnék meg a dolgokat. De ehelyett főképen szavazatokot osztanak és szoroznak; egyik pártról, illetőleg jelölről a másikra maradékszavazatokat számitanak és mentenek át; a lajstromos és egyéni választást, a számoszlopok rengetegén át, kombinálják és variálják; a belga, svéd, dán, cseh, román stb. arányos, prémiumos, kötött s nem kötött stb. rendszereket javítják, korrigálják és ajánlják... s a jól végzett szellemi torna után bátran mondhatják, hogy a magyar törvényhozás és kormányzás, illetőleg a választójog problémája — legalább papíron — megoldást nyert.

Hát nézzük, miért nem nyert s nyerhetett *a magyar földön általános és titkos megoldást* az a probléma, amely annyi szenvedélynek, annyi ideális és alattomos tervnek, gondolatnak volt már alapja, célja és eszköze.

Amikor 1848-ban a rendi képviseleti rendszerről a népképviseleti rendszerre tértünk át s az 1848. évi törvényhozás a hosszú évszázadok óta élő s sajátos magyar alkotmányos kormányzati rendszer tökéletesítése s kiépítése helyett könnyelműen az angol parlamentáris kormányzati rendszert vezette be, el kell ismerni, gond fordítatott arra, hogy a képviselőház tagjai megválasztásának joga, amelyet addig a nemzet érdekeire annyira féltékeny nemesi vármegyék, sz. kir. városok, szabad kerületek, székek, egyházi rendek követküldés formájában gyakoroltak, olyanok kezébe tétessék le, akik az addig nálunk ki nem próbált — Batthyány Lajos akkori miniszterelnök szavaival élve — „máról-holnapra gyakorlatba vett parlamentáris kormányzati” rendszerben sorsdöntő képviselőház tagjainak megválasztá-

sánál a magyar nemzeti szempontokat képviselni és érvényesíteni is tudják, a törvényhozásnak pedig a szükséges szellemi színvonalát megadják.

Ez érthető is volt, mert hiszen a rendi korszaknak politikai nemzetét képviselő nemesség azon kiválasztott rétegének pótlásáról volt szó, amelynek tagjai — mint Szekfü megállapítja — *a vármegyei élet, adminisztráció és igazságszolgáltatás körében nagy kapcsolatokra, pozitív ismeretekre és valódi politikai belátásra tettek szert, amit azután adott esetben az ország kormányzásában, központi hivatalokban, az országgyűlésen érvényesítettek.*

Erthető tehát, hogy az 1848. évi törvényhozás nem merete követni a 48-as francia és német forradalmak ütemét, amelyek az általános, nyers választójogot deklarálták, de figyelmbe kellett vennie az ország sajátos helyzetét és azt, hogy nemcsak pusztán népképviselétről, de nemzeti törvényhozásról, valamint a nyugodt kormányzás biztosításáról is szó van, aminek a megvalósítása — mint jól tudjuk — a törekény, erkölcsi alapokon nyugvó, továbbá nagy iskolázottságot és egészséges pártalakulást kívánó parlamentáris kormányzati rendszernél egyik legnehezebb feladat.

Hiszzen például Pozsony megye követe „az országgyűlési követeknek népképviselő alap jani választásáról” szóló törvényjavaslat alsótáblai tárgyalásánál a választó jogosultságot nem %, de $V/2$ (átlagban 22 hold) úrbéri telekhez kívánta kötni. Ilyen értelemben nyilatkozott a törvényjavaslat tárgyalásánál (1848. ápr. 1.) a felsőtábla, valamint annak számos szónoka is, akik közül Barkóczy János gróf azt kívánta, hogy az alsótáblához intézendő izenetben

„világosan kitétéssék azon aggodalmunk, miszerint azt hisszük, hogy azon oly tág alapokra fektetett választói rendszer által a nemzetiség igen veszélyeztetve lenne ... Statisztikai kombinációk következtében, úgy látszik, hogy azon 377 követ közül, amelyet a t. R. R. terveznek, alig lesz 130 magyar, a többi nem lesz magyar nyelvűre nézve, hanem tót, illyr, oláh, német és egyéb nemzetbeli. Az a kérdés: vajon elegendőnek tartják-e a mélt. Fő-R. R. azon biztosítékot, mely e § végén van, hogy a törvényhozás nyelve magyar, én ezt elegendőnek nem tartom“...

De a nemzetiségi veszélyre mutatott rá többek között Wenkheim Béla báró, Széchen Antal gróf is.

Az 1848. évi V. t.-c. a korlátolt és cenzusos választójog alapján áll s nem helyezkedik az általános nyers szavazati jog alapjára. (Az 1848: V. t.-c.-nek tárgyalása alkalmával csak egyetlen egy alsótáblai követ, a radikális Madarász László hangoztatta a pusztán „fejhez” kötött általános szavazati jog eszméjét, mint „az embernek” a jogát.) Ugyanis életkoron és férfinemen, továbbá bizonyos önrendelkezési képességen és erkölcsi feddhetetlenségen kívül még az akkori törvényesen bevett vallásfelekezetek valamelyikéhez való tartozást is megkívánja a választójog általános kellékeként. Ezen általános kellékeken kívül pedig bizonyos vagyoni, jövedelmi, foglalkozási és magasabb értelmiségi cenzust is megállapít a választójognak különös kelléke gyanánt.

A törvény szerint ugyanis választók azok a bevett egyházhoz tartozó (az izraelitákra tehát e törvény nem terjeszti ki a választójogot s azt csak az 1867: XVII. t.-c. teszi), legalább 20 éves, finemű, önálló magyar állampolgárok, akik:

a) sz. kir. városokban vagy rendezett tanáccsal el látott községekben 300 ezüst forint értékű földet vagy házat, egyéb községekben pedig $\frac{3}{4}$ úrbéri telket vagy ennek megfelelő kiterjedésű birtokot bírnak;

h) az önálló műhellyel vagy üzlettel bíró gyárosok, kereskedők és legalább egy segéddel dolgozó iparosok;

c) földbirtokukból vagy tőkájükből évi 100 ezüst forint jövedelmet tudnak kimutatni;

d) magasabb értelmiséget kívánó — a törvényben felsorolt — foglalkozást űznek vagy megjelölt oklevéllel bírnak;

e) az országgyűlési követek választásában, mint kiváltságos választók eddig is részt vettek (régi jogon).

Érdekes, hogy az 1848: V. t.-c. Erdéllyel kapcsolatban csak azt mondja, hogy Erdélyt csatlakozás esetén, az országgyűlés képviselőházában 69 szavazat fogja megilletni s e szavazatokat a törvényhatóságok között a következőleg osztja fel: a kilenc magyar, öt székely és tizenegy szász megyéket, székeket és vidékeket, valamint Kolozsvár, Marosvásárhely és Fejérvár sz. kir. városokat két-két (összesen 56) szavazat, a többi képviselői jogot gyakorló városokat — számszerint 13-at — egyenként egy-egy szavazat illeti.

Az 1848. évi erdélyi országgyűlés pedig, mely különben a Magyarországgal való uniót kimondotta s nem egy esetben az 1848. évi magyar törvények hatályát minden változtatás nélkül Erdélyre is kiterjesztette, a választójogot (1848: II. t.-c.) annyiban

mégis eltérőleg szabályozta az 1848: V. t.-c.-től, hogy a rendezett tanáccsal el nem látott községekben a választójogot nem az Vi úrbéri telekhez köti, hanem választóknak csak azokat ismeri el, „kikre az 1848. évre az adólajstrom szerint *fejpénzen felül* legalább 8 pengő forint adó van kivetve.” A városoktól eltekintve, *az erdélyi census tehát adócensus*. Ezenfelül a fentemlített községekben az Erdélyre vonatkozó törvény kétfokú választást is ismer, amennyiben kimondja, hogy az adócensus szerint jogosult választókon kívül még mindegyik község, „mely az 1791-beli 12. törvénycikk nyomán jogosítottakon kívül legalább 100 füstöt számlál, befoly a követválasztásba szabadon választott két képviselő által, kisebb községek pedig egy képviselő által”.

A magyar és az erdélyi törvényhozásnak ezt az érdekes álláspontját az világítja meg legjobban, ha az akkori Magyarország és Erdély néprajzi térképére vetünk egy rövid pillantást. Hiszen 1842-ben Magyarország és Erdély nem egészen 13,000.000 lakosából — Fényes adatai szerint — csak 4,812.000 volt a magyar, ezzel szemben lakott itt 1,687.000 tót, 1,273.000 német, 2,202.000 román, 886.000 horvát, 1,257.000 szerb, 442.000 rutén és 244.000 zsidó és még egyéb nemzetiség. A magyarság számaránya tehát csak 37% volt. Érthető tehát az akkori magyar törvényhozásnak az az álláspontja, amely nemcsak ezen szempontokra, *de ösztönszerűleg az új parlamentáris kormányzati rendszerünkre is tekintettel* a választójogot nemcsak vagyoni és értelmi censushoz kötötte, de azt a *nyílt szavazással* kapcsolta össze.

A törvényjavaslat felsőtablai tárgyalásán például a kiváló és tragikus sorsú hazánkfia, *Teleki* László

gróf ezt világosan meg is indokolta, amikor többek között a következőket mondta: ... „különösen a nemzetiség megóvása végett sokkal célszerűbb s *egyedüli módnak látom, hogy a választás nyilvános legyen, mert meg vagyok győződve, hogy egy választási kulcs mellett, egy szélsőség mellett, sokkal kevesebb reményünk lehet nemzetiségünk fenntartására, ha a szavazás titkos, mintha nyilvános*”. Maga *Majláth* György országbíró is „kivihetetlennek tartja a titkos szavazást, midőn a választás széles alapra állíttatik”.

Az 1848. évi választójogi reformtörvények rendkívül horderejét nem a bennük foglalt jogkiterjesztés mértéke, a választók számának aránylag nem is nagy emelkedése adja meg. Nem az a fontos, hogy a törvények 200—250.000 követválasztó helyébe 800.000 polgári választót teremtettek, de az, hogy e törvények a rendi képviselet helyébe a népképviselet elvét iktatták, vagyis lehetővé tették, hogy az állam összes polgárai, a törvényben meghatározott feltételek alapján, politikai jogokat szerezhessenek.

Az ország kulturális viszonyainak és *hatalmas nemzetiségi tömegeinek* figyelembe vétele mellett a későbbi törvényhozások a választójog kérdését nagy óvatossággal kezelték. Ez érthető is volt, mert hiszen 1869-ben az ország lakosságának (Horvátország és a határőrvidék nélkül) még csak 46'6%-a volt magyar anyanyelvű, az írni és olvasni tudók száma pedig csak 27'5%-a volt az összes népességnek.

Erre azonban nemcsak a nemzetiségi és kulturális kérdés gyakorolt befolyást, de a magyar parlamenti pártoknak közjogi alapon való egészségtelen tagozó-

kirobbant és elfajult közjogi harcok, amelyek az országot valósággal felekezetre szaggatták s a 67-es kiegyezési alapot, valamint a parlamentáris kormányzati rendszer működését felborulással fenyegették.

Az 1874: XXXIII. t.-c. tehát, amely a választójogot újra szabályozza, a választójog alapjává az adócenzust teszi. Megtartja az 1848-as törvényekben megállapított jogcímekeket s ezeken csak annyiban változtat, hogy a vagyoni és jövedelmi cenzust a megfelelő adóalapra átszámítva, adócenzussá alakítja. Az adócenzus megállapításával kapcsolatban az adóhátralékosok elestek a választójoguktól. Az 1874, évi XXXIII. t.-c. ezen korlátozását azonban eltörli *Üz* 1899: XV. t.-c. 141. §-a.

Az 1874. évi választójogi törvényünk a 70-es évek után bekövetkezett gazdasági fellendülés és társadalmi átcsoportosulás követelményeit azonban már nem tudta kielégíteni. Az 1900-as évek felé már szűkké és igazságtalanná vált, mert egyfelől a választói jogcím: a földbirtok, illetőleg a földadó-minimum, egyes országrészek, sőt egyes választókerületek területén is kirívó aránytalanságokat mutatott (a földadóminimum, amely választójogot adott, 68 fillér és 87 korona 17 fillér között ingadozott), másfelől az erősen megnövekedett ipari munkásságot a választójogból jóformán kizárta. Ez volt a magyarázata annak, hogy 1900-ban, amikor a népszámlálás adatai szerint az össznépeség Magyarországon 16,838.255 főből állott, a választók száma az össznépeségnek csak 5.9%-át (989.009) tette ki.

Megjegyezzük, hogy a parlamentáris kormányzati rendszer hazájában, Angliában 1885-ig a népességnek

csak mintegy 6%-a bírt politikai jogokkal s 1867-ig kizárólag a középosztály gyakorolta e jogokat. A városi kerületekben lakó munkások 1867, a vidéki kerületek munkásai pedig 1885 óta ruháztattak fel nagyobb számban választójoggal.

Az 1905. évi választásokon a választójogi reform kérdése már erősen előtérbe lépett. A választójog kiterjesztésének gondolata minden párt és minden jelölt programjában szerepelt. A kormány hivatalos programja is hangsúlyozta, hogy a választójogot ki kell terjeszteni addig a határig, ameddig *az ország közviszonyainak felforgatása és a nemzeti politika nagy érdekeinek csorbitása nélkül el lehet menni.*

Az 1905. év elején tartott választásokon a közjogi ellenzék jutott többségre, amely események után egyelőre parlamentáris kormány nem alakulhatott. A kinevezett Fejérváry-kormány, Kristóffy József belügyminiszter kezdeményezésére, szinte ötletszerűen és nyilvánvalóan *azzal a célzattal, hogy az általános választójog behozatalával a nemzetiségeket a renitens magyarsággal szemben erőhöz juttassa, a közjogi harcokban fuldokló, komoly munkára képtelen magyar pártokat és pártkereteket szétrobantsa,* kidolgozott egy törvényjavaslat-tervezetet, amelyben már az általános, egyenlő, közvetlen választójog, a *titkos* és decentralizált szavazás alapjára volt fektetve.

E javaslat törvénnyé válása egyértelmű lett volna a különböző társadalmi osztályok, valamint a nemzetiségek politikai erőviszonyainak teljes felforgatásával. A képviselő választók számát 1,045.000-ról ugyanis 2,622.000-re emelte volna, amely szám az

írni-olvasni tudók rohamos szaporodása folytán évről-évre erősen emelkedett volna.

A Fejérváry-kormány felmentése után a Wekerle Sándor elnöklete alatt alakult koalíciós kormány programjába vette a választójog reformját, ezt az 1906. május 22-i trónbeszéd is bejelentette, hangsúlyozva, hogy a kormány legfontosabb feladatát képező választójogi javaslat „*úgy a demokratikus eszme korszerű kívánalmainak, mint a magyar állam nemzeti jellegének megóvása mellett*” készítendő el.

E politikai kötelezettség alapján épült fel az a választójogi törvényjavaslat, amelyet gróf Andrassy Gyula belügyminiszter 1908. évi november hó 11-én terjesztett a törvényhozás elé. Ez a javaslat azonban politikai okok miatt a rendszeres parlamenti tárgyalásig sem juthatott el.

Gróf Andrassy Gyula, a parlamenti reform minden részletének és következményének mérlegelése alapján, tisztában volt azzal, hogy ha fenn akarja tartani *a magyar nemzet szupremáciáját s meg akarjuk óvni a társadalmi osztályok békéjét* és egyensúlyát, nem érhetjük be azzal, ha a választójogot csupán a 24 éves korhatárhoz és az egyszerű írni-olvasni tudáshoz kötjük. Tudatában volt annak, hogy ezek a kellékek egymagukban sem a jelenre, sem a jövőre biztosítékot nem nyújtanak.

Azt a hatalmas problémát, hogy kiterjedt választójog mellett a magyarság fölénye, a parlamentáris kormányzati rendszer keretei között, biztosíttassék, Andrassy javaslata úgy akarta megoldani, hogy bizonyos kategóriáknak kettős, sőt hármas szavazatot adott s egyben, a közérdek érvényesülése érdekében, *a szavazás nyilvánosságát* fenntartotta.

Andrássy javaslata, amely ideálisan oldotta volna meg azt a problémát, hogy hogyan lehet *az általános választójogot a szociális, nemzeti és kormányzati szempontokkal összeegyeztetni*, annyiban még Kristóffy javaslatán is túlment, hogy az analfabétáknak is adott választójogot, úgy azonban, hogy azok csak közvetve, megbízott útján (10 analfabéta választott volna egy megbízottat) gyakorolhatták volna szavazati jogukat.

Andrássy javaslata szerint kerek számban 2,745.000 lett volna a közvetlen választók száma, az összes szavazatok pedig 4,048.000-re rúgtak volna. *Kiemelendő, hogy a javaslat szerint a választóknak 59'9%-a, a szavazatoknak pedig 61'8%-a előreláthatólag a magyarságra esett volna, ami a magyarságra nézve, a nemzetiségek országos arányszámát tekintve, kedvező megoldást jelentett volna.*

Az Andrássy-féle törvényjavaslat az ország nemzetiségi összetételéből és kulturális viszonyaiból indult ki. Jól tudta, hogy a parlamentáris kormányzati rendszerünk működése s nemzeti jellege csak e két kérdés figyelembevételével biztosítható. Kitűnik ez a törvényjavaslat indokolásából is, amikor a következőket mondja: „A pluralitás az általános választói jognak korrektívuma, amely az egyenlő szavazati jog merev igazságtalanságának enyhítésére hivatott. Célja a műveltség, belátás, higgadtság legalsó fokán álló tömeg feltétlen uralmát lehetetlenné tenni vagy legalább is ellensúlyozni s a műveltebb, higgadtabb, az államfenntartó elem fölényét az általános választói jog behozatala mellett is lehetőleg érvényesíteni... Legyen minden nagykorú férfi állampolgárnak bele szólási joga az állam ügyeibe; de akinél nagyobb

műveltsége, tudása, tapasztalata következtében a közügyek iránt állandóan nagyobb érdeklődés és több érzék feltételezhető és akit vagyoni és családi viszonyai a hazához erősebb kötelékekkel fűznek: annak a közéletben való közvetlen befolyása nagyobb legyen.”

A Wekerle-kormányt 1910 január hóban felváltó Khuen-Héderváry-kormány, amelynek cselekvési szabadságát semmiféle paktum nem korlátozta, szintén programjába vette az általános választójog alapján „oly törvényjavaslat előterjesztését, amely a magyar állam egységes nemzeti jellegének megővése mellett a demokratikus fejlődés igényeinek megfelel”. A törvényjavaslat betervezése azonban már Lukács László kormányának jutott, amely azt 1912. évi december 31-én be is nyújtotta.

Ez a törvényjavaslat, amelynek az anyagi választójogra vonatkozó része majdnem változatlanul törvénné vált, indoklásában többek között a következőket hangsúlyozza: „Egyetemes érdek, hogy a választójog széles demokratikus alapon minél jobban kiterjesszék addig a határig, ameddig sem a magyar állam nemzeti jellege s intézményeinek nemzeti fejlődése nincs veszélyeztetve, sem a fennálló társadalmi rend erőszakos felforgatásától nem kell tartani.”

A javaslat igyekszik a magyar és a német választók arányát emelni s ezáltal a magyarság vezető szerepét az államkormányzatban továbbra is biztosítani. A javaslat szerint a magyar anyanyelvűeknek az összes választókhoz viszonyított arányszáma 60.2%, a németeké pedig 13.1%.

E javaslatnak eredménye lett az 1913. évi XIV. t.-c, amely értelmi cenzus alapján épül fel. A politikai jogok gyakorlásához ugyanis az értelmiségnek, vagy az iskolavégzettség útján közvetlenül vagy ennek hiányában más módon közvetve igazolt bizonyos mértékét követeli meg. Az értelmiség különböző fokához képest különbözőképp állapítja meg a választójog feltételeit. Ez volt különben az első választójogi törvényünk, amely a *titkos szavazást* intézményesíti a törvényhatósági jogú városok választókerületeiben.

A törvény a választóknak a számát 1,273.000-ról (1914) 1,627.000-re emelte, ami a törvényjavaslat indokolásában megjósolt 75% helyett csak 28%-os szaporodásnak felel meg. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a hat elemi elvégzését sokan nem tudták igazolni, úgyszintén azokat a bonyolult jogcímekeket sem, amelyeket ez a törvény megállapított.

Alig fejeződtek be az 1913. évi törvény alapján készített összeírásnak s a választókerületek új beosztásának munkálatai, amikor kitört a világháború, amely egyidőre elterelte a figyelmet a választójogról, hogy később azután annál nagyobb erővel vesse fel a választójog újabb reformjának kérdését. Ez egyébként nem volt elszigetelt jelenség. A legtöbb európai államban, ahol még nem volt általános választójog, még a semleges államokban is, foglalkoztak a választójog kiterjesztésével. Beledobták a közvéleménybe, hogy azok a katonák, akik a harctereken életüket kockáztatják az ország jövőjéért, megérdemlik azt és elég érettek is arra, hogy választójogot kapjanak.

Ezzel az új gondolattal indult meg az új választójogi küzdelem s született meg Vázsonyi javaslata,

amely a választók számát, a női választókkal együtt, 1,627.000-ről egyszerre 3,855.000-re emelte volna fel.

Vázsonyi javaslatát az annak tárgyalására kiküldött parlamenti bizottság többsége túlzottnak találta és nemcsak szociális, hanem főképen magyar nemzeti szempontból is rámutatott annak veszedelmes következményeire. Minthogy a bizottság a javaslatot általánosságban sem fogadta el tárgyalás alapjául, a Wekerle-kormány egészen új alapon készített javaslatot, amely csekély változtatással, mint az 1918. évi XVII. t.-c. került be az Országos Törvénytarba.

A törvény választójogot biztosít minden férfinak, aki életének 24. évét betöltötte, magyar állampolgár, írni-olvasni tud, egy év óta ugyanazon községben állandó lakóhelye van és ezen felül a törvényben felsorolt különös kellékek valamelyikének megfelel. Ilyen különös kellékek nagyjából a következők: az elemi népiskola hatodik osztályának sikeres elvégzése; tíz korona egyenes állami adó kirovása; nyolc magyar hold ingatlan tulajdona; legalább fél év óta önálló iparüzés vagy kereskedés; állandó alkalmazás, stb.

Az 1918: XVII. t.-c. a választókerületekről alkotandó törvényre bízta azoknak a helyeknek a kijelölését, ahol a szavazás *titkos*, addig is azonban az 1913. évi XIV. t.-c. rendelkezéseit juttatja e tekintetben érvényre.

Ezen az alapon választó lett volna körülbelül 2,715.000 férfi, ami az 1913: XIV. t.-c. alapján az 1918-ban összeírt választók számához (1,672.000) viszonyítva 62%-os szaporodást jelentett volna.

Az 1918. év őszén kitört forradalom e törvény gyakorlati alkalmazását lehetetlenné tette. A forradalmi

kormány ugyanis, amely hatalmát azáltal akarta megszilárdítani, hogy demokratikus elvek demagóg hangoztatásával szétrombolta a nemzet közjogi intézményeit és hadseregét, első ténykedéseként a választójog kérdésének újabb rendelkezéséhez nyúlt s megalkotta a néhány szakaszból álló úgynevezett „I. néptörvényt a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról”, talán abban a hiedelemben, hogy ezzel sikerül megakadályozni Magyarországnak már akkor megindult megszállását és feldarabolását.

Bar az úgynevezett népköztársasági és tanácsköztársasági szervek rendelkezéseinek érvénytelenségét az 1920:1, t.-c. 9. §-a kifejezetten is megállapítja s azoknak az Országos Törvénytárból való törlését rendeli, mégis tanulságosnak véljük, éppen a jövőt illetőleg, ezeknek rövid ismertetését.

Az 1918: „I. néptörvény” a nőkre is kiterjedő legáltalánosabb, községenkinti és *titkos* választójogot valósítja meg. Választójogot ad ugyanis minden férfinak, aki életének 21. évét betöltötte s legalább hat év óta magyar állampolgár; továbbá minden nőnek, aki életének 24. évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár és bármely hazai élőnyelven írni-olvasni tud. Az 1919: XXV. úgynevezett néptörvény pedig a választási eljárást *az arányos képviselői rendszer alapján* szabályozza. Az egész Magyarország választóinak száma ezen az alapon elérte volna a kilenc milliót, ami kihatásaiban, az ország akkori nemzetiségi és kulturális viszonyait tekintve, *a parlamentáris kormányzati berendezésre kétségtelenül katasztrofális következményekkel járt volna.*

A kommunizmus uralomra jutása folytán e „néptörvények” alkalmazására nem került sor s a Ma-

gyarországi Szociális Szövetséges Tanácsköztársaság 1919. június 23-án elfogadott alkotmányában a választójogi kérdést újból szabályozta, mégpedig legszélsőségesebb alapon oly módon, hogy választójogot biztosít külföldi állampolgároknak is, *de kizárja a választójogból a munkaadókat, kereskedőket, szerzeteseket, valamint azokat, akik tőkejövedelemből élnek.* E rendelkezések alapján választások is történtek, természetesen minden komolyság nélkül s többnyire egyhangúan elfogadott listákkal.

A magyar választójog története a forradalmi kormányok úgynevezett törvényeiben érte el kulminációs pontját *s a szavazati jognak pusztán emberi minőséghez való kötése, általánossá és egyenlővé tétele összeesik az ezeréves ország szétdarabolásával.* Kétségtelen, hogy a XX. század első évtizedében az általános, egyenlő s titkos választójog volt az a fegyver, amelyet a demokráciának nevezett népuralom érdekében a baloldali pártok a mindenkori kormányokkal szemben politikai taktikából kijátszottak s annak bevezetését követelték. Ez volt a helyzet nemcsak Olaszországban és Európa egyéb államaiban, de nálunk is, ahol az általános választójognak bevezetése különös nehézségekbe ütközött s az a parlamenti kormányzati rendszer elejtése, a nemzetiségi kérdés egészséges rendezése, a közjogi harcok megszüntetése nélkül, a magyar közélet teljes káoszát, anarchiáját jelentette volna.

Meg kell jegyeznünk, hogy az európai államok legnagyobb része ebben az időben ugyancsak megfontolt óvatossággal kezelte az általános választójog bevezetésének kérdését, ellenére annak, hogy ezen államok belső életében *a közjogi, a nemzetiségi és a kul-*

turális problémák nem játszottak annyira domináló szerepet, mint nálunk.

Így Olaszországban a Giolitti-kormány 1912-ben bevezette ugyan az általános választójogot, de azt 30 éves korhatárhoz kötötte s a korhatárt csak bizonyos műveltségi és adócenzus esetén állapította meg 21. életévben. Csak a világháború után, 1919-ben adta meg *Nitti* választójogi reformja korlátlanul minden 21 éves férfinak a választójogot, amelynek az olasz parlamentáris kormányzati rendszerre való katasztrofális hatása mindenki előtt ismeretes.

Hollandiában, ahol a gazdasági és a kulturális viszonyok már a világháború előtt magas fejlettségi [okon állottak, az általános választójogot csak 1917-ben iktatták törvénybe s adták meg a 25 éven felüli férfi lakosságnak.

Dániában 1915-ben hozták tető alá az általános választójogot. Belgium 1893-ban adta meg a 25 éven felüli állampolgároknak az általános választójogot, de ugyanakkor, éppen a parlamentáris kormányzat érdekében, a kettős és hármas szavazati rendszert is bevezette. Az általános és egyenlő választójogot, a pluralitás elejtésével, csak 1919-ben iktatta törvénybe. Poroszország, ahol három osztályú és két-Fokú nyíltszavazásos választójogi rendszer divatozott, csak a háború után kapta meg az általános, titkos és egyenlő választójogot.

II.

A »nyílt és titkosa útja az összeomlás után.

A forradalmak s Magyarország területi megcsonkítása következtében nemcsak a dualisztikus berendezés bomlott fel, de az ország nemzetiségi, kulturális és szociális viszonyaiban is lényeges eltolódások következtek be. Míg a trianoni béke előtti (1910) Magyarbirodalom népességének *48.1%-a volt magyar anyanyelvű (az anyaországban 54.5%) s 51.9% nemzetiség, addig a trianoni béke után az ország népességének nemzetiségi arányszáma 10.4%-ra esett vissza, amiből német 6.9%.*

Nagy eltolódás történt az ország kulturális viszonyaiban is s elég ha e tekintetben az általános műveltség legelemibb fokmérőjét, az írni-olvasni tudást vesszük figyelembe. 1910-ben Magyarország régi területén (csak az anyaország) az összes népességnek 58.2%-a tudott írni-olvasni, 1920-ban a mai területen 76.4%-a. Ha pedig csak a hat éven felüli népességet számítjuk, akkor következőképpen alakulnak az arányszámok: 1910-ben a régi területen 68.7%, 1920-ban a mai területen 84.8% volt az írni-olvasni tudó népesség száma.

Az 1920 óta kibontakozó kultúrpolitikai intézkedések és különösen a tanyai iskolák számának nö-

velése, továbbá az iskolán kívüli népművelés rendszeresítése még fokozottabb mértékben csökkentették az analfabéták számát.

Más a Csonka-Magyarország népességének szociális megoszlása is, mint a háború előtti Nagy-Magyarorszáé. Míg ugyanis egész Magyarországon a 24 éven felüli magyar honos férfilakoságnak 56.4%-a tartozott a polgársághoz és csak 43.6%-a a munkássághoz, addig a trianoni béke utáni Magyarországon a nagykorú férfiaknak csak 49.3%-a számítható a polgársághoz és 50.7%-a a munkássághoz, vagyis a trianoni béke utáni Magyarországon a 24 éven felüli férfiak között a munkásság abszolút többségben van.

Csonka-Magyarország területén a választójog rendezésének lehetősége tehát egészen más adottságok mellett jelentkezett. Annak megoldásánál elsősorban az ideiglenes közjogi rendünk által fenntartott s a múltban annyi bajt okozó parlamentáris kormányzati rendszerünk működésének biztosítása, a közügyek iránt nagyobb fogékonysággal bíró és az ország valódi érdekeit jobban szívükön viselő polgári elemek túlsúlyának fokozása, a nemzeti elit jobb kiválasztódásának biztosítása s végül pedig az egészséges politikai pártalakulás nagy kérdése jöhettek tekintetbe.

A Friedrich-kormány 1919-ben a bolsevizmus le-törése után nem a Wekerle-féle választójogi törvény (1918. évi XVII. t.-c.) alapján rendelte el a választók összeírását s a választásokat, de az *entente* nyomására 1919. november 17-én kiadott s az 1920:1. t.-c.-kel utólag jóváhagyott 5.985. számú kormányrendelettel általános választójogot statuált, amely *titikos* választójogot adott minden 24 éves férfinak,

aki legalább hat év óta magyar állampolgár és fél év óta ugyanabban a községben lakik — s ugyanezen feltételek mellett minden írni-olvasni tudó nőnek.

A Friedrich-féle választójogi rendelet szerint kb. 1,814.000 férfi- és 1,736.000 nőválasztónak, összesen 3,550.000 választónak kellett volna lennie.

Az ezen választójog alapján 1920. február 15-én összeült nemzetgyűlés időtartama két évben állapítatott meg s annak felosztatása előtt a kormánynak új választójogi törvényjavaslat-tervezetet kellett benyújtani. A Bethlen-kormány belügyminisztere 1922. január 27-én terjesztette be a nemzetgyűlésnek javaslatát, amely megadta a választójogot minden férfinak, aki 24. évét betöltötte, 10 év óta magyar állampolgár, két év óta ugyanegy községben lakik vagy bír lakással és az elemi népiskola negyedik osztályát sikeresen elvégezte. A nőknél azonban a korhatárt 30 évre emelte fel és a 10 évi állampolgárságon, a két évi domiciliumon s az elemi iskola négy osztályának elvégzésén felül még különös kellékeket is megkövetelt.

A törvényjavaslat szerint a férfiválasztók száma 1,500.000, a nő választóké pedig 947.000 lett volna. Fel lett volna ruházva választójoggal 2,447.000 polgár, azaz az összes 4,080.000-re becsülhető 24 éven felüli népességnek 60%-a, az összes nagykorú férfiaknak pedig 77.3%-a. Ez a választójog az 1918. évi XVII. t.-c.-hez képest kétségtelenül haladást jelentett, mert a Wekerle-féle törvény szerint az ország mai területén körülbelül 1,498.000 lenne a választók száma, addig a fenti javaslat szerint a választói jogosultak száma 2,447.000-re emelkedett.

A törvényjavaslat a nemzetgyűlés választójogi bizottsága elé került, amely a férfiak választójogát változatlanul hagyta, a női választójog főkellékévé azonban a hat elemít tette s azoktól, akik hat elemít nem, de négy elemít végeztek, kívánta meg a kereső foglalkozást és három élő gyermeket.

A nemzetgyűlés ezt a javaslatot tárgyalás alá vette, de működésének időtartama alatt már letárgyalni nem tudta s így e javaslatból nem lett törvény. A kormány erre 1922. március hó 2-án 2.200. sz. alatt rendeletileg szabályozta a választójogot, mégpedig, ami a választói jogosultság kérdését illeti, teljesen ugyanolyan alapon, mint a választói bizottság által elfogadott javaslat, mindössze azzal a különbséggel, hogy a férfiaknál megadta a választójogot a 24 évesnél fiatalabb vitézségi érmeseknek és Károly-keresztéseknek, továbbá az egyetemet vagy más főiskolát végzett 24, illetőleg 30 éven aluli férfiaknak és nőknek is. *Bevezette ellenben Budapest székesfővárosban és a budapestvidéki választókerületben az arányos képviseleti rendszert s a törvényhatósági jogú városok és a budapestvidéki kerület kivételével pedig újból a nyílt szavazást.*

Az összeírás eredménye körülbelül megfelelt annak a számításnak, amelyet a törvényjavaslat figyelembe vett s a 2,447.000-re becsült választószám az első összeírás szerint csak 2,382.000-re csökkent.

A választójog rendeleti szabályozásával a kormánynak elhatározott szándéka volt, hogy az előző nemzetgyűlés mulasztását jóvá téve, az 1920:1. t.-c. 10. §-a utasítása alapján, mielőbb új választójogi törvényjavaslatot terjesszen a nemzetgyűlés elé.

A választójog szabályozásánál nemcsak a jogkiterjesztés kérdését, de a közjogi provizórium által fenntartott parlamentáris kormányzati rendszer kívánalmait is figyelembe kellett venni.

A kormány 1925. évi március hó 6-án terjesztette a nemzetgyűlés elé a választójogi törvényjavaslatát, amely, mint 1925: XXVI. t.-c. került az Országos Törvénytarba.

Az 1925: XXVI. t.-c. rendszeresen összefoglalva együtt adja az országgyűlési képviselőválasztásokra vonatkozó egész joganyagot, egyedül a választókerületek és székhelyeik megállapítását tartja fenn a törvény 12. § (2.) bekezdés külön törvénynek, amely e tárgyban jelenleg intézkedő 1914: XV. t.-c.-et és az ezt módosító 3.100/1922. M. E. számú rendeletet lesz hivatva felváltani.

A választójogosultság kérdésében a törvény azon a csapáson halad, amelyet a 2.200/1922. M. E. számú kormányrendelet vágott s nem tekinti irányadónak az 1920:1. t.-c.-kel utólag jóváhagyott 5985/1919. M. E. számú kormányrendeletet, amely az akkori rendkívüli viszonyok kényszerítő hatása alatt s egészen különleges célzattal jött létre, de az 1918: XVII. t.-c. nyomán a sajátos hazai kulturális, szociális és kormányzati viszonyaink mérlegelésével azoknak adja meg a választójogot, akiről az annak gyakorlásához szükséges ítélőképesség feltételezhető és akiket tartós érzelmi és érdekkapcsolatok fűznek az államhoz és lakóhelyükhöz.

Ezeknek alapján a törvény választójogot ad minden férfinak, aki életének 24. évét betöltötte, 10 év óta magyar állampolgár, két év óta ugyanabban a községben lakik vagy van lakása és az elemi nép-

iskola negyedik osztályát sikeresen elvégezte vagy ezzel egyenlő értékű műveltség megszerzését igazolta. Továbbá minden nőnek, aki életének 30. évét betöltötte, 10 év óta magyar állampolgár, két év óta ugyanabban a községben lakik vagy van lakása és az elemi népiskola hatodik osztályát vagy más tanintézetnek ezzel tanértékre nézve egyenrangú osztályát sikeresen elvégezte, vagy ezzel egyenlő értékű műveltség megszerzését igazolta.

Az egyéb kellékek igazolása mellett választójogot ad annak a nőnek is, aki az elemi iskola negyedik osztályát sikeresen elvégezte, ha legalább három életben lévő gyermeke van, vagy saját vagyonának jövedelméből vagy saját keresetéből tartja el magát.

Korra való tekintet nélkül megadja a törvény a választójogot annak a férfinak és nőnek, aki igazolja, hogy egyetemet vagy főiskolát végzett. Régi jogon pedig azoknak, akik az 1918. évre érvényes névjegyzékbe fel vannak véve.

A törvény fenntartja a *nyílt szavazást*, kivéve Budapest székesfőváros választókerületeit, a budapest-környéki választókerületet, továbbá azon törvényhatósági jogú városokat illetőleg, amelyek egynél több képviselőt választanak. Ezekben a kerületekben a képviselőket az arányos képviselői rendszer szerint lajstromos szavazással titkosan választják. Ezen felül lehetőséget nyújt a törvény egy országos lajstrom bevezetésére is.

Ez a törvény az 1918: XVII. t.-c.-hez viszonyítva óriási lépéssel halad a jogkiterjesztés terén, mert minden különös jogcím megkívánása nélkül választójogot ad mindazoknak, akik a fent felsorolt s köz-

jogokat gyakorló polgártól joggal megkívánható fel-
tételnek megfelelnek.

A jogkiterjesztés mérvét *azáltal* szemlélhetjük a legjobban, ha az ország közművelődési viszonyait vesszük figyelembe. 1930-ban az ország hat éven fe-
lüli népességének 90.4%-a, addig 1910-ben a Magyar-
birodalomban még csak 66.7%-a tudott írni-olvasni,
ami világos bizonyossága annak, hogy *választójogunk*
a mai keretek fenntartása mellett is rövid időn belül
általános lesz. Annak kiterjesztését s minden jogcím
nélkül való megadását, a jog értéke szempontjából,
ma már hála Istennek, egyetlen komoly tényező sem
látja kívánatosnak.

*Egyedül a titkosság kérdése, a kerületi vagy laj-
stromos választás, a szavazatok arányos felosztásá-
nak problémája, az ajánlásoknak, valamint a választá-
sok tisztaságának kérdése, azok a problémák, ame-
lyek az ország közvéleményének megnyugtatósa ér-
dekében becsületes megoldást kívánnak és követel-
nek. Ezek azonban — sajnos — a beteges alapokon
nyugvó parlamentáris kormányzati rendszerünk kér-
déseivel kapcsolatosak s tisztességes és becsületes
rendezésük csakis kormányzati rendszerünk kér-
déssel együtt oldható meg.*

A magyar parlamentáris kormányzati rendszernek
— széles népképviselési alapra állítva — *ugyanis*
éppúgy éltető és szükséges eleme a nyílt szavazás, az
ehhez kapcsolódó, hirhedtté vált ajánlási rendszer s
*az ezekből természetsszerűleg kisarjadzó egyéb kor-
mányzati és közigazgatási túlkapások, mint pl. a ro-
mán parlamenti rendszernek a titkos szavazással*
*összekötött s erkölcstelen módszerekre épített pré-
miumos megoldás, vagy pedig..., mint pl. az angol*

kormányzatnak a relatív többségű választással kihozott kétpárt rendszer. Ezekkel végeredményben már egyszer tisztában kell lennünk s túlfűtött hiúság a kormányzati és választójogi rendszerünknek minden *más* vonatkozású beállítása.

III.

Népakarát — választójog — kormányzat.

A választójogot nem lehet kizárólagos célnak tekinteni, mintahogy az nálunk szélteben-hosszában divatozik. Azáltal ugyanis, hogy mindenkinek választójogot aduk vagy legalább is e jognak megszerzését minimális feltételek mellett mindenki részére biztosítjuk s így lehetőséget nyújtunk az egyes nemzettagoknak arra, hogy az állami akarat kialakítására befolyást gyakorolhassanak, *még nem oldottuk meg a nemzeti élet nagy problémáit, nem biztosítottuk a törvényhozás és kormányzás nyugodt és egészséges menetét.*

Egy nemzet politikai, gazdasági és társadalmi egyensúlya, belső és külső erő kifejtése ugyanis elsősorban attól függ, hogy *kikből tevődik össze a választók által kiválasztott nemzeti elit, amely hivatva van a törvényhozásban az egészséges nemzeti élet alapjait lerakni, a kormányzatban pedig a nemzet jövőjének, fejlődésének irányát megmutatni s azon a nemzetet biztos kézzel előre vezetni.* Ma, amikor a politikai és gazdasági világválságnak hullámai folyamatosan megrázkódtatásnak teszik ki a nemzetek életét s ennek kihatásai országunkat napról-napra érintik, még fokozottabb mértékben kívánatos, hogy közjogi berendezéseink egészséges működése a nemzet jö-

vője érdekében minél hathatósabban, minél eredményesebben biztosítsák.

Kétségtelen, hogy mindig és mindenhol nagy problémát képezett az, hogy hogyan és mi módon biztosítsák a nemzet vezetésére és irányítására hivatott rétegnek a kiválasztása s a nemzet közéletében való szerepeltetése. Kik és hogyan ruháztassanak fel közjogokkal, továbbá milyen kormányzati rendszer formájában jusson az állam akarata kifejezésre? Ez az örökös probléma végig kísért az összes nemzetek alkotmánytörténetén s az egyes közjogi berendezésekben nagy számban találnak kifejezésre azok a kormányzati formák, amelyek a múltban hivatottak voltak, a jelenben pedig hivatottak e kérdések megoldására.

A XVIII. század magával hozta az egyéni érvényesülésre való törekvést, az egyes osztályok kiváltságai ellen való küzdelmet, a rendi alkotmányok és az abszolút kormányok alól való felszabadulás vágyát, valamint azt a kívánságot, hogy az állami rend oly törvényekkel szabályoztassék, amelyeknek megalkotásában mindenki közreműködjék és ily módon a nemzet sorsának intézésére, annak minden egyes tagja érvényesíthesse befolyását. *Az európai nemzetek figyelve különösen Anglia alkotmányos intézményeire irányult,* ahol a jobbágyság intézménye már a XV. században megszűnt s *a parlamentáris kormányzati rendszer,* mint sajátos angol közjogi berendezés, fokozatosan és lassan kialakult, megerősödött.

Ez az angol parlamentáris rendszer, amelynek formáit, a rendi és abszolút államberendezések lebontása után, annyi állam próbálta átültetni, azokkal a nemzeti életét kifejezésre juttatni és irányítani —

mint az előző fejezetekben láthattuk — az államfő, a kormány, az országgyűlés és a nép hatalmának egyensúlyán alapul. *A legtökéletesebb, de egyszerűsmind a legkényesebb alkotmányi forma, mert a jogi és erkölcsi erőknél bonyolult összetételén nyugszik.*

Hátránya ennek a rendszernek — mint láthattuk — hogy az állami főhatalmak tiszta erkölcsi alapon nyugvó, tehát szerfölött törékeny egyensúlyát az események gyakran megzavarhatják és minden zavar nagy károkkal járhat.

Minden miniszterválság megszakítja ugyanis a kormány működésének folytonosságát és ezzel sokszor igen fontos állami érdekeket károsít; az általános választások pedig sok költséggel, zavarral és rázkódtatással járnak. Különben is ennek a rendszernek helyes működése azt tételezi fel, hogy *a képviselőházban két nagy párt legyen és hogy mindenkor ezen pártok egyike határozott többségben legyen;* a kisebbség a többség nézetét és akaratát tisztelje, azt elfogadja; másrészt, hogyha a választások útján a kisebbségben levő párt többségre jut, a kormány megalkotása körül a többség nézete és a kormány kinevezésére jogosult uralkodó között véleményeltérés ne legyen.

Amint a képviselőházban harmadik és negyedik párt is van, a képviselőház határozatai aszerint módosulnak, vájjon ez a harmadik vagy negyedik párt a nagy pártok melyikéhez csatlakozik. *Ennek következtében a kormányválságok mind gyakoriabbakká lesznek és az új választások sem állíthatják mindig helyre az egyensúlyt.*

Az angol parlamentáris rendszert követő legtöbb állam átvette az angol alkotmánynak nemcsak ezt,

de azt a sajátosságát is, amely szerint a legsarkalatosabb törvények épügy módosíthatók, mint bármely csekély fontosságú törvény. A választók által választott képviselőháznak tehát nagy bölcsességre és mérsékleltre van szüksége, hogy ezen alaptörvényeket fontos ok nélkül nem bolygassa és ezzel az állami élet zavartalan menetét ne zavarja.

Míthogy a képviselőház elhatározásaira a választójog által a nagy tömegek többsége, azaz a lakosságnak fej szám szerinti többsége van befolyással, a parlamentáris kormányzati rendszerű államoknál mindig nagy problémát képezett, hogy a nemzet tagjait milyen formákban és mértékben és számban juttassák befolyáshoz. Értelmi, vagyoni cenzus vagy pedig emberi mivolt alapján; közvetlenül vagy közvetve; egyes vagy többes szavazat által engedjék a politikai jogokkal felruházni kívánt tömeget az állami akarat kialakítására befolyást gyakorolni? Névszerint vagy lista alapján történjék-e a szavazás; abszolút vagy relatív többség legyen-e döntő a választásoknál, vagy pedig *a kisebbségi szavazatok is érvényesüljenek* valamilyen arányos választási rendszer bevezetésével? *Ez az a probléma, vagyis a parlamentáris kormányzati rendszer legfontosabb tényezőjének: a képviselőház megválasztásának, összetételének, szellemi színvonalának s az ezzel szorosan összefüggő kormányzás stabilitásának biztosítása, amely ma mindenütt, ahol még parlamentáris országok divatozik és amikor a nagy tömegek választójoggal ruháztatnak fel, megoldásra és rendezésre vár s amely a választójog kérdésétől el nem választható.*

Minden választójogi reform megvalósításánál — parlamentáris kormányforma esetén — tehát figyelembe veendő az a szempont is, hogy a választás útján alakuló képviselőház az ország alkotmányos intézményei közül a legfontosabb; hogy a képviselőház helyes működésétől függ az ország sorsa. Vagyis: a választójog megadásánál és gyakorlásánál nem vehető csak az tekintetbe, hogy hány polgárnak adjuk meg a választójogot, hogy az nyíltan vagy titkosan gyakorlandó, hanem figyelemmel kell lenni arra is, hogy a választásokkal oly képviselőház, az angol közjogi felfogásnak megfelelő olyan egészséges pártalakulás kerüljön ki, amely feladatának jól meg tud felelni.

A XIX. század, amely — a liberális eszméáramlatok következtében — az egyén politikai, társadalmi és gazdasági szabadságának, az egyéniség érvényesítésének százada, valósággal politikai jelszót kovácsolt abból, hogy közügyekbe mindenkinek egyenlő befolyás biztosíttassék. Ez a magyarázata annak, hogy a parlamentáris kormányzati rendszerrel és a demokrácia elveinek érvényesülésével az általános választójog nyers eszméje és szervezetlen formája került majdnem minden országban előtérbe s az, *az egyes néprétegek politikai és szellemi műveltségére, a parlamentáris kormányzati rendszer törekenységére való tekintet nélkül követeltetett a széles néprétegek részére.*

Az általános választójog nyers és szervezetlen formában való bevezetésének eredményei azonban, akárhová tekintünk, nemcsak siralmasak, de igazságtalanok is voltak. Elég e tekintetben a háborúelőtti Ausztria példájára hivatkozni, ahol 1907-ben

a rendi (kuriális) képviselő helyébe az általános választójogot vezették be, főképpen azért, hogy a nemzetiségi kérdés súlyosságát enyhítsék. Az általános szavazati jog bevezetése a várt eredményeket nem hozta meg, de ellenkezőleg tönkretette az értelmiség hatalmát, nagyra nevelte a romboló s szélsőséges irányzatokat s olyan képviselőházat eredményezett, amely a parlamentáris kormányzati rendszer követelményeinek nem felelt meg. „Az osztrák népparlament — mint egy kiváló politikus jellemezte — a demagógiának és az analfabétáknak csarnoka lett, amelyet az általános választójog minden képeletet felülmúló nyomorúságos színvonalra süllyesztett le.”

Az általános választójog bevezetésének hasonló eredményei mind azt bizonyítják, hogy az egyén szavazati jogának konkrét ismérveit csak a közéletben való jártassága adhatja meg, amely jártasság legmagasabb fokát foglalkozás az állam ügyeivel, közigazgatásával, a honvédelmi kötelesség teljesítése, az állam helyi tagozataiban való közreműködés adhatják meg. Szavazata által ugyanis az egyén embertársai sorsára nyer döntő befolyást, amely mérséklést, józanságot és előrelátást kíván. Ezeket az előfeltételeket pedig a nagy tömegeknél nem lehet megtalálni. Ezt bizonyítja a tudomány és a napi politika legkiválóbb szellemeinek meghallgatása is.

A hibás logikai ugrás ott történt, amikor feltételezték, hogy a széles néprétegek maguk tudják legjobban felismerni érdekeiket; tehát, ha döntő befolyást nyernek a törvényhozásra és a kormányzásra, tulajdonképpen a legegységesebb érdekek fognak érvényesülni s így a haladás a leggyorsabb lesz.

Sajnos, az élet egészen mást tanít. Az alsóbb néprétegek még ott is, ahol a szellemi és gazdasági kultúra igen magas fokon áll, ma még távol állanak attól, hogy valódi érdekeiket felismerjék. Szemük előtt közvetlen pillanatnyi anyagi érdekek lebegnek, amelyek éppúgy ellenkeznek az egyetemes érdekekkel, mint a saját jól felfogott érdekeikkel is. Ennek pedig az a következménye, hogy a választójog egyenlősége tulajdonképpen a legnagyobb egyenlőtlenségek és igazságtalanságok forrása. A parlamentáris kormányzati rendszer mellett nyers tömeguralmat létesít, a szélesebb, alsóbb népréteg a jóval kisebbszámú közép- és felsőosztályt mindenütt és feltétlenül majorizálja, szavazatának hatását teljesen megsemmisíti és arra kényszeríti a nemzet legértékesebb, az állami élet irányításában a legtöbb tudással és belátással bíró elemeket, hogy a politikai élettől teljesen visszavonuljanak, átengedve a teret lelkiismeretlen politikai törtetőknak. Találóan mondja Bluntschli, hogy az általános, egyenlő és titkos választójog esetében a legények fölébe kerekednek a mestereknek, a fiatalabbak a korosabbaknak, a tanulatlanok a tanultaknak és a vagyontalanok a vagyonnal bíróknak. Vagyis a nyers általános, titkos választójog csak formailag adja meg mindenkinek a szavazati jogot s a legszélesebb értelemben vett középső- és felsőréteghez tartozókat rendszerint egyenesen megfosztja a választói jogtól, mert a középső- és felsőréteg képviselőhöz nehezen, vagy egyáltalán nem jut és így valójában a kulturális és gazdasági tekintetben kiemelkedő rétegnek csak pusztán szavazati joga van, anélkül, hogy választójogát élvezhetné.

Szászországban például, amelynek igen erős polgársága, birtokososztálya és értelmisége van, a világháború előtt a nyers általános választójog rendszere mellett, az ország gazdaságilag vezető elemei csak elenyésző számban tudtak a birodalmi gyűlésbe képviselőt küldeni (22 képviselőből csak 3-at).

Éppen ezért már a világháború előtt kifejezésre jutott az általános választójogot illetőleg az az elv, hogy az állam minden öntudatos, hasznos és erkölcsileg derék polgára igényelheti, hogy szavazatával befolyást gyakorolhasson az állami közakarat kialakulására, viszont azonban a köznek, *az államnak is jogában áll, hogy egy olyan jogot, amelynek gyakorlása másokra is, az államra is kihat, az összesség szempontjából szabályozzon, ennek érdekében megfelelően korlátozzon.*

Az általános választójog elve megtűri a szabályozást és korlátozást s az általánosság elvét egyáltalában nem sérti, sőt a választói jogosultság helyes szabályozásának teszünk eleget, ha e fontos közjog megadásánál legalább a választójog helyes gyakorlásához feltétlenül szükséges *értelmi fejlettség, anyagi függetlenség és erkölcsi feddhetetlenség* minimális mértékét feltételül állapítjuk meg.

Az általános választójognak ez a megszorítása és szervezése azonban *a parlamentáris kormányzatú államok életében* még nem biztosíthatja a törvényhozás és kormányzás nyugodt menetét. A parlamentáris kormányzati rendszernél *a képviselőház tudvalévően nemcsak képviselői, hanem törvényhozási és kormányzást irányító és ellenőrző szerv is, amelynek helyes működése, a közigazgatás és a bíróságok függetlenségének teljes tisztelete mellett, az ország*

legkiválóbb szellemi és erkölcsi erőinek részvételét kívánja meg.

A nyugati országokban tett évtizedes tapasztalat ugyanis azt bizonyítja, hogy a nemzet széles néprétegei — ha magasabb kultúrfokon állanak is és ha bírnak is bizonyos politikai iskolázottsággal — rendszerint még nem képesek kiválasztani polgártársaik közül azokat az egyéneket, akik kellő politikai tudással és képzettséggel, államférfíúi széles látókörrrel bírva, a legalkalmasabbak arra, hogy az állam hajóját az egyetemes érdekek szempontjából biztos kézzel irányítsák.

Ezen, egyes államok, a különbözőképpen kombinált és variált *arányos képviselői rendszer* bevezetésével kívántak segíteni s *ezáltal* a közép- és felsőrétegek képviselőit a parlamentben biztosítani.

Ez azonban a parlamentáris rendszerű államoknál azt eredményezte, hogy — eltérően az angol parlamentáris rendszertől, ahol szilárd pártalakulás képezi az egész rendszernek egyik fontos tényezőjét — *a közvélemény a pártok sokaságára hullott szét s a nemzet képviselői különböző pártokra, csoportokra töredezve kerékkötői lettek nemcsak a törvényhozásnak, de a nyugodt kormányzásnak is.* A parlamentek nivósüllyedésének és a pártok szétforgácsolódásának nagyszerű tükörképét mutatták nemcsak a háború előtti országok közléte, de a világháború utáni Franciaország, Németország, Olaszország, Ausztria, Lengyelország stb. parlamentjei, ahol a pártok sokasága és sokféle iránya a törvényhozás és a kormányzás menetét valósággal megköttette.

Németország például, amely csak a világháború után tért át a parlamentáris kormányzati rendszerre, az általános, egyenlő, titkos és közvetlen választójog mellett, éppen a nagy tömegek ellensúlyozására, vagyis a közép- és felsőrétegek szavazatainak értékesítésére, egy ideális s *minden szavazatot értékesítő arányos választási rendszert vezetett be*. Ennek következménye volt azonban nemcsak a birodalmi gyűlés színvonalának süllyedése, de a pártok elforgácsolódása is, amely szilárd kormányalakítás elé mindig a legnagyobb nehézségeket gördítette. Kormányt csak koalíciós alapon lehetett alakítani, amelynek élete a különböző kormánytámogató pártok együttműködésétől függött. Végül is a parlamenti helyzet annyira elfajult, hogy az utóbbi években többségi kormányt a pártcsoportosulások miatt nem lehetett alkotni s az uralkodó kormányok kisebbségekre s egyes pártok semleges magatartására támaszkodva próbáltak kormányozni. (1919—1930 között a Németbirodalomnak 16 kormánya volt.) A pártforgácsolódás elsősorban az arányos képviselői rendszerre vezethető vissza, amely a kétpárt rendszerén nyugvó parlamentáris kormányzati rendszer működését jóformán lehetetlenné teszi s bizonytalan koalíciók alakítására kényszerít. A Németbirodalom egyes országaiban az arányos választójogi rendszer még súlyosabb helyzetet teremtett, mint a birodalomban.

Ugyanezek a tünetek mutatkoztak a többi államok (Ausztria, Spanyolország, Franciaország, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Észtország, Lettország stb.) életében is, *ahol a stabil kormányzat kerékkötői éppen az általános választójog és annak*

különösen az arányos választási rendszerrel való kombinációja által pulverizált parlamentek voltak. Lettorszáiban például az 1925. évi választásokon 100 mandátumra 43 párt pályázott. Lengyelországnak a pártok sokfélesége miatt 1918—1926 között 26 kormánya, Észtországnak 1918—1931 között 19 kormánya, Olaszországnak 1919. júniusától 1922. október 28-ig 7 kormánya, Jugoszláviának 1919-től 1929-ig, vagyis a diktatúráig, 28 kormánya volt.

Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy egyes államok az általános, titkos választójog alapján felépített, jobban mondva formáiban, de nem egyúttal szellemében átültetett parlamentáris kormányzati rendszert, mely Európában krízis-történetet képvisel s melynek nem egyszer nemzet és társadalom is áldozatul esett, *tökéletlennek és károsnak találták s a parlamentáris mocsárból vagy a diktatúrához, vagy olyan torz és nem egyszer erkölcstelen választójogi rendszerhez menekültek, melyek legalább a törvényhozás és kormányzás menetét biztosítani tudják.*

Olaszország például a nyugodt kormányzás biztosítása érdekében kormányzati és választójogi rendszerét teljesen átalakította.

Már maga a képviselőjelölés sem közvetlenül a választók, de a törvényesen elismert foglalkozási kategóriák, érdekképviseltek (korporációk), az országos jelentőségű testületek, intézmények, stb. által történik, amelyek együtt 1000 jelöltet hoznak a fasiszta nagytanácsnak javaslatba. A fasiszta nagytanács ezekből állítja össze a 400 jelölt végleges lajstromát. Az országos szavazás a lajstromra történik s ha az igenlő szavazatok száma legalább eggyel meghaladja

a leadott összes szavazatok felét, a listán felsorolt 400 jelölt a megválasztott képviselő.

Amint látjuk, a fasiszta államberendezés középontjában az *érdekképviseleti* gondolat, a korporációs rendszer áll. *Az országgyűlés* (az érdekképviseleti alapon szervezett képviselőház és a régi összetételű szenátus), *azonban ritkán jön össze, akkor is csak a már rendeletileg kiadott törvények jóváhagyására.*

Romániában a parlamentáris kormányzás érdekében, a kötött lajstromos országos választási rendszert vezették be. A választási eredmény megállapítása szempontjából az egész ország egy választókerületet alkot. Az a párt, amelyre az egész országban leadott szavazatokból a legtöbb, de legalább 40% esik, többségi pártnak, a többi párt pedig kisebbségi pártnak lesz nyilvánítva. A többségi pártnak nyilvánított párt megkapja a mandátumok felét, a mandátumok másik felét pedig az összes pártok között — beleértve a többségi pártot is — a szavazatok arányában osztják fel. Általában nem juthat mandátumhoz az a párt, amelyre az egész országban leadott szavazatok 2%-ánál kevesebb esett.

Jugoszláviában ugyancsak az országban leadott összes szavazatok figyelembevételével nyílt szavazás és prémiumos rendszer szerint osztatnak fel a mandátumok.

Németországban a nemzeti szocialista rendszer az egyes államok képviselőiből alakult Reichsrat-ot az 1934. február 14-iki törvénnyel eltörölte. A Reichstag-ot nem szüntette ugyan meg, de a nemzeti szocialista kormánynak olyan széleskörű felhatalmazást biztosított (az 1933. évi március 23-iki Ermächtigungs-

gesetz a törvényalkotás jogát 1937. április 1-ig igen széles körben a birodalmi kormányra ruházta), amely a birodalmi gyűlés működését teljesen feleslegessé teszi. Még tovább megy a birodalmi gyűlés által hozott második alaptörvény, az 1934. január 30-i Gesetz über den Neuaufbau des Reichs, amely az egyszerűsített törvényhozás *időbeli és tartalmi korlátozásait is megszünteti és kimondja, hogy a birodalmi kormány új alkotmányjogot is megállapíthat.*

Ausztriában az 1934. évi május hó 1-én életbelépett új osztrák alkotmány a népképviselő és a tehetetlen parlamentáris kormányzat helyébe *a rendi gondolatot* illeszti. Az új alkotmány szerint a törvényhozó testületnek négy előkészítő szerve van, úgymint:

1. *Staatsrat*, amelynek 40—50 tagját 10 évre a szövetségi elnök nevezi ki;

2. *Bundeskultur rat*, amely a felekezetek, iskolák, tudomány és művészet 30—40 képviselőjéből áll;

3. *Bundeswirtschaftsrat*, amelynek 70—80 tagját a hét hivatási rend képviselője választja meg; és

4. *Länderrat*, amely a nyolc állam és Bécs két-két vezető tisztviselőjéből áll.

Ezek a testületek a kormány által eléjük terjesztett törvényjavaslatokat megvitatják s azokról záros határidő alatt véleményt mondanak. A törvényjavaslatokat azután a kormány a *Bundestag* elé terjeszti. Ebben mind a négy előkészítő testület meghatározott számú taggal (20, 10, 20, 9) képviselve van. A *Bundestag* a törvényjavaslatok felett záros határidő alatt vita nélkül határoz s vagy elfogadja, vagy elveti azokat. A törvényeket a szövetségi elnök hirdeti ki. *A kormány a törvényhozástól teljesen független*, azt az elnök nevezi ki és menti fel. A szövetségi elnököt

pedig a *Bundesversammlung* (a négy törvényelőkészítő testület együttes teljes ülése) jelöltjei közül az osztrák községek polgármesterei hét évre választják.

Nálunk, Magyarországon pedig a magyar parlamenti kormányzati rendszer éltető elemének: *a nyílt szavazási rendszernek és az ajánlási szisztémának fenntartásával, illetve bevezetésével* a parlamenti kormányzati rendszert szükségszerűleg odatorzították, hogy az minden alkalommal s mindenféle kormány részére (éppúgy, mint a Romániában vagy a Jugoszláviában divatozó rendszer) nemcsak lehetővé teszi egy hatalmas kormánypárt megválasztását, az ellenzéknek pedig lehangolását, de megteremti a látszatszerinti, de nem pártváltógazdaságon *nyugvó hamis parlamentáris kormányzást, illetve a burkolt párt-diktatúrát*, amelynek a közvéleményben semmi gyökere, életereje nincs, de mindenesetre a kormányzást és a törvényhozást a jól ismert keretek között lehetővé teszi. Kétségtelen, *az ország megcsonkítása előtt ez a rendszer biztosította, hogy a képviselőházunk csak sajnálatos és végzetes közjogi, de nem egyúttal súlyos nemzetiségi harcok* (mint például az osztrák képviselőház) színtere lehetett, a világháború után pedig attól óvta meg a magyar nemzetet, hogy az egész törvényhozás és kormányzás belefulladásra a pártok sokaságának perpatvarába, amint erre számtalan külföldi példát találhatunk.

Egyes országok, ezen bajokkal már eleve számolva, alkotmányos életük berendezése tekintetében nem vették mintául az annyira törekeny s az angol nép sajátos erkölcsi felfogásától, politikai nevelésétől és egész lelkeségétől függő, továbbá hosszú évszázadok alatt kialakult parlamentáris kormányzati

rendszert, de alkotmányos életüket más alapokon építették fel. *Eleget tettek a demokrácia azon követelményének, hogy a képviselők választásában mindeki részt vegyen, vagyis az általános választójog tág keretek között érvényesüljön és hogy a törvényhozó hatalmat a képviselőház gyakorolja, azonban a végrehajtó hatalmat, a kormányt, többé-kevésbé függetlenítették a törvényhozástól. Ilyen alkotmány uralma alatt természetesen egészen más az általános választójog hatása s számos olyan aggodalom, amely a parlamentáris kormányzatú államokban felmerül, teljesen elenyészik.*

Elég e tekintetben *a svájci alkotmányra* hivatkozni. Minthogy a svájci konföderáció, mint szövetséges állam, két különböző elemből: a népből és a kantonokból tevődik össze, ennek megfelelően a konföderáció törvényhozó szerve, *a szövetséggyűlés* is, a fenti két elemből alakul s két házra, jobban mondva, tanácsra oszlik: *a nemzeti tanácsra* (conseil national) és *az államok tanácsára* (conseil des États). A nemzeti tanács a nép szuverenitását képviseli, az államok tanácsa pedig a kantonokét. Törvényhozási szempontból a két tanács teljesen egyforma joggal bír.

A nemzeti tanácsai választások titkos, közvetlen s 1919 óta a proporcionális választási rendszer szerint történnek.

Az államok tanácsa tagjainak választási módja s annak meghatározása teljesen a kantonok hatáskörébe tartozik.

Minthogy a két tanács jogköre teljesen azonos, a két ház elnökének a feladata megegyezni, hogy a szabályozandó kérdések melyik tanács előtt legyenek

előbb tárgyalva. A kialakult gyakorlat szerint a politikai és katonai természetű ügyekben a nemzeti tanácsé az elsőbbség, míg a jogi jellegű kérdésekben az államok tanácsát illeti a prioritás.

A szövetségstanács (kormány) 7 tagból áll s azt a törvényhozás, azaz a szövetséggyűlés (nemzeti tanács és államok tanácsa) a passzív választójoggal bíró svájci állampolgárok közül háromévenként választja, mégis azzal a megszorítással, hogy a kormány minden tagjának más és más kanton kötelékébe kell tartoznia. A gyakorlat szerint a szövetséggyűlés legtöbbször saját kebeléből választja a szövetségtanács tagjait. Ebben az esetben azonban a megválasztottak lemondani tartoznak a nemzeti tanácsban vagy esetleg az államok tanácsában viselt képviselői tisztségükről.

A kormánynak van elnöke, aki egyszersmind a konföderáció elnöke is. Ügy az elnököt, mint az al-elnököt a szövetséggyűlés a kormány tagjai közül egy évre választja.

A szövetségtanács munkája megoszlik a kormány 7 tagja között, akik különben közös megegyezéssel osztoznak a különböző minisztériumokon.

A kormány tagjainak joguk van a nemzeti tanács és az államok tanácsa által tárgyalt kérdésekben javaslatokat tenni, a vitában résztvenni, de csak a tanácskozási jog illeti meg őket, a szavazásban már részt nem vehetnek.

A kormány tagjai újraválaszthatók s *a gyakorlat szerint hosszú éveken át mint kitűnő szakemberek megtartják tisztségüket,* ellenére annak, hogy nem egyszer éles elvi különbség van közöttük vagy néhányuk és a törvényhozó hatalom pártjainak többsége

között. Nagyon gyakori, hogy a háromévenként ismétlődő választásokon *a kormány valamennyi tagja újra meg lesz választva* és tisztségében marad.

A kormány helyéről el nem mozdítható. Teljesen független a két házban levő többségi pártoktól. Tagjainak feladata, a végrehajtó hatalmi jogkörön kívül, akár saját kezdeményezésükre, akár a szövetséggyűlés valamelyik tanácsának sugalmazására, törvényjavaslatokat készíteni s azokat — szövetségtanácsi elfogadás után — tárgyalás végett a két ház elé terjeszteni. *A kormány ugyanis sohasem mása a többségi pártoknak s benne a pártok közötti megegyezés következtében, a legtöbb párt képviselőre talál.*

Az alkotmány által teremtett sajátos helyzet következtében nincs és nem is lehet harc a kormány és a törvényhozó hatalom között. Ha az egyik vagy mindkét tanács (ház) elveti a kormány által előterjesztett törvényjavaslatot, a kormány meghajlik a szövetséggyűlés akarata előtt s nem veti fel a bizalmi kérdést, amiért is *Svájcban nincs miniszterkrízis.*

A törvényhozó és a végrehajtó hatalom szervei éppen azért — lehet mondani — teljesen függetlenek egymástól s nem köti össze őket semmi olyan kötelék, amelynek megszakadása az egyik vagy másik életében változást, zavart idézhetne elő. Három évig mind a két hatalom úr a saját portáján. A szövetséggyűlés olyan törvényeket hozhat, amilyeneket az adott körülmények között éppen jónak lát s jogkörében, a referendum és a népközdeményezési jog intézményével, egyedül a nép és a kantonok korlátozhatják (*más államban ez a jog az államfőt illeti*); a szövetségtanács pedig a törvények értelmében zavartalanul kormányozhat, mivel helyéről 3 évig el

nem mozdítható. Az egyensúlyt közöttük csak egy közös cél: *a közérdek hathatós és minél jobb munkálása tartja fenn.*

Az egyes kantonok életében a törvényhozó és a végrehajtó hatalomnak egymáshoz való viszonya többé-kevésbé hasonlóképen van szabályozva az egyes kantonális alkotmányok szerint.

De eltér az angol parlamenti rendszertől az Észak-amerikai Egyesült Államok alkotmánya is, mely a parlamenti kormányzattól teljesen eltérően s a nyugodt kormányzás érdekében mereven alkalmazza az államhatalmak szétválasztásának az elvét. A törvényhozás, a végrehajtó hatalom és a bíróság ugyanis teljesen függetlenek egymástól. A törvényhozó hatalmat itt a kongresszus gyakorolja, amely képviselőházból és szenátusból áll. A képviselőház tagjait közvetlenül választják, a szenátus tagjainak választása csak közvetett választás útján történik. Törvényt a két ház egyetértelmű határozatával alkot.

A végrehajtó hatalmat az alkotmány az elnökre ruházta, akit a nép választ *közvetett* szavazás útján 4 évre. A minisztereket az elnök nevezi ki, *akik kizárólag az elnöknek felelősek. A képviselőház azoknak sem kinevezésére, sem pedig elbocsátására sem közvetlenül, sem közvetve befolyást nem gyakorolhat.*

Az Északamerikai Egyesült Államok alkotmányában tehát nagy gond fordítottatott arra, hogy a nagy tömegek könnyen változó szeszélyei az alkotmányos rendet és a kormányzás menetét ne veszélyeztessék.

A világháború előtti németbirodalmi kormány sem volt parlamentáris. Az 1871. évi németbirodalmi alkotmány ugyanis a végrehajtó hatalmat a császárnak ruházta.

között. Nagyon gyakori, hogy a háromévenként ismétlődő választásokon *a kormány valamennyi tagja újra meg lesz választva* és tisztségében marad.

A kormány helyéről el nem mozdítható. Teljesen független a két házban levő többségi pártoktól. Tagjainak feladata, a végrehajtó hatalmi jogkörön kívül, akár saját kezdeményezésükre, akár a szövetséggyűlés valamelyik tanácsának sugalmazására, törvényjavaslatokat készíteni s azokat — szövetségtanácsi elfogadás után — tárgyalás végett a két ház elé terjeszteni. *A kormány ugyanis sohasem mása a többségi pártoknak s benne a pártok közötti megegyezés következtében, a legtöbb párt képviselőre talál.*

Az alkotmány által teremtett sajátos helyzet következtében nincs és nem is lehet harc a kormány és a törvényhozó hatalom között. Ha az egyik vagy mindkét tanács (ház) elveti a kormány által előterjesztett törvényjavaslatot, a kormány meghajlik a szövetséggyűlés akarata előtt s nem veti fel a bizalmi kérdést, amiért is *Svájcban nincs miniszterkrízis.*

A törvényhozó és a végrehajtó hatalom szervei éppen azért — lehet mondani — teljesen függetlenek egymástól s nem köti össze őket semmi olyan kötelék, amelynek megszakadása az egyik vagy másik életében változást, zavart idézhetne elő. Három évig mind a két hatalom úr a saját portáján. A szövetséggyűlés olyan törvényeket hozhat, amilyeneket az adott körülmények között éppen jónak lát s jogkörében, a referendum és a népközdeményezési jog intézményével, egyedül a nép és a kantonok korlátozhatják (*más államban ez a jog az államfőt illeti*); a szövetségtanács pedig a törvények értelmében zavartalanul kormányozhat, mivel helyéről 3 évig el

nem mozdítható. Az egyensúlyt közöttük csak egy közös cél: *a közérdek hathatós és minél jobb munkálása tartja fenn.*

Az egyes kantonok életében a törvényhozó és a végrehajtó hatalomnak egymáshoz való viszonya többé-kevésbé hasonlóképen van szabályozva az egyes kantonális alkotmányok szerint.

De eltér az angol parlamenti rendszertől az Észak-amerikai Egyesült Államok alkotmánya is, mely a parlamenti kormányzattól teljesen eltérően s a nyugodt kormányzás érdekében mereven alkalmazza az államhatalmak szétválasztásának az elvét. A törvényhozás, a végrehajtó hatalom és a bíróság ugyanis teljesen függetlenek egymástól. A törvényhozó hatalmat itt a kongresszus gyakorolja, amely képviselőházból és szenátusból áll. A képviselőház tagjait közvetlenül választják, a szenátus tagjainak választása csak közvetett választás útján történik. Törvényt a két ház egyetértelmű határozatával alkot.

A végrehajtó hatalmat az alkotmány az elnökre ruházta, akit a nép választ *közvetett* szavazás útján 4 évre. A minisztereket az elnök nevezi ki, *akik kizárólag az elnöknek felelősek. A képviselőház azoknak sem kinevezésére, sem pedig elbocsátására sem közvetlenül, sem közvetve befolyást nem gyakorolhat.*

Az Északamerikai Egyesült Államok alkotmányában tehát nagy gond fordítottatott arra, hogy a nagy tömegek könnyen változó szeszélyei az alkotmányos rendet és a kormányzás menetét ne veszélyeztessék.

A világháború előtti németbirodalmi kormány sem volt parlamentáris. Az 1871. évi németbirodalmi alkotmány ugyanis a végrehajtó hatalmat a császárnak ruházta.

illetőleg a szövetséges német fejedelmek kiküldötteiből alakított *birodalmi tanácsra* ruházta, amelyre a birodalmi gyűlésnek, vagyis a népképviseletnek befolyását nagyon szűk körre korlátozta. A német-birodalmi kormányt ezért, az általános választójog dacára, a tömegek változó hangulata nem befolyásolta. A birodalmi gyűlés megbuktathatta ugyan a kancellárt, de nem a többi birodalmi minisztert, akik a birodalmi gyűlésnek nem voltak felelősek.

HARMADIK RÉSZ.

**VISSZA
AZ ŐSI ALKOTMÁNYHOZ!**

I.

Az ősi kormányzat kiépítése és a nagy-magyar politika útja.

A parlamentáris kormányzati rendszer bevezetése előtt (1848:111. t.-c.) — mint láttuk — az államfőt is kötelező jogszabályok alkotása a királyt és az országgyűlést együttesen illették. A törvényhozó hatalom tehát ősi alkotmányunk szellemében megosztott hatalom volt a koronás király és a nemzet (országgyűlés) között. A végrehajtó hatalom azonban a király kezében összpontosult s azt — a hadügy és külügy kivételével — a magyar udvari kancellária, a kir. helytartótanács, a m. kir. kamara, illetőleg a központi kormányzat és törvénykezés egyes közegei: a nádor, az országbíró, a kancellár, a tárnokmester és a bán útján gyakorolta. *Ez a kormányzati rendszer nem volt abszolutisztikus*, de közel állott az alkotmányos kormányzati rendszerhez.

Tökéletlensége a végrehajtó hatalom tekintetében nyilatkozott meg. A két államhatalomnak, nevezetesen az államfő és az országgyűlés jogkörének a végrehajtó hatalom tekintetében fennállott merev elválasztása ugyanis állandó összeütközést váltott ki a végrehajtó hatalmat gyakorló államfő és az országgyűlés között. *Miért? Azért, mert az országgyűlés vétót nem*

emelhetett a kormányzati szervek, közegek működése ellen, azokat törvénytelen eljárásuk miatt felelősségre nem vonhatta s a költségvetés összeállítására, sem pedig az utalványozás ellenőrzésére befolyást nem gyakorolhatott. Vagyis a végrehajtó hatalom, jobban mondva a kormány felelőssége csak az államfő, de nem egyúttal a törvényhozás irányában jutott elismerésre. A helyes alkotmányjogi fejlődésnek az alapja s az országgyűlésnek a végrehajtó hatalom gyakorlására való befolyása azonban már annyiban adva volt, *hogy a nádort, aki többek között a végrehajtó hatalom egyik főszervének, a kir. helytartótanácsnak elnöke is volt, a király által a rendek (országgyűlés) sorából kijelölt négy egyén közül az országgyűlés választotta.* (1608 k. e. III. t.-c.)

A magyar kormányzati rendszer kiépítésénél tehát ide kell visszamenni s a parlamentáris kormányzat elejtésével, illetőleg az 1848:111. t.-c. hatályon kívül helyezésével a régi alapokon kell felépíteni azt a kormányzati rendszert, amely a nemzet lelkiségének, céljainak és az ország speciális viszonyainak legjobban megfelel. Nevezetesen:

1. A népképviseleti alapon ötévenként titkosan választandó képviselőház (az egyetemi választókerületekben a szavazás nyílt) s a kiterjesztett jogkörű felsőház hatáskörét a törvényhozásban való részvételre, a költségvetési és zárszámadási jogra, általában a kormány működésének ellenőrzésére, a törvénykezdeményezésre s *a miniszterek szigorú jogi felelősségre vonására, végül pedig a nádorválasztásra kell korlátozni.*

2. A végrehajtó hatalom feje és birtokosa továbbra is a király (jelenleg a kormányzó), aki ezt a hatalmát

a törvények értelmében *a nádori kormány* (minisztérium) útján gyakorolja s rendeletei, határozatai és kinevezései csak a nádor vagy miniszteri ellenjegyzés mellett érvényesek.

3. A nádort az államfő által az országgyűlés tagjai közül kijelölt négy egyén közül háromévenként az országgyűlés (a képviselőház és a felsőház együttes ülése) általános szótöbbséggel választja. (1608 k. e. III. t.-c.) *A jelölés előtt a két ház elnöke s a politikai pártok vezérei az államfő által meghallgatandók. A nádor egy ízben újra választható.* (A kormányzót jelenleg megilletné a nádorjelölés joga, mert a kormányzót a királyi hatalom gyakorlása általában megilleti, azon jogok kivételével, amelyeket az 1920:1. és XVII. t.-c. kifejezetten megjelöl.)

4. A szakminisztereket (kívánatos lenne ezek elnevezése tekintetében az ősi alkotmánynak főtisztseit figyelembe venni) lehetőleg az országgyűlés tagjai közül a nádor hozza javaslatba s az államfő nevezi ki s menti fel a nádor ellenjegyzése mellett.

5. A nádor az országgyűléssel szemben csak jogi felelősséggel tartozik. A jogi felelősségének megállapítása nélkül, megválasztásának tartama alatt, el nem mozdítható.

6. A szakminiszterek az államfővel szemben *politikai felelősséggel is tartoznak, az országgyűléssel szemben azonban csak jogi felelősséggel. Az országgyűlési tagságukról, ha ilyennel bírnak, lemondani tartoznak;* mindkét házban azonban tanácskozási joggal bírnak, felszólalhatnak s kívánatra felszólalni tartoznak. (Például interpellációs válaszként.)

7. A miniszterek jogi felelőssége úgy az ország törvényeinek alkalmazása, mint pénzének és vagyona-

nak kezelése tekintetében, valamint a jogi felelősségre vonásuknak módja és az eljáró bírói fórum szigorúan körülírandók.

8. Minthogy a törvényelőkészítés tényleges munkája ma már tulajdonképpen nem az országgyűlés kebelében folyik, mert hiszen az szükséges szakismerteket feltételez, hanem az egyes minisztériumok törvényelőkészítő osztályaiban, az 1848:111. t.-c. által is már szervezni rendelt *államtanács* az igazságügy-miniszter (országbíró) elnöklete alatt felállítandó. Az államtanács nemcsak a törvénytervezetek szakszerű előkészítésének s a ma már jóformán áttekinthetetlen jogszabálytömeg fokozatos rendezésének előkészítő feladatát látná el, de a nádori kormánynak minden szakkérdésben állandó tanácsadó szerve is lenne.

Az országgyűlés jogkörének a törvényalkotásban való részvételre, a nádorválasztásra, a kormány működésének ellenőrzésére, a költségvetési és zárszámadási jogra, valamint a miniszterek jogi felelősségre vonására való korlátozása nem jelenti a valóságban az országgyűlés jogainak megnyirbálását, mert jogai közül csak *a miniszterek politikai felelősségre vonásának* jogát vesszük el, amely jog különben nemcsak az országnak, *de magának az országgyűlés tekintélyének is annyit ártott.* Ezáltal visszaadjuk az országgyűlést igazi hivatásának: a jó törvényhozásnak s egyben biztosítjuk a szakszerű kormányzás lehetőségét is.

Ezzel nemcsak a törvényhozás nyer, de nyer különösen az ország. Miért? Először is lehetővé válik az országgyűlés képviselőházának *becsületos titkos választójog alapján* való megválasztása s ezáltal az ország kívánalmainak őszinte megnyilatkozása; meg-

szűnnek továbbá a főképen választási visszaéléseken alapuló, a mindenáron való kormánybuktatásra törekvő éles pártharcok s azok a jelenségek (pártegyeduralom, pártzétforgácsolódás miatti nehéz kormányzás, a kormányzati, illetőleg pártkorrupciónak és a közigazgatás politikai felhasználásának lehetősége stb.), amelyek — mint tudjuk — az egészségtelen parlamentáris kormányzati rendszernek szükségképeni kísérő tünetei. Lehetővé válik ellenben a törvényhozásban való nyugodt részvétel (mindkét ház utasíthatja a kormányt törvényjavaslatok beterjesztésére), továbbá a pártoktól független kormány tényeinek szakszerű bírálata és ellenőrzése.

A miniszterelnöki tisztség helyett *az ősi és a magyar lélekhez forrt nádori tisztségnek teljes fényében való visszaállítását* elsősorban indokolja az a körülmény, hogy úgy a Szent István létesítette államszervezet, mint a szent korona államszervezet korában a királyi főtiszték között a nádor foglalta el az első helyet (ma a miniszterelnök) s tisztsége lassan-lassan országos tisztséggé, köztisztséggé fejlődött, ami által a nádor a szent korona első tisztviselőjévé lett. Tisztségének jelentőségét különben már II. Endre 1222. évi Aranybullája is megállapítja.

Az 1848. évi törvényhozás a nádori tisztséget meghagyta, de annak hatáskörét a felelős kormányzat elveivel összhangba hozni nem tudta. S ahelyett, hogy a nádori kormányzatot a kir. helytartótanácsból, az udvari kancelláriából és a kir. kamarából a kor követelményeinek megfelelően kiépítette volna, a parlamentáris kormányzati rendszert vezette be s ezáltal az ősi nádori intézményt (a király halálának, kiskorú-

ságának, távollétének eseteitől eltekintve) életképtelenné tette.

De indokolja emellett a nádori tisztség rendezését és betöltését az a körülmény is, hogy *ezzel az államfő helyettesének kérdése*, amely az államfő halála, kiskorúsága stb. esetén természetsszerűleg felmerül, közmegnyugvásra megoldást nyerhet.

A nádornak az államfő által kijelölt négy egyén közül — háromévenként — az országgyűlés által való választása pedig visszavezet az 1848 előtti ősi nádori kormányzat tökéletlen formájához s nemcsak azt biztosítja, hogy *országos tekintélynek örvendő s pártokon felül álló egyén* bizassék meg az állami főhatalmi szervek (államfő, országgyűlés) egyező akaratával az országlás vezetésével, de biztosítja ezáltal azt is, hogy a mai viszonyok között különösen fontos szakminiszteri tárcák, vagyis az országos igazgatási ágak vezetése pártkülönbség nélkül, oly férfiakra bizassék, akik a kérdéses ügyágazatban az ország nehéz kormányzatát vezetni a leghivatottabbak. A választott nádor az egyes tárcák betöltésénél, ha az ország érdekében azt jónak és szükségesnek látja, az államfőnek előterjesztést tehet nemcsak egyes országgyűlési pártok képviselőinek, de olyan kívülálló szakférfiak miniszteri kinevezésére is, akiknek munkásságát, szaktudását az ország az országlásban nem nélkülözheti. Hiszen az eltorzult parlamentáris kormányzati rendszerünk mellett is azt látjuk, hogy a mindenkori kormányelnök igen gyakran nem pártjának parlamenti tagjait, de külső kapacitásokat hoz az egyes tárcákra javaslatba, mert parlamenti pártja nem rendelkezik megfelelő szakerőkkel. *Ez az ősi magyar alkotmányos kormányzati rendszer, amely nem pártkormányzaton*

épül fel, nem zárja ki az ellenzéki, illetőleg a különböző parlamenti pártok vezéreinek, kiválóbb erőinek miniszteri kinevezését sem, akik közül igen gyakran nem egy országos tekintély és érték kénytelen évtizedeken keresztül az ellenzékiiség keserű kenyerét enni, anélkül, hogy a nálunk divatos parlamentáris kormányzati rendszer mellett komoly reménye lehetne a kormánynélkülségre vagy legalább is egy miniszteri székre.

Az országgyűlés egészséges befolyása a kormányzatra ennek ellenére megmarad, sőt mondhatjuk, fokozódik. Igaz ugyan, hogy a nádort, akit az országgyűlés az államfővel egyetértésben választ és a minisztereket politikailag felelősségre nem vonhatja, de azoknak tényeit szabadon bírálhatja, költségvetési és számadási jogát gyakorolhatja, a minisztereket pedig törvénytelen eljárásuk miatt bármikor jogi felelősségre vonhatja és az eljárást ellenük megindíthatja. Ma is fennáll ugyan a miniszterek jogi felelőssége, *de a nálunk divatozó parlamenti kormányzati rendszer mellett merő fantázia az egyes miniszterek vagy a kormány vád alá helyezését indítványozni akár költségvetési előirányzat nélküli hitelek nem egyszer szertelen igénybevétele, akár más alkotmányos rendelkezések megszegése miatt.* Még ha a felsőházban meg is lenne a hajlandóság valamelyik miniszter elítélésére (a miniszterek jogi felelőssége esetében a bíraskodás joga jelenleg a felsőház tagjaiból alakult bíróságot illeti), nem kerül abba a helyzetbe, hogy ítéletet mondhasson, mert ennek az az első feltétele, hogy a képviselőház a minisztert vád alá helyezze. Már pedig ez nálunk 1848 óta egyszer sem fordult elő, mivel e kérdések pártpolitikai szempontok sze-

rint bíráltnak el. A többségi párt ugyanis saját miniszterét, ha el is ejti, vád alá nem helyezi s megelégszik a miniszter megbuktatásával. (A vád alá helyezést jelenleg a képviselőház általános szótöbbséggel rendeli el.) Éppen ezért az ellenzék boldog lehet, ha egy-egy tárcára nézve a politikai felelősség konzekvenciáit néha-néha kiverekedheti.

Ez az állapot nem kielégítő s hovatovább a miniszteri felelősség intézményének — mint Tomcsányi Móric mondja — illuzóriussá tételéhez vezet, pedig ezen intézmény nagy fontossága elvitathatatlan, mert az állam egész anyagi és erkölcsi léte, továbbá polgárainak le egzisztenciálisabb érdekei a miniszterek működésétől, kötelességérzetétől függenek.

A miniszterek függetlenségének fokozott védelme és biztosítása érdekében kívánatos, hogy *azok az országgyűlésen tagsággal ne bírjanak*, ha pedig kinevezésük alkalmával ilyennel bírnak, arról lemondjanak. Ez nemcsak hathatós biztosíték az ellen a nálunk veszedelmesen elharapódzott betegség ellen, hogy a törvényhozók, egyszersmint mint közbenjárók a miniszterek és minisztériumok állandó látogatói és háborgatói legyenek, de egyben megadja a minisztereknek a teljes függetlenséget olyan zaklató kérelmekkel szemben, amelyeket ma pártpolitikai okokból nem egyszer teljesíteni kénytelenek.

A szakminiszterek működésének kizárólagos politikai bírója az államfő, aki azokat a nádor előterjesztésére nevezi ki s *időre való tekintet nélkül* — a nádor ellenjegyzése mellett — *bármikor fel is mentheti*. A miniszter helyes vagy helytelen működéséről, a miniszter tevékenységéből és az *országgyűlés magatartásából* az államfő mindig tudomást szerezhet. A par-

lamentáris kormányzati rendszernél az egyes miniszterek felmentése nem egyszer nehézségbe ütközik, hiszen nem egyszer tanúi lehetünk annak, hogy egyes miniszterek a közhangulat ellenére, de éppen a párt-szemponatok féltékeny megóvása miatt, megtartják tárcáikat.

Minthogy sem a nádor, sem pedig az egyes miniszterek politikai felelősséggel az országgyűléssel szemben nem tartoznak, azoknak jogi felelőssége az országgyűléssel szemben pontosan és szigorúan körülírandó. Az 1848:111. t.-c.-ben szabályozott alkotmányjogi felelősség pedig többek között olymódon módosítandó, hogy a vádalahelyezés ne csak a képviselőházat, de a felsőházat is megillessen és hogy a felelőség kérdésének bírói eldöntése egy külön szervezendő alkotmányvédelmi legfelsőbb bíróságra bízassék.

A nádor jogi felelőssége, a minisztereknek pedig az államfővel szemben fennálló politikai, az országgyűléssel szemben fennálló jogi felelőssége, az országgyűlés egyéb jogain felül, elég biztosíték arra, hogy a miniszterek a közérdeknek megfelelően vigyék a gondozásukra bízott tárcák ügyeit.

A jó kormányzat és közigazgatás feltételei azonban nemcsak a kormányzati szerveknek szilárd alapokra való helyezése és megfelelő szakerőknek az országzás művészetében való szerepeltetése, hanem a jó és célirányos jogalkotás is. Az utolsó évtizedekben nálunk valósággal divatos betegséggé fejlődött a törvények, novellák tömeges alkotása és a törvényes felhatalmazás alapján való rendeletgyártás. Ez a magyarázata azután annak, hogy a lehet mondani gőzerővel gyártott s utólag agyondrótózt és foltozott jogsza-

bálylabirintusban még szakember is csak a legnagyobb művészettel képes eligazodni.

A jó kormányzat feladata éppen ezért az is, hogy a jogszabályok labirintusában rend, rendszer és áttekinthetőség teremtsék s a törvényhozás elé nem pár nap vagy pár hét alatt készített, de megfontolt törvényjavaslat terjesztessék. E cél legkönnyebben úgy lenne elérhető, ha a minisztériumok törvényelőkészítő osztályainak, illetőleg szakerőinek bevonásával már az 1848:111. t.-c. 19. §-ában felállítani rendelt államtanács megszerveztetnék. Ennek feladata lenne nemcsak egyes gazdasági, szociális stb. kérdések szabályozása tekintetében, továbbá a törvényjavaslatok, a kormány és az egyes miniszterek által kiadandó fontosabb rendeletek tekintetében szakvéleményt nyilvánítani, de a kodifikáció nehéz munkáját is megkezdeni és az erre vonatkozó javaslatokat fokozatosan az illetékes miniszter útján a törvényhozás elé terjeszteni. Elég itt hivatkoznunk Franciaországban működő s minden vonatkozásban nagy tekintélynek örvendő conseil d'État-ra, amely amellet, hogy a felsőfokú közigazgatási bíraskodás funkcióját is betölti, a mindenkori kormányzatnak egyik legfontosabb tanácsadó szerve úgy a kormányzat, mint a közigazgatás ágazataiban. Nemcsak bírói, de véleményadó testület is, amelyet számos esetben a kormány köteles, más esetben tetszése szerint meghallgathat.

Ezek azok az irányelvek, amelyeknek alapján kívánatos kormányzati rendszerünknek az ősi alkotmányunk szellemében való átépítése és egyben magyar lélektől idegen, meg nem értett s nálunk annyi bajt okozó parlamentáris kormányzati rendszernek a magyar alkotmányból való kiközösítése. Szükséges és

kívánatos ez nemcsak a csonkaország becsületes kormányzásához és a nemzet égető szükségleteit kielégíteni képes törvényhozáshoz, de a lelkekben élő nagy-magyar politika inaugurálásához is, amely célkitűzéseiben és feladataiban a Kárpátok pereméig kell hogy tekintsen, megértve és figyelembevéve az ott élő többi népek vágyait és kívánságait is.

El tehát a parlamentáris kormányzati rendszerrel, amely egyfajú nemzeteknél, mint például az olaszoknál, németeknél, franciáknál is súlyos bajokat, diktatúrákat teremtett, nálunk pedig már két összeomlást eredményezett. Térjünk vissza a kor követelményeinek megfelelően kiépítendő, ősi kormányzati rendszerünkhöz: *az alkotmányos monarchia kormányzatához* s adjunk szilárd alapot úgy a jelen, mint a jövő nagy-magyar politikájához.

II.

A kormányzói és a felsőházi jogkör csonkaságának felszámolásáé

Az 1790/91:XII. t.-c. klasszikusan mondja: „A törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon a törvényesen megkoronázott királyt és az országgyűlésre törvényesen összesereglett karokat és rendeket közösen illeti meg s másként nem gyakorolható.”

1918 novemberében azonban az ősi magyar alkotmánynak ez az alapelve s az azon nyugvó intézmények működése kikapcsoltatott a magyar állam alkotmányos életéből s ezzel az állami akaratképzés törvényes módja megakadt. A koronás király ugyanis a forradalmi események következtében az állami ügyekben való részvételtől visszavonult, a képviselőház önmagát jogellenesen feloszlottnak nyilvánította, az országgyűlés másik háza, a főrendiház pedig, a fentiekre való tekintettel, tanácskozáseit berekesztette. A jogrenddel való kapcsolat, *a jogfolytonosság* ennél fogva megszakadt s ennek fontosságait 1919 végén, *kül- és belpolitikai okok miatt*, sem a király, sem pedig a régi országgyűlés fel nem vehette. Az 1919. augusztus 6-án alakult ideiglenes kormány — mint láttuk — éppen ezért az állami hata-

lom ősforrásához, a nemzethez fordult, hogy szuverenitásának és akaratának képviselőjére s gyakorlására nemzetgyűlést válasszon.

Úgy az első, mint a második nemzetgyűlés az országot ért súlyos megrázkódtatások következtében életrehívott átmeneti jellegű, kiegészítő intézmény volt, amelynek egyik fő feladatát az képezte, hogy az alkotmányválságot megszüntesse s az alkotmányos életet a jogrend szellemében helyreállítsa.

Az első nemzetgyűlés, mely az 1920:1. t.-c.-ben „a magyar állami szuverenitás törvényes képviselőjének nyilvánítja magát”, a királyi hatalom gyakorlásának, valamint a főrendiház működésének szünetelése következtében, a törvényhozó hatalom *egyedüli* letéteményesévé vált. Az államfői teendők ideiglenes ellátására azonban, *korlátozott királyhelyettesi hatáskörben*, kormányzót választott. (1920: II. t.-c.)

Az első nemzetgyűlés a jogfolytonosság helyreállítása tekintetében semmit sem tett s csak az 1922-ben összeült második nemzetgyűlés, amely magát az első folytatásának tekintette, tett lépéseket az alkotmányos jogrend tényleges helyreállítása érdekében. Az országgyűlési képviselőválasztásokról szóló 1925: XXVI. t.-c., valamint a felsőházzal szóló 1926: XXII. t.-c. megalkotásával s ezeknek életbeléptetésével ugyanis átadta helyét az ősi magyar alkotmánynak megfelelő kétkamarás országgyűlésnek. Bár ez kétségtelenül jelentős lépés volt a jogrend restituálása érdekében, *a jogfolytonosság kérdése azonban a jelenlegi alkotmányos berendezések keretében még mindig erősen sánta és beteg*. Nemcsak azért, mert az országnak még nincs koronás királya, de *főképen azért*, mert a korlátozott királyhelyettesi hatáskörben

választott államfő, valamint a főrendiház örökébe lépő *felsőház csak erősen megcsonkított jogkörrel* vehet részt a törvényhozásban; továbbá, mert a jelenlegi jogrend az állami akaratképzés főszerzévé, lehet mondani kizárólagos tényezőjévé a képviselőházat, illetőleg a nyílt szavazással összekapcsolt parlamentáris kormányzati rendszer alapján országgló többségi pártot teszi.

Ez a jogállapot pedig veszedelmes. Veszedelmes, mert egyrészt lehetőséget nyújt arra, hogy bármelyik hatalomra jutó párt alkotmányos formák köpenyében diktatórikusán jogot alkothasson és egyben kormányozhasson, másrészt pedig kizárja annak lehetőségét, hogy az államfő és a felsőház, mint a magyar törvényhozásnak ősi alkotmányunk értelmében a képviselőházzal teljesen egyenrangú tényezői, üdvös tevékenységüket a jogalkotás munkájában, nem mint jogilag bármikor félretolható államhatalmi tényezők, de ősi alkotmányunknak megfelelő teljes súlyú és tekintélyű államhatalmak végezhessek.

Lássuk, hogy miért.

Az első nemzetgyűlés, az 1920:1. t.-c. értelmében, az államfői teendők ideiglenes ellátására, korlátozott királyhelyettesi hatáskörben, nagybányai Horthy Miklóst, a nemzeti hadsereg fővezérét Magyarország kormányzójává választotta. A kormányzó jogkörét az 1920:1. t.-c. állapítja meg s azt az 1920:XVII. t.-c., majd az 1933:XXIII. t.-c. több vonatkozásban kiterjeszti. Az 1920:XXII. t.-c. 48. §. pedig a kormányzó választásának mikéntjéről intézkedik arra az esetre, ha a kormányzói méltóság az államfői hatalom gyakorlásának végleges rendezése előtt üresednék meg.

E törvények értelmében Magyarország kormányzóját, aki különben a végrehajtó hatalmat az országgyűlésnek felelős miniszterium által gyakorolja, *a törvényszentesítés joga meg nem illeti*. Az országgyűlés alkotta törvényeket ugyanis legkésőbb *hatvan nap alatt* kihirdetési záradékkal és aláírással ellátni tartozik; de a kihirdetés elrendelése előtt — indokainak közlésével — a törvényt újabb megfontolás végett *egy ízben* visszaküldheti az országgyűléshez. Ha az így visszaküldött törvényt az országgyűlés változatlanul fenntartja, a kormányzó azt *tizenöt nap alatt* kihirdetni köteles. *Az államformának és az államfő személyének kérdésében országgyűlésileg alkotott törvényekre nézve a kormányzó nem élhet a visszaküldés jogával.*

Ha a kormányzó az említett 60 nap alatt feloszlatta az országgyűlést, akár mert a törvényt a képviselőház a felsőház hozzájárulása nélkül terjesztette a kormányzó elé, akár más indokból, a még ki nem hirdetett törvényt újabb megfontolás végett az újonnan összehívott országgyűlésnek küldi vissza, az összeüléstől számított 15 napon belül.

Ezen törvényes rendelkezésekből láthatjuk, hogy a kormányzó, annak ellenére, hogy törvénykezdeményezési joga van, *a törvényhozó hatalomnak volta-képen nem részese*. Nem illeti meg ugyanis a törvények szentesítési joga, ami által a törvényhozó hatalom az ősi jogrend szerint megosztott hatalommá válik az államfő és az országgyűlés között. Ez különben megfelel annak a magyar közjogi elvnek, hogy törvényt csak a koronás király szentesíthet. A kormányzó akaratával ugyanis csak elodázhajta, de meg

nem akadályozhatja az országgyűlés határozata értelmében létrejött törvény kihirdetését és életbelépését.

Minthogy az államfő az államhatalmak egyik legfontosabb tényezője, aki pártokon felülállva az ország helyes törvényhozásának és kormányzásának a magyar közjog szerint legfőbb öre is, kívánatosnak látszik, éppen a jó törvényhozás és kormányzás, valamint az államhatalmak közötti egyensúly helyreállítása érdekében, hogy a kormányzó jogköre e tekintetben megfelelő szabályozást nyerjen s ennél a magyar közjog és alkotmánytörténet egyes intézményei (gyámkormányzóság) figyelembe vétessenek, vagy legalább is az 1920:l. és XVII. t.-c. oda módosíttassák, hogy a kormányzó az országgyűlés alkotta törvényeket nem 60 nap alatt, *de két éven belül kihirdetési záradékkal és aláírással ellátni tartozik s azokat ezen határidőn belül három ízben megfontolás végett az országgyűléshez visszaküldheti.*

Ilyen értelmű rendelkezés addig is, míg a koronás király az államfői hatalom gyakorlását újból meg nem kezdheti, nemcsak az országgyűlést s annak pártjait készítené komolyabb és megfontoltabb jogalkotásra, de az ideiglenes államfői hatalom súlyát, tekintélyét is erősen gyarapítaná.

Ugyancsak indokolatlan s ősi alkotmányunkkal szöges ellentétben áll az országgyűlés főrendiháza helyébe lépő s az 1926:XXII. t.-c. által a képviselőház „mellé” szervezett felsőház jogkörének megcsonkítása is. Ez annál is inkább sérti az ősi törvényhozás jogrendjét, mert a magyar országgyűlés felsőházának összetétele, szemben a népképviselési alapon szervezett képviselőházzal, nemcsak az 1929:XXX. t.-c. által újjászervezett törvényhatóságoknak, de az országos jelentőségű

érdekképviselői szervezeteknek, intézményeknek és foglalkozási ágaknak, a tudománynak, művészetnek stb. színe-virágát foglalja magában, ami parancsolólag megköveteli, hogy a felsőház a magyar jogalkotásban, mint a nemzet képviselőjének s szuverenitásának egyik fontos tényezője — ősi alkotmányunk szellemének megfelelő jogkörrel — a régi és méltó helyét újból elfoglalja.

Ezt a törekvést lehetetlen elgáncsolni olyan neves érvekkel, hogy a második kamara nem felel meg a modern idők demokratikus vagy esetleg „diktatórikus” követelményeinek, azt nem a nép választja s akadálya a gyors törvényhozásnak és a kormány munkájának. Ezek komolytalan érvelések, mert ma éppen azt láthatjuk, hogy a népképviselői alapon nyugvó s szellemi színvonal tekintetében lesüllyedt képviselőházakat érdekképviselői és rendi alapon (például Olaszország és Ausztria) próbálják korrigálni és gyógyítani s ezáltal a törvényhozásnak komolyabb, megfontoltabb szintet biztosítani. De amint a kizárólagosan rendi vagy érdekképviselői alapon szervezett kétkamarás törvényhozás nem hoz s nem is hozhat kielégítő, megnyugtató megoldást a jogalkotásban és a nemzet életében, éppen úgy az egyoldalúan s kizárólag népképviselői alapon szervezett kéttáblás vagy csak egytáblás rendszer is sok bajnak lehet okozója. *A kettő azonban mérséklőleg hat, az egyik a másiknak túlzó irányait visszاسzorítja, lenyesi, mérsékli s ezáltal a nemzet érdekeinek, akarátának, komolyabb, jobb és megfontoltabb kifejezést ad.*

Nálunk a felsőház intézménye nem új találmány, de az ezeréves történelmi idők szükségszerű terméke s ősi intézménye. Az Anjou-királyok alatt kialakult s

törvényhozás tekintetében jelentőséggel bírt *nagyobb királyi tanácsból* fejlődik ki a Habsburgok alatt. Valóságos jogi formát akkor nyer, amikor az 1608 k. u. I. t.-c. alapján, amely a megyei követküldés intézményének életbeléptetése által a köznemeseknek az országgyűlésen való személyes megjelenési jogát nemcsak tényleg, de jogilag is megszüntette, az egyházi és világi főurak, az alkotmány szempontjából, kiválnak a köznemesek sorából. Ezáltal egy külön rend keletkezik, amelynek közjogi ismérve, hogy tagjai, egyéni joguknál fogva, személyesen vesznek részt a törvényhozó hatalom gyakorlásában.

Az örökös főnemesség jogi kialakulásával kapcsolatba ment azután végbe az országgyűlésnek két külön tanácskozó és határozó testületre: a felső- és alsótáblára szakadása. A felsőtábla tagjai voltak a nádor elnöklete alatt a személyes megjelenés jogával bíró egyházi és világi főurak, mégpedig a kath. és görögkeleti egyházak főpapjai, valamint *az ország igazi bárói* (a nagyobb és kisebb zászlósurak) és a nemes tanácsosok méltóságuknál, a nagykorú hercegek, grófok és bárók születésüknél fogva.

A főrendiháznak az 1608 k. u. I. t.-c.-ben megállapított szervezete, kisebb módosításoktól eltekintve, 1885-ig változatlan maradt. Csak az 1885:VII. t.-c. szervezte újjá a főrendiházat, úgy azonban, hogy e tábla főrendi jellege megmaradt. Kimaradtak a kormánnyal függő viszonyban levő főispánok, a címzetes püspökök és azok az örökös jogú főrendek, akiknek az ország területén bírt földbirtokuk után fizetett évi egyenes állami adója a 3000 forintot nem érte el, de

egyben új tagjai lettek a törvényben felsorolt méltóságok, bírói állások és egyházi méltóságok viselői, valamint a király által élethosszigan kinevezett személyek.

A második nemzetgyűlés által alkotott 1926:XXII. t.-c. a főrendiház eddigi *főrendi* jellegét megszüntette, mégis szervezetében egy olyan új felsőházat alkotott, amely, bár a ház tagságának főjogcíméül a választást állapítja meg, a főrendiház hagyományait is figyelembe veszi s azt a demokratikus fejlődés követelményeivel összeegyeztetni törekszik. A törvény rendelkezései értelmében ugyanis a királyi család Magyarországon lakó s bizonyos vagyoni cenzust felmutató férfitagjai kívül tagjai a felsőháznak:

I. Méltóságuk vagy hivataluk viselése alapján s tartama alatt: az ország zászlósai; a két koronaőr; a m. kir. Kúria és a m. kir. Közigazgatási Bíróság elnöke és másodelnöke; a Budapesti ítélőtábla elnöke; a koronaügyész; a m. kir. honvédség főparancsnoka; a Magyar Nemzeti Bank és az OTI elnöke; továbbá a vallásfelekezeteknek (latin és görög szertartású róm. katolikus, református, ágostai evangélikus, unitárius, görögkeleti egyháznak és az izraelita felekezetnek) a törvényben felsorolt egyháznagyjai (33).

II. Választás alapján:

1. Az örökösjogú főrendiházi tagság jogával felruházott hercegi, grófi és bárói családoknak, a törvényben meghatározott feltételek esetén, felsőházi tagok választására jogosult tagjai által maguk közül választott 38 tag. (Ez a szám mindig a vármegyei és városi törvényhatóságok által választott felsőházi tagok számához igazodik, illetőleg annak felét teszi.)

2. A vármegyei és városi törvényhatóságok közgyűlése által választott tagok. (Ezek száma jelenleg 76.)

3. A mezőgazdaságnak, az iparnak és a kereskedelemnek, a tudománynak, a művészetnek és a közművelődésnek, vagyis a különböző élethivatásoknak a törvényben meghatározott országos szervezetei és intézetei által választott tagok. (Így többek között választanak: az Országos Mezőgazdasági Kamara 6 tagot, a kereskedelmi és iparkamarák 6 tagot, az ügyvédi kamarák összesen 2 tagot, a Magyar Tudományos Akadémia 3 tagot, a Pázmány Péter Tudomány Egyetem mindegyik kara 1—1 tagot, a Budapesti Áru- és Értéktőzsde 1 tagot; de képviseletet nyernek ott az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége, a Vitézi Szék stb. is.)

///. *Kinevezés alapján* tagjai a felsőháznak azok, akiket az államfő kiválóan érdemes polgárok közül a minisztérium felterjesztésére élethossziglan vagy a hiányzó tagok pótlása végett az előírt időre felsőházi tagul kinevez. Az élethossziglan kinevezett tagok száma azonban 40-et meg nem haladhat.

Láthatjuk, hogy az új törvény által a *felsőház súlypontja a főrendi elemekről a választott elemekre toltott át*, melyek között számban a törvényhatóságok választottjai (76), mint a vármegyék és városok követői kerültek előtérbe. De emellett az érdekképviseleti elv és gondolat is széles körben és mértékben érvényesül a felsőház szervezetében s ezt a világháború utáni törvényhozásokban talán elsőnek Magyarország értékesítette. Ha akad is az összetételben még igazítani, pótolni való, ez azonban nem rontja és

csökkenti, nem is csökkentheti felsőházunknak szerencsés szervezeti összeállítása és működése folytán *nyert országos tekintélyét és tiszteletét*, amely ma — úgy a jó törvényhozás és kormányzás, mint a jogfolytonosság helyreállításának indokával — *joggal követelheti jogkörének csorbítatlan visszaállítását.* (A felsőház tagjainak összlétszáma 253. Ezidőszerint azonban tényleg csak 244 tagja van. A zászlói méltóságok ugyanis nincsenek betöltve.)

Bár a felsőházi törvény 30. §-ában azt mondja, hogy a felsőház jogköre ugyanaz, mint a főrendiházé volt, ez a megállapítás semmiesetre sem fogadható el, mert a törvény amellet, hogy a törvénykezdeményezés jogát a felsőháznak is megadja (a korábbi gyakorlat szerint ez a képviselőházat illette), a felsőház jogkörét a törvényhozás munkájában lényegesen megszüktette s a képviselőházzal szemben háttérbe szorította.

Ez a megszorítás elsősorban a költségvetési jog terén jelentkezik, mert az 1926:XXII. t.-c. 30. §-a azt rendeli, hogy az állami költségvetést a képviselőház állapítja meg, a felsőház azon (nevezetesen annak számszerű tételein) nem módosíthat; vagy egészen elfogadja, vagy egészen visszautasítja a költségvetési törvényjavaslatot.

Nagyobb jelentőségű az a megszorítás, amely szerint *az országgyűlés mindkét háza a másik ház által hozzáküldött törvényjavaslat tárgyában a javaslat hozzáérkezésétől számított hat hónapon belül köteles határozatot hozni.* Ha a hozzáérkezett törvényjavaslatot az illető ház elveti vagy változtatással küldi vissza a másik házhoz s ez a változtatást, illetőleg visszautasítást nem fogadja el, az ellentét kiegyenlí-

tését együttes ülésben kísérik meg a két háznak azok a bizottságai, amelyek a javaslat tárgyalását előkészítették. E bizottságok a megoldásra nézve jelentést tesznek a két háznak s azok a jelentést külön-külön tárgyalják. *Ha a két ház közötti ellentétet a kiegyenlítő eljárás megismétlésével sem sikerül megszüntetni, vagy ha a felsőház az említett hathónapi határidőt nem tartja meg, a képviselőház a törvényjavaslatot, az első elfogadást követő ülészakban, az általa megállapított szövegben, a felsőház hozzájárulása nélkül, az államfő elé terjeszti.*

A felsőház a hozzáérkezéstől számított egy hónapon belül köteles határozni a költségvetési és minden egyéb, kizárólag pénzügyi felhatalmazást tartalmazó törvényjavaslat tárgyában. Az idevonatkozó ellentétek kiegyenlítését, valamint az egyhavi határidő elmulasztását illetőleg az előbbieken foglalt rendelkezések nyernekk itt is alkalmazást, *de ez esetben nem kell megvárni a következő ülészakot.*

Ezek valóban oly súlyos megszorításai a felsőház törvényalkotói jogkörének, amelyek szöges ellentétben állanak az ősi alkotmányunk egész szellemével s nemcsak indokolatlanok már a felsőház józan összetételénél fogva is, de egyenesen veszedelmesek, mert a képviselőház, illetőleg az abban uralomra jutó bármely párt bármikor bekövetkezhető hatalmi visszaéléseinek, diktatórikus törekvéseinek tág teret és lehetőséget nyújt, amelyeknek maga az államfő, éppen a törvényhozást illető hihetetlenül szűk hatásköre miatt, eredményesen ellent nem állhat, de azokat, a kihirdetési kötelezettségnél fogva, jogilag szankcionálni, elismerni kénytelen.

A háború utáni közjogi provizórium, amelynek legelső feladata lett volna és lenne ma is a jogfolytonosság helyreállítása terén is munkálkodni, éppen az államfői és a felsőházi jogkör csonkítása következtében, a diktatórikus kormánynak a kereteit rakta le és azt a nálunk divatos parlamenti pártkormányzat keretében, ha nem is nyíltan, de burkoltan meg is valósította, sőt azt bármikor intézményesítheti is.

Ezek a súlyos hiányok és ezek mellett az 1931:XXVI. t.-c.-ben kapott s az 1936:XVIII. t.-c.-ben újból meghosszabbított *gazdasági felhatalmazás, továbbá csak a háború esetére szóló kivételes hatalom* (1912:LXIII. és 1914:L. t.-c.) alapján kibocsátott s az 1922:XVII. t.-c. 6. §-a által ideiglenesen hatályban tartott rendeletek, így többek között *a sajtórendészetre, az őrizetbentartásra, a rendőri felügyelet alá helyezésre stb. vonatkozó rendeleteknek törvényes jogalap nélküli alkalmazása* mind arról győznek meg, hogy alkotmányos életünk ezen a téren sem egészséges, de súlyosan beteg s ősi alkotmányunk alapelveitől messze elsiklott.

Beteges tüneteket hoztak és hoznak ezek létre nemcsak a társadalomban, a gazdasági életben, a pártalakulásokban, de az egész törvényhozásban és kormányzásban is, amelyeket ősi alkotmányunk alapelvein felépítendő kormányrendszerünk kapcsán mielőbb felszámolni, istápolni és gyógyítani kívánatos.

III.

A magyar titkos választójog kulcsa.

Ma, amikor a magyar országgyűlési választójog, illetőleg titkos választójog kérdése — minden fényes árnyoldalával — még mindég ott dörömböl a magyar közélet kapuján, a korábbiakban ismertett szempontokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Annál kevésbbé, mert nemcsak a választójogi rendszerünkről, de a kormányzati berendezésünk helyes működéséről s ezekkel együtt a nemzet alkotmányos életének egészséges alapokra fektetéséről és a dunamedencei nagy-magyar politika megépítéséről van szó. A két kérdés: *a választójog és a kormányzati rendszer kérdése szorosan összefügg egymással s azokat jól és helyesen csak együtt lehet megoldani.*

Ha fenn akarjuk tartani a szerencsétlen parlamenti kormányzati rendszerünket, a választójogot — a már kifejtettek miatt — ahhoz s annak követelményeihez vagyunk kénytelenek simítani.

Vagyis: vagy ragaszkodnunk kell a parlamenti rendszerünk éltető s ma is divatozó eleméhez: *az ajánlással összekapcsolt nyílt szavazásos rendszerhez* s annak minden jóérzést sértő s újabb katasztrófával fenyegető tüneteivel, vagy pedig ennek elejtésével és a titkosság bevezetésével egy olyan választó-

jogi rendszert, pl. elektorosat, esetleg a román és jugoszláv prémiumos rendszerhez hasonló szisztémát kell megkonstruálnunk, amely ugyan a titkosság kérdését megoldja, a törvényhozást és kormányzást is úgy-ahogy lehetővé teszi, de megnyugtató és végleges megoldást nem fog jelenteni, közéleti tüneteiben pedig ugyan oda fog vezetni, ahová a parlamentáris kormányzati rendszerbe kapcsolt nyílt szavazás már elvezetett.

Legyünk őszinték. *Itt nemcsak a csonkaország kormányzati és választójogi szisztémájának megépítéséről van szó, de egy olyan kormányzati rendszerről is, amely a Dunamedencében berendezendő új Magyarország s az ott lakó nemzetiségi tömegek szükségleteinek is megfelel.* Ugyan ki tudná megmagyarázni, hogy az új Nagy-Magyarország közjogi berendezését hogyan lehetne zavar és krízisek sorozata nélkül, mondjuk pl. *a becsületes titkos választójogon nyugvó parlamentáris kormányzati rendszer keretei közé beilleszteni!* Úgy hiszem, hogy ez esetben is vissza kellene ismét térnünk a nyílt szavazás vagy egyéb s visszaélésekre tág alapot nyújtó választójogi rendszerekhez (jugoszláv rendszer) azért, hogy itt a Kárpátok medencéjében törvényt hozhassunk és országolhassunk.

Ha ellenben elejtjük a magyar nemzetre annyi bajt és katasztrófát zúdító parlamentáris kormányzati rendszert s visszatérve az ősi magyar alkotmányhoz, kiépítjük a sajátos magyar alkotmányos kormányzati rendszert, amely nemcsak a becsületes törvényhozást, de a kormányzásnak szakszerűségét, állandóságát is biztosítja, akkor sem a jelen, sem pedig a jövő nagy-magyar politikája tekintetében nem látszik

akadálya fennforogni *a becsületes, titkos választáson nyugvó népképviselési rendszer bevezetésének.*

A nemzet vezetői választhatnak és dönthetnek! Reá kell azonban mutatnunk arra, hogy a nemzet vezeterei egy meggondolatlan s rossz választás miatt már nemcsak súlyos területi és népességi veszteségeket, de a csapások és szenvedések egész tömegét zúdítták a nemzetre. A nagy tömegek nem tudják a kormányzati rendszerek közötti különbségeket meglátni, ezeknek értékét, jóságát és használhatóságát lemérni és mérlegelni. Ezt nem is lehet tőlük megkívánni. Ők csak azt érzik, hogy nem jól kormányoznak, nem jól közigazgatnak, nem jól gazdálkodnak, de nem látják azt, hogy az állam gépezetében valami nincs rendben, a rossz és romboló kormányzatnak, közigazgatásnak és gazdálkodásnak rugói pedig ebben vagy amabban a kormányzati rendszerben rejtőznek s hogy a titkos vagy nyílt szavazás milyen kihatással van vagy lesz a nagy tömegek s ezzel együtt a nemzet sorsára és egész jövőjére.

A parlamentáris kormányzati rendszer nálunk nem a komoly népi és nemzeti politikának az eszköze, nem nagy történelmi feladatok megépítésének instrumentuma, de a nemzeti erőket gúzsba kötő, eltorzult, hamis vágyakozások szaladó kormányzat, amely a nyílt szavazás és ajánlások görbe mankójával kitűnő eszköze a politikából élő középszerűségek kitenyészésének, a korrupció, a protekciózás és a kijárással elharapódzásának, egyszóval a nemzeti erkölcsök megromlásának, de nem a magyar lélek, a magyar szellem egészséges megerősítésének és felhasználásának.

Az ősi magyar kormányzati rendszer kiépítendő formájában éppen ezeket a bajokat lenne hivatva

orvosolni és kiküszöbölni. Ez a kormányzati rendszer jellegében nem áll messze a Svájcban és az Északamerikai Egyesült-Államokban divatozó kormányzati rendszerektől, azoknál azonban sokkal rugalmasabb, egészségesebb. Nem parlamentáris, nem prezidenciális, nem kabinet-kormányzás, de alkotmánytörténetünkben gyökerező sajátos magyar kormányzat, amely az államhatalmagnak jogkörét — éppen a királyság közbeiktatásával — nem merev szigorúsággal írja körül és választja el, de azoknak rugalmasságát az ősi királyi jogok (szentesítés, miniszterek kinevezésének és felmentésének, az országgyűlés felosztatásának joga) fenntartása által biztosítja anélkül, hogy a demokrácia követelményét: népképviselőt érvényesülését gátolná vagy akadályozná.

Itt a királyság intézményének állandósága kizárja egy elnökválasztással járó közéleti vihar hullámaint; a király szentesítési és felosztatási joga pedig biztosítékot nyújt a törvényhozó testületek esetleges káros működésének megakadályozására.

De milyennek kell lenni az ősi magyar alkotmány keretében kiépítendő országgyűlés képviselőházának? Ennek is az ősi magyar alkotmányban kell keresni az alapját s oda vissza menni. Hiszen 1608 előtt a politikai nemzetet képező *nemesség minden tagjának nemcsak joga, de kötelessége is volt az országgyűlésen személyesen megjelenni s a törvényhozásban résztvenni. Csak az 1608. évi k. u. 1. t.-c, éppen az országgyűlésen való személyes megjelenés nehézségei és költséges volta miatt, vezeti be a megyei követküldés intézményét, amelyet 1848-ig, azaz a népképviselői és a parlamentáris kormányzati*

rendszer bevezetéséig, a nemesség vármegyénként gyakorolt. Ez azt jelentette, hogy az országgyűlés alsóházának tagjait, mint a politikai nemzetet alkotó nemesi rend képviselőit, vármegyénként a nemesség választotta s egyben megfelelő utasításokkal is ellátta.

De nemcsak az egész politikai nemzet gyakorolhatta követei útján a törvényhozási jogokat, de maguk a képviselők (követek) a jó törvényhozás érdekében, így pl. az 1790/91. országgyűlésen úgy az alsó-, mint a felsőtábla tagjainak nagyrésze, nyilvánosan esküt tett arra, *hogy az országgyűlés ideje alatt ígért vagy felajánlott címeket, hivatalokat és kedvezményeket még az országgyűlés után sem fogadja el.* A negyvenes években pedig maguk a megyék tettek ilyen esküt követeikkel. Pest vármegye pl. 1847-ben megeskette követeit, hogy hat éven belül hivatalt vállalni nem fognak.

Hová fejlődtünk azóta! Ma már a parlamentáris rendszerünk mellett az is megtörténhetett, hogy a tisztsége alatt magas tiszteletdíjban részesült házelnököt, tisztségének lejárta után nemcsak mandátummal, de a köz terhére még tekintélyes nyugdíj megszavazásával is megjutalmazták.

1848-ban, amikor a rendi képviselet helyébe a népképviseletet vezették be, vagyis a nemesi Magyarország helyébe a nép Magyarországa lépett s az ország kormányzását parlamentáris keretek közé szorították — mint láthattuk — minden megváltozott. Megváltozott, mert a parlamentáris kormányzati rendszer miatt nemcsak a meglehetősen szűk körben politikai jogokkal felruházott nemzetet kényszerítették arra, hogy a nyílt szavazás útvesztőjén s a be-

teg szerkezetű és lelkületű politikai pártokon keresztül gyakorolja politikai jogait, de még ma is, amikor a nemzet politikai jogokkal a lehető legszélesebb körben fel van ruházva, azokat lelkiismerete szerint szabadon nem gyakorolhatja.

Már pedig, ha jogokat adtunk és adunk s azokban a nemzet széles rétegeit részeltetjük, *adjuk meg e jogok becsületes titkos gyakorlásának lehetőségeit is.* Az alkotmányos magyar kormányzat kiépítése esetén nem lehet okunk félni attól, hogy a demagógia és a politikai stréberek széles körben érvényesülési lehetőséget fognak találni s a titkosan választott képviselőház a nemzeti életre ártalmas törvényeket fog hozni, vagy pedig a kormányzást és a törvényhozást egyenesen lehetetlenné fogja tenni. Hiszen a nemzet színe-javát magában foglaló s régi jogkörébe visszahelyezett felsőház, továbbá az államfő kiterjesztett jogköre és a nádori kormányzat stabilitása elhárít minden elhamarkodott lépést s *nemcsak a képviselőházat, de a politikai jogok szabad gyakorlatával bíró nemzetet is józanságra és megfontoltságra fogja készíteni, az állami élet törvényhozásának és kormányzásának pedig összhangját biztosítani.*

A titkosság általános bevezetésével kapcsolatos választási rendszernek azonban, éppen az egészséges pártalakulás érdekében, nem szabad a megbukott külföldi példák után szaladni. Hagyjunk már egyszer békét a szavazatok megszedítő szorzásának, osztásának, értékesítésének és különböző kombinációinak. Az egyes pártok választóinak és képviselőinek matematikai arányossága a népképviselőt helyes megszerzésének — mint Molnár Kálmán találóan mondja — nem nélkülözhetetlen feltétele, mert az állami élet,

vezetése nem számtani feladat. Az arányosság rendszere nemcsak a pártok elaprózódását segíti elő, de a középszerűségnek és tudatlanságnak biztosítja a vezetőszerepet. Éppen ezért csak az egynél több képviselőt választó törvényhatósági jogú városokban és a budapestkörnyéki kerületben tartjuk fenn, egyetemes nemzeti érdekből, a jobboldali pártok érvényesülését biztosító *lajstromos választási rendszert*, a többi kerületekben pedig, a kerületek bizonyos fokú arányosításával, az egyéni kerületi rendszert hagyjuk életben.

Érdekes megjegyezni, hogy az angol közvélemény nem sérelmezi a kerületi aránytalanságokat. A *romfordi* (Essex) választókerület 125.000 választója pl. éppen úgy egy képviselőt választ, mint a durhami kerület 27.000 választója. De nem sérelmezi a választási eredmények furcsaságait sem. Elég e tekintetben arra hivatkoznunk, hogy 1922-ben 5,580.000 szavazattal a konzervatív párt 302 mandátumot, az ellenzék 8,430.000 szavazattal 243 mandátumot; 1931-ben a kormánypárt 14,530.000 szavazattal 493 mandátumot, az ellenzék 6,860.000 szavazattal 50 mandátumot szerzett. (Az egyhangú és pártonkívüli mandátumok, illetőleg szavazatok nincsenek figyelembe véve.)

Ha pedig az angoloknak nem fáj s éppen az egészséges pártalakulás és kormányzás, valamint az erős nemzeti elit kiválasztása érdekében nem is *fájhat az igazságtalan relativ többségi választási rendszer*, akkor nekünk se fájjon a kevésbé igazságtalan abszolút többségi rendszer s ne hallgassunk azokra, akik nem egyszer az ország egész területén vagy annak nagyobb méretű kerületeiben összegyűjtött töredék-szavazatokból akarnak mandátumot szerezni.

A képviselőház szellemi színvonalának biztosítása érdekében azonban szükséges, hogy az angoloktól vegyünk át egy egészséges s a magyar közélet talajába pompásan beépíthető és értékesíthető intézményt. Ez az *egyetemi választókerületek intézményének meghonosítása magyar talajon*, amelynek érdekében már itt-ott hangok is hallatszottak. Adjunk külön országgyűlési választójogot az egyetemeknek, illetőleg szellemi érdem alapján az egyetemek kötelékébe tartozó diplomásoknak, az úgynevezett nemzeti elitnek. (Egyetemi tanárok ezekben a kerületekben nem választhatók.) Ezek felkészültségüknél, tanulmányaiknál fogva joggal megérdemlik azt, hogy az állam törvényhozására külön is befolyást gyakoroljanak. Ezáltal lehetővé tesszük azt is, ugyanúgy, mint Angliában, hogy országos tekintélyek és közismert államférfiak, akik különben sem szívesen vesznek részt az általános választások gőzfürdőjében, egyetemi kerületekben lépjenek fel s mint azoknak megválasztottjai adjanak súlyt, nevet és értéket az országgyűlés képviselőházának.

Ezen az alapon kívánatos lenne az öt egyetemünknek — esetleg egyéb főiskoláknak — megfelelő felosztás (esetleg országos lista) alapján, legalább 20 mandátumot adni, mégpedig úgy, hogy az összes egyetemek kötelékébe tartozó választók szavazása az általános választások után, a rendelkezésükre bocsátott szavazólapokon, *nyílt szavazással*, tehát a szavazólapok aláírásával (ugyanígy Angliában), személyesen vagy postai úton történjék. Ennek technikai akadálya nem lehet, hiszen a főiskolát végzett diplomások száma Magyarországon az 1930. évi népszámlálási adatok szerint 84.793 volt.

Vissza tehát az ősi magyar alkotmányhoz! Építsük ki a nádori intézmény felállításával azt az ősi magyar kormányzatot, amely az ősi jog szellemében kiterjesztett jogkörű államfővel és felsőházzal, valamint a becsületes titkos választójog és az egyetemi választókerületek intézményesítésével egyedül képezheti szilárd fundamentumát és biztos alapját a Dunamedencében építeni, alkotni vágyó magyar nemzetnek s egyben egy sikeres nagy-magyar politikának.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Előjáróban

ELSŐ RÉSZ.

A katasztrófák kormányzati rendszere.

I. Hogyan torzult el az ősi magyar alkotmány 1848-ban.....	11
II. Mi is az a parlamentáris kormányzati rendszer?.....	27
III. A parlamentáris kormányzati rendszer hínárjába került 67-es kiegyezés.....	32
IV. Az elhibázott nemzetiségi politika a magyar tragé- diában	46
V. A csonkaország és a katasztrófák kormányrend- szere	64

MÁSODIK RÉSZ.

A magyar „nyílt és titkos” harca.

I. Miért ütközött akadályokba a titkos választójog bevezetése az összeomlás előtt?.....	81
II. A „nyílt és titkos” útja az összeomlás után.....	98
III. Népakarat — választójog — kormányzat.....	106

HARMADIK RÉSZ.

Vissza az ősi alkotmányhoz!

I. Az ősi kormányzat kiépítése és a nagy-magyar politika útja.....	127
II. A kormányzói és a felsőházi jogkör csonkaságának felszámolása.....	138
III. A magyar titkos választójog kulcsa	150